

magazin istoric

ANUL XXI NR. 6 (243) Iunie 1987

magazin istoric

Revistă de cultură
istorică

Anul XXI
Nr. 6 (243)
iunie 1987

Redactor șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Colegiul redacției
DUMITRU ALMAȘ
CONSTANTIN ANTIP
VIRGIL CÂNDEA
LUDOVIC DEMÉNY
TITU GEORGESCU
ȘTEFAN PÂSCU
M. PETRESCU-DÎMBOVIȚA
ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU

Secretar responsabil
VALERIU BUDURU

SUMAR

1877-1987

● **Independența — sens și permanență în istoria națională:**
Ilie Ceaușescu...2 ● **1877-1878. Românii se luptă pentru**
libertatea lor: *Cristian Popișteanu, Valeriu Buduru,*
Marian Ștefan ● **Generalul Cerchez raportează: Vidinul**
a fost încercuit... 6

● **Un simbol al neînfricării — regele-erou Decebal:** *Dumitru*
Berciu... 14 ● **Culorile Columnei:** *Ion Dumitriu-Snagov... 17*
● **Decebal — nume și renume:** *Ion Horațiu Crișan... 19*

Dictatul fascist de la Viena — expresie a politicii de forță
repudiată de istorie:

Mircea Mușat, Cristian Popișteanu, Florin Constantiniu,
Valeriu Dobrinescu 21

Românii în izvoare istorice străine. „Cel mai vestit dintre
principii“:

Valeriu Veliman 33

Istorie la Marea cea Mare (III):

Gheorghe I. Brătianu 35

Mijloc minunat al vieții naționale:

Alexandru Dobre 40

Sovata — incursiune în timp:

Vasile Smărăndescu 61

● **Spania — aur și istorie:** *Enrique de Obregón ... 43* ● **Viena**
1914-1916. Agonia unui imperiu: *Irina Mavrocordat... 47* ●
1939-1945. Corespondență secretă Casa Albă — Downing Street
10: *Corneliu Bogdan... 51* ● **Japonia — timp și comunitate isto-**
rică: *Thomas C. Smith...57*

● **Cărți sosite la redacție... 42** ● **Cîștigătorii Concursului Ma-**
gazin istoric, 30 din 30... 55 ● **Poșta Magazin istoric... 63**

COPERTELE NOASTRE

① ④ În premieră absolută pentru cititorii din țara noastră: imagini în
culori ale Columnei lui Traian.

Coperta ①: Asaltul dacilor asupra unei cetăți romane — scenă de
pe Columnă reconstituită în culorile originale de acum aproape 2 000 ani
de specialiști italieni în tehnica nucleară și — în partea de sus a paginii —
detalii din aceeași scenă, sugestive pentru dirzenia luptelor

Coperta ④: un alt detaliu din scena amintită, înfățișînd stindardul dacic,
purtat, potrivit opiniilor oamenilor de știință, de însuși regele-erou Decebal,
(**Culorile Columnei, p. 17**)

② **Extracția și vinzarea aurului, reprezentate într-o stampă din secolul**
XV. Imagine din albumul Le Moyen Âge. Histoire illustrée de la vie qu-
otidienne, (Spania: aur și istorie, p. 43)

③ „Dacă familia de agricultori vrea să scape de sărăcie, trebuie să con-
sidera timpul prețios”, nota în 1840 Ito Masanari, autorul unei cărți de agri-
cultură. Folosirea judicioasă a timpului la cîmp și la muncile din jurul casei —
imaginea de sus — constituia o condiție a supraviețuirii pentru țărănul japo-
nez. În imaginea de jos: război de țesut mătase. Stampe din secolul XIX,
(**Japonia: timp și comunitate istorică, p. 57**)

22 de ani
de la
Congresul IX
al Partidului
Comunist Român

INDEPENDENȚA — sens și permanență în istoria națională

General-locotenent dr. ILIE CEAUȘESCU

Preluând moștenirea unui glorios trecut de luptă și izbândă, care a culminat cu măreața victorie a revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antilperialistă din august 1944, Partidul Comunist Român și-a asumat misiunea istorică de a conduce poporul pe magistralele unei ere noi, a libertății și independenței depline. Drumul pe care s-a angajat națiunea română, urmat cu fermitate, a avut ca rezultat edificarea și consolidarea independenței României. Odată cu memorabilul Congres IX al Partidului Comunist Român din 1965 — care a constituit o adevărată piatră de hotar, un moment de cotitură cu adânci și multiple semnificații în viața poporului român — a avut loc o uriașă transformare în domeniile gândirii și acțiunii practice de făurire a societății socialiste pe pământul strămoșesc. Prin hotărârile și directivele adoptate, forumul comuniștilor români a marcat o epocă nouă, cea mai fecundă, în amplul proces revoluționar de dezvoltare economico-socială a țării, epocă în care independența națională s-a dovedit a fi esența tuturor înfăptuirilor națiunii noastre, devenind totodată cheia de boltă a afirmării României socialiste în lumea contemporană, temelia imensului prestigiu de care se bucură țara noastră pe toate meridianele globului.

„Dreptul imprescriptibil al fiecărui popor”

În cadrul dezbaterilor Congresului IX, obiectivul consolidării independenței și suveranității naționale a constituit o adevărată placă turnantă a abordării întregului ansamblu al dezvoltării economico-sociale a țării. Pe baza conceptului independenței naționale, forumul din 1965 a elaborat un sistem armonios și eficient de concretizare a lui, a trasat cu clarviziune și responsabilitate istorică pentru destinele poporului român căile și mijloacele necesare prin care să se confere

neamului patriei un conținut real, de largă perspectivă.

Raportul secretarului general al partidului a stabilit cu limpezime coordonatele și cadrele de manifestare ale principiului independenței naționale. Afirmând, pe baza analizei evoluției istorice și a acțiunii legilor dezvoltării sociale, că statul și națiunea au o existență obiectivă, care se va prelungi mult în viitor, Congresul IX a subliniat hotărât că independența și suveranitatea națională sînt condiții *sine qua non* ale construirii noii orînduiri sociale, ale înfloririi oricărei națiuni. „Națiunea și statul — se reliefează în Raport — vor continua să constituie încă multă

vreme baza dezvoltării societății socialiste. „Dezvoltarea națiunii, întărirea statului socialist corespund cerințelor obiective ale vieții sociale”. Așadar, societatea socialistă nu se poate construi decât în cadrele națiunii și statului național. În același timp, viața a demonstrat că numai socialismul asigură dezvoltarea și manifestarea plenară a națiunii, creînd posibilitatea concretă a omogenizării acesteia, a multiplicării factorilor de întărire a ei. Pentru că nicidecum anterior declanșării procesului revoluționar de construire a socialismului, datorită existenței unor clase antagoniste, cu interese divergente sub raport social, ceea ce avea reverberații și în planul unității naționale, afirmarea națiunii nu a fost posibilă în deplinătatea capacităților sale.

După cum se cunoaște, Partidul Comunist Român a acordat o atenție deosebită afirmării nestingherite și întăririi continue a unității națiunii noastre, preocupându-se, totodată, de sporirea rolului și funcțiilor statului democrației muncitorești revoluționare în organizarea, coordonarea și conducerea vieții social-economice. „În condițiile desăvârșirii construcției socialismului — se subliniază în Raportul la Congresul IX — crește și mai mult rolul statului, sporesc considerabil atribuțiile sale în organizarea, planificarea și conducerea economiei naționale, corespunzător intereselor propășirii țării și bunăstării întregului popor”. Între funcțiile de mare însemnătate ale statului socialist se situează asigurarea apărării naționale: „statul apără cuceririle revoluționare ale oamenilor muncii, interesele întregului popor, independența și suveranitatea patriei noastre”.

Principiul independenței naționale se impune ca definițiv pentru funcționarea normală, ferită de primejdii, a relațiilor dintre state, fapt ce decurge din însuși caracterul obiectiv necesar al existenței statului și națiunii, din imperativul consolidării lor ne-

întrerupte. Dacă pentru a construi socialismul este necesară existența statului național, afirmarea lui neîngrădită, liberă, independentă, suverană în arena internațională, devine o legitate a progresului social. În lumina concepției materialist-dialectice și istorice, a aprecierilor făcute la Congresul IX, cucerirea independenței și suveranității naționale, consolidarea lor permanentă se afirmă ca legități obiective ale dezvoltării sociale, imperative fără de care nu pot exista socialismul și comunismul. Independența și suveranitatea națională impun, în mod legic dreptul fiecărui popor de a fi liber și să stăpîn în țara sa, de a-și modela destinul conform propriei voințe, fără nici un amestec din afară, de a-și făuri viitorul potrivit năzuințelor și idealurilor sale. Respectarea integrală a acestui drept imprescriptibil este, în același timp, un imperativ al progresului și înfloririi civilizației umane. Aceste adevăruri fundamentale au fost astfel exprimate de la finala tribună a Congresului: „Cauza progresului și civilizației omenirii impune respectarea dreptului fiecărui popor, fie el mare sau mic, de a-și alege nestingherit calea dezvoltării politico-sociale și economice, de a-și afirma ființa națională, de a-și rezolva singur treburile proprii”.

Cu atât mai mult se impune respectarea principiului independenței naționale în relațiile dintre statele socialiste, cu cît acțiunea lui este cu deosebire benefică în sporirea forței de atracție a socialismului în întreaga lume, în întărirea coeziunii țărilor care construiesc noua orînduire. „Dezvoltarea și înflorirea fiecărei națiuni socialiste, a fiecărui stat socialist egal în drepturi, suveran și independent, constituie — cum se remarcă în forumul comuniștilor români din 1965 — o cerință esențială de care depînd întărirea unității și coeziunii țărilor socialiste, creșterea înînruririi lor asupra mersului înainte al omenirii spre socialism și comunism”.

Pe temelia unei solide dezvoltări economice

Congresul IX al Partidului Comunist Român a pus în evidență teza potrivit căreia independența și suveranitatea unui popor, dezvoltarea și propășirea lui nestingherită, asigurarea bunăstării și fericirii sale nu se pot realiza în detrimentul altui popor, al altei națiuni. Numai respectîndu-se pe deplin independența și suveranitatea celorlalte popoare, pe baza unor principii unanım afirmate și recunoscute, se poate asigura dezvoltarea popoarelor pe o cale nouă, în bună înțelegere și pace. În legătură cu această problemă, în Raportul prezentat la Congresul IX se subliniază: „Politica internațională a țării noastre are ca temelie trinitică, permanentă, principiile suveranității și independenței naționale, egalității în drepturi, neamestecului în treburile interne, avantajului reciproc”. Nerespectarea sau știrbirea unor astfel de principii ar limita și ar goli de conținut însăși noțiunile de independență și suveranitate națională. De aceea, România socialistă s-a angajat să militeze pentru promovarea consecventă a acestor principii pe arena internațională, considerînd că respectarea lor este o condiție esențială în vederea dezvoltării colaborării între state, întăririi încrederii între popoare, respectării dreptului inalienabil al fiecărui popor de a-și hotărî singur soarta.

Un postulat de o importanță deosebită pus în evidență de Congresul IX al Partidului Comunist Român și dezvoltat apoi de secretarul general al partidului a vizat legătura strînsă care există între dezvoltarea economico-socială a patriei și consolidarea independenței și suveranității acesteia. „Viața demonstrează că putere — arată conducătorul partidului și statului nostru — că numai dezvoltarea forțelor de producție asigură condițiile necesare pentru ridicarea nivelului de viață al poporului, pentru progresul științei, învățămîntului, culturii,

pentru un grad superior de civilizație al întregii societăți, numai pe această bază se asigură întărirea forței materiale și spirituale a patriei, independența și suveranitatea ei”.

În anii care au urmat, Partidul Comunist Român a dovedit nu numai teoretic, dar și practic că, în condițiile contemporane, independența și suveranitatea națională sînt indisolubil legate de dimensiunile potențialului economic și, în acest context, de forța industriei, de capacitatea acesteia de a fi suportul continuei dezvoltări, al progresului multilateral. Practica social-istorică a României socialiste în ultimele două decenii a demonstrat că există o unitate indisolubilă între capacitatea industrială a unei țări și afirmarea independenței și suveranității naționale, cele două realități aflîndu-se într-un raport dialectic a cărui acțiune trebuie dirijată conștient și permanent. Strategia stabilită la Congresul IX, de dezvoltare economico-socială multilaterală — ca bază a consolidării și apărării independenței și suveranității naționale — a cuprins într-un tot unitar toate forțele societății românești, elaborînd direcții ferme de dezvoltare, stabilind priorități și anticipînd rezultate care să confere de la an la an tot mai multă vigoare României socialiste.

O componentă fundamentală a strategiei adoptate la Congresul IX privind dezvoltarea multilaterală și accelerată a patriei au constituit-o orientările privind domeniul de strictă competență națională al apărării cuceririlor revoluționare ale poporului, a independenței și suveranității României. Definind apărarea națională drept o „misiune sacră” de salvagardare a „cuceririlor revoluționare ale poporului, independenței patriei, cauzei socialismului și păcii”, Congresul a statuat orientarea privind întărirea în continuare a potențialului defensiv al țării, în acest context un rol de prim ordin fiind rezervat armatei, destinată să fie centrul efortului național de apărare.

Prin toate acestea, forumul comuniștilor români din iulie

1965 s-a constituit într-un adevărat stat major al națiunii, care a stabilit o strategie unitară, multilaterală de acțiune capabilă să consolideze independența și suveranitatea națională, să asigure înaintarea României în ritm rapid pe o nouă treaptă a civilizației socialiste. Afirmarea de către Congresul IX al partidului a unor concepte, teze și idei noi, de înaltă valoare teoretică și practică privind independența și suveranitatea patriei, i-au conferit — iar viața a demonstrat-o pe deplin — atribuțiile de Congres al adevăratei și definitive noastre independențe naționale.

Intr-o strînsă unitate dialectică

În cei aproape 22 ani care au trecut de la acest crucial eveniment din istoria patriei, independența românească a dobîndit conținutul său real și plenar, a ieșit din sfera declarațiilor formale și a fost tradusă în practică într-un mod care a impus astăzi conștiinței lumii contemporane numele României ca sinonim cu libertatea, cu succesul politicii de neatințare și suveranitate națională desăvîrșită. În concepția materialist-dialectică și istorică a Partidului Comunist Român, apărarea independenței patriei a devenit caracteristică fundamentală a procesului de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate pe pămîntul românesc. Referindu-se la corelația indisolubilă existentă între opera de edificare socialistă a patriei și cea de apărare a independenței ei, secretarul general al partidului subliniază: „Nu poate exista socialism fără independență și libertate națională. Trebuie să fim pe deplin conștienți că libertatea națională, independența sînt factori determinanți ai comunismului și progresului unui popor care dorește să fie stăpîn pe destinele sale”.

Strategia dezvoltării economice românești a vizat consolidarea societății socialiste, a bazei sale tehnico-materiale

și apoi trecerea la etapa făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate. Astfel, prin menținerea unui înalt ritm de investiții s-a reușit crearea unor noi ramuri industriale moderne, dezvoltarea rapidă a industriei construcțiilor de mașini, a chimiei și metalurgiei, a bazei energetice, creșterea intensă a bazei tehnico-materiale a agriculturii. Producția industrială a anului 1945 se realizează astăzi în mai puțin de trei zile și jumătate, iar cea a anului 1965 în aproape 60 zile.

Astăzi agricultura produce de aproape trei ori mai mult decît în 1965, iar în 1986 s-a obținut cea mai mare producție de cereale din istoria țării: peste 28 milioane tone.

Creșterea avuției și venitului național, dezvoltarea producției de bunuri materiale s-au reflectat nemijlocit în dinamica veniturilor oamenilor muncii de la orașe și sate, creîndu-se condiții pentru îmbunătățirea continuă a calității vieții, ridicarea nivelului de trai material și spiritual al poporului. Astfel, în anul 1985, retribuiția medie a crescut de trei ori față de 1965 și de 13 ori față de 1945.

Prin nivelurile de producție prevăzute atît pentru industrie, cît și pentru agricultură, pentru celelalte sectoare ale economiei naționale, 1987 devine un an hotărîtor în realizarea actualului plan cincinal, al cărui obiectiv strategic îl constituie trecerea României la o nouă etapă de dezvoltare, de la țară socialistă în curs de dezvoltare la țară mediu dezvoltată, în perspectiva anilor 2000 patria noastră devenind o țară socialist multilateral dezvoltată.

Experiența celor 22 ani care au urmat adoptării hotărîrilor istorice ale Congresului IX al Partidului Comunist Român a evidențiat pe deplin faptul că dezvoltarea este posibilă prin munca exclusivă a propriului popor, cale ce-i asigură independența economică și afirmarea puternică, liberă și suverană. Toate realizările obținute, ca și materializarea obiectivelor propuse constituie, în viziunea Partidului Comunist Român, prima garanție a întăririi și

consolidării independenței naționale, a întăririi capacității de apărare a patriei. „Trebuie să fim pe deplin conștienți — subliniază președintele României socialiste — că tocmai prin îndeplinirea programului de dezvoltare economico-socială a patriei noastre întărim forța și capacitatea de luptă a poporului, asigurăm condițiile ca poporul nostru să poată, în orice împrejurări, să lupte și să-și apere independența, să respingă orice agresiune imperialistă, să-și îndeplinească îndatoririle și obligațiile sale”.

Pacea — problema fundamentală a umanității

O importanță deosebită pentru continuă întărire a capacității de apărare a independenței naționale o au noile raporturi statornice în societatea noastră, cimentarea unității de voință și acțiune a întregului popor, a tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate. Unitatea social-politică a societății în jurul Partidului Comunist Român, în frunte cu secretarul său general, întărirea rolului conducător al clasei muncitoare, a alianței cu țărănimea muncitoare, apropierea continuă dintre clasele și păturile sociale care compun societatea românească, dezvoltarea fără precedent și în forme originale a democrației socialiste, creșterea răspunderii cetățenești pentru destinele țării sînt elemente definitorii, indicatori sintetici ai forței societății noastre de care s-ar sfărîma orice atenat la independența și suveranitatea națională.

În condițiile întăririi continue a rolului conducător al Partidului Comunist Român în întreaga viață socială, conducerea de către partid a forțelor armate și a formațiunilor populare de apărare reprezintă o expresie concretă a independenței și suveranității naționale. Problemele fundamentale ale apărării, cum sînt cele referitoare la doctrina militară a statului, nivelul și

dislocarea forțelor armate în cadrul teritoriului național, structura armatei, sistemul de instruire și educare a efectivelor, modalitățile de înzestrare cu armament și tehnică de luptă, de cooperare cu celelalte țări socialiste, de îndeplinire a obligațiilor pe linie militară etc. fac obiectul dezbaterilor în congrese și conferințe naționale ale partidului, în plenare ale Comitetului Central, în ședințe ale Comitetului Politic Executiv sau ale Secretariatului Comitetului Central al Partidului Comunist Român. O expresie a rolului conducător al partidului constă în faptul că secretarul său general este și președintele Consiliului Apărării, comandantul suprem al forțelor armate. Se asigură astfel principiul fundamental al rezolvării suverane și independente a problemelor apărării în timp de pace și de război, actul decizional fiind de competența organelor și forurilor naționale.

Politica internațională a partidului și statului nostru a vizat cu consecvență în acești ani asigurarea cadrului extern favorabil operei de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate, garantarea independenței, suveranității și integrității teritoriale a Republicii Socialiste România. Apreciind că în epoca noastră nu poate exista dezvoltare economică fără colaborare internațională, România a acționat în acest cadru pentru întărirea și consolidarea independenței și suveranității fiecărei țări, fără de care nici nu este posibilă cooperarea. Întemeindu-și relațiile externe, întreaga activitate politică internațională pe principiile deplinei egalități în drepturi, respectării independenței și suveranității naționale, neamestecului în treburile interne, renunțării la forță și la amenințarea cu forța, avantajului reciproc, România socialistă, președintele țării au desfășurat și desfășoară o vastă și susținută activitate internațională ce și-a propus asigurarea unei colaborări fructuoase între națiuni, a unui climat de pace și securitate.

Pacea, dezarmarea și securitatea constituie în concepția Partidului Comunist Român și a secretarului său general drepturi fundamentale ale popoarelor, o triadă esențială inseparabilă de care trebuie să beneficieze în mod egal întreaga umanitate. Apărarea păcii reprezintă astăzi o premisă indispensabilă a abordării și rezolvării tuturor problemelor complexe ce confruntă omenirea. România socialistă a evidențiat faptul că problema războiului și păcii s-a transformat într-o problemă globală, de interes vital pentru toate națiunile și statele lumii. De aceea, prin votul său unanim, exprimat în cadrul referendumului național de la 23 noiembrie 1986, poporul român a demonstrat că este hotărît să lupte pentru dezarmare, pentru pace, fiind conștient pe deplin că pacea este garanția supremă a unității, independenței și suveranității națiunilor din întreaga lume.

Perioada care a trecut de la Congresul IX al Partidului Comunist Român, evoluția evenimentelor interne și internaționale, viața însăși, au confirmat pe deplin realismul și justetea tezelor și obiectivelor stabile de forumul comuniștilor din patria noastră privind dezvoltarea economică, politică și socială avînd ca obiectiv fundamental consolidarea și apărarea independenței naționale. Aplicînd cu fermitate tezele Congresului IX al partidului și materializînd directivele și prevederile trasate de congresele X, XI, XII și XIII au putut fi realizate cadrul și mijloacele indispensabile promovării independenței depline a României socialiste.

Prin gloriosul său trecut de luptă și izbîndă, prin politica fermă și consecventă a partidului comunist, România de astăzi se bucură de cel mai înalt grad de independență din multimilenara sa istorie. Mindrie a generațiilor de azi, datoria supremă a celor de mine, independența poporului român a constituit și constituie idealul de luptă și muncă, bunul cel mai de preț al națiunii noastre socialiste. ■

1877-1878: ROMÂNII SE LUPTĂ PENTRU LIBERTATEA LOR

CRISTIAN POPIȘTEANU, VALERIU BUDURU, MARIAN ȘTEFAN

„Noi nu năvălim pe pământurile altora spre a jefui, spre a distruge, spre a ucide; noi nu ne batem pentru a îndestula capriciile unui despot; românii se luptă pentru libertatea și independența patriei, pentru dreptul lor nesocotit de aceea care trebuia să ne respecte mai mult, necunoscut încă pe deplin de Europa cultă; pentru a pune pe acei vechi haini în neputință de a ne fi vătămători“.

Cu astfel de gânduri, cărora le dădea expresie ziarul România liberă din 18 mai 1877, ostașii români s-au avîntat în luptă pentru a consfinți independența deplină a țării.

Către cei de acasă

Crònica acelor zile de luptă și glorie, de suferințe și jertfe, se află consemnată în numeroase documente ale vremii, în ordinele de luptă și de bravură, în pagini memorialistice și în coloanele presei timpului, din care multe și-au găsit locul și în revista noastră. Unele din fragmentele acestei cronici le putem reconstitui însă și cu ajutorul scrisorilor pe care cei de pe front le-au trimis celor de acasă.

Scrisori de la Plevna, de la Rahova și Vidin și din alte locuri, unde ostașii noștri au pecetluit cu singele lor independența țării. Iată cîteva extrase din aceste scrisori, al cărui autor — doctorul Zaharia Petrescu, șeful serviciului sanitar al Armatei române de operații, stabilit la Verbița — a fost martor și participant la eroicele bătălii purtate de ostașii noștri, alături de ostașii ruși, pentru cucerirea Plevnei, cel mai important bastion al rezistenței otomane de pe frontul din Balcani.

Generalul Cerchez raportează: Vidinul a fost încercuit

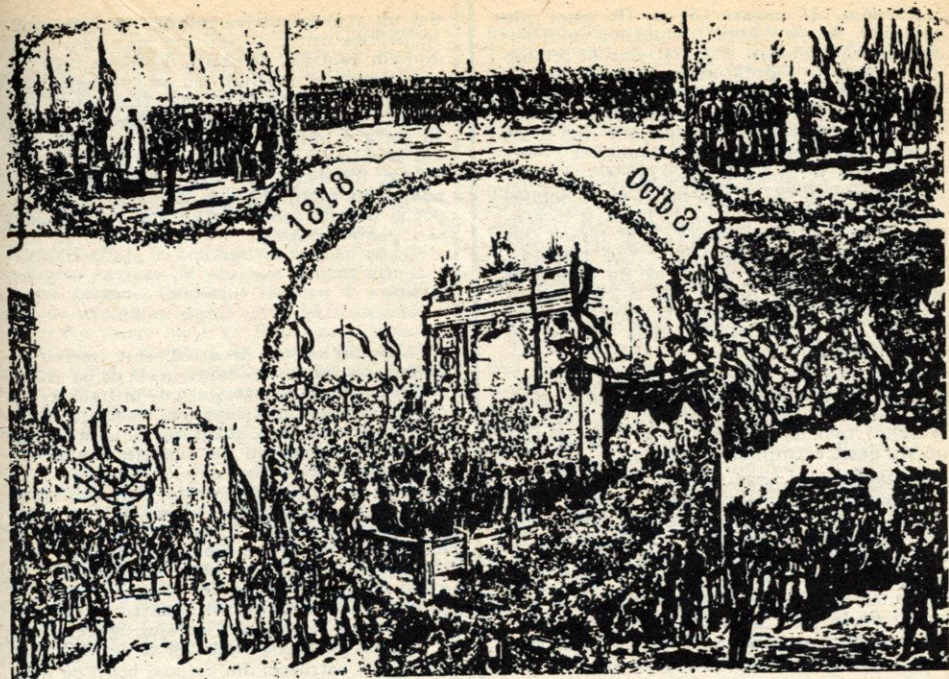
Smîrdan — un nume intrat în cronica românească a vitejiei și gloriei ostășești. Rostirea lui ne readuce în memorie celebrul tablou al marelui nostru pictor Nicolae Grigorescu, intitulat Atacul de la Smîrdan.

Smîrdanul a fost unul din dramaticile episoade în crîncenele confruntări soldate cu ocuparea Vidinului de către trupele române.

După capitularea Plevnei, forțele române, reorganizate în cadrul Corpului de vest (Diviziile 1, 2 și 4) au primit misiunea să lichideze grupările otomane care continuau să reziste la Vidin, Belogradic și în alte localități de pe malul Dunării. Comandamentul otoman transformase localitățile Nazîr-Mahala, Novoselo, Inova, Smîrdan și Capitanovcea în puternice obstacole pe căile de acces spre cetatea Vidinului, unde se afla o garnizoană de 12 000 ostași, cu artilerie numeroasă, provizii și mari cantități de muniții.

La 29 decembrie 1877, Divizia 1 a luat cu asalt pozițiile otomane de la Nazîr-Mahala, după care, comandantul Corpului de

Marile serbări organizate la București în ziua de 8 octombrie 1878 în cinstea ostirii române victorioase (imagine publicată de revista Le Monde Illustré)

vest, generalul Nicolae Haralambie, a hotărât declanșarea, la 12 ianuarie 1878, a atacului general pentru împresurarea Vidinului. Localitățile Tatargik, Rupcea, Rainovcea, Smîrdan și Inova au fost cucerite și la 14 ianuarie cercul în jurul cetății Vidinului a fost complet închis. În urma puternicelor bombardamente de artilerie executate de trupele române, garnizoana otomană a depus armele la 12 februarie și tricolorul românesc a fost înălțat pe meterezele vestitei cetăți.

Rememorăm o parte din aceste confruntări în paginile Magazinului istoric, prin intermediul unui document inedit, a cărui valoare nu mai trebuie subliniată. Este vorba despre Raportul nr. 226, din 27 ianuarie 1878, pe care generalul Mihail Hristodulo Cerchez, comandantul Diviziei 2, l-a înaintat comandantului Corpului de vest și în care descrie comportarea subunităților comandate de el în cursul acestor bătălii. Precizăm că în redarea textului am respectat întru totul originalul, inclusiv prescurtările.

Valeriu AVRAM

„Cu ordinul nr. 115 se fixează pentru ziua de 12 ianuarie 1878, atacul pozițiilor vrăjmașe de la Smîrdan și Novoselo. Pozițiile de la Smîrdan și Inova urmau a fi atacate de trupele din divizia ce

comand, adică: Regimentul 4 de linie, un batalion din Reg. 6 de linie, 3 baterii de artilerie din Reg. 3 și două escadroane din Reg. 5 călărași, căpora, pentru acele operații, le mai adăgasem Reg. 9 dorobanți,

5 escadroane de călărași, Brigada de roșiori și 2 baterii din Regimentul 2.

La 11 ianuarie, seara, prescrieri trupelor ordinea de bătaie cuprinsă în alăturatul ordin circular nr. 27. Această ordine era prescrisă și pentru așteptare și pentru luptă.

Pela 7 ore dimineața, în ziua de 12.I, pe o negură deasă, o recunoaștere plecată din Smîrdan și compusă cam de o companie de infanterie și un escadron de cavalerie turcești, înaintă pînă aproape de pozițiile noastre din vii, unde fu primită cu un foc viu din avansposturile noastre. Turcii se retraseră lăsînd pe cîmp răniți, care se găsiră în urmă; focurile lor au rănit un om din Reg. 4 de linie, au ucis un cal de artilerie și au rănit alți doi...

La 7 și 30, trupele se aflau în pozițiile fixate; eu m-am

„Verbița, 31 august 1877... De cinci zile continuă marea bătălie împotriva Plevnei. Au fost mulți răniți și morți, dar în schimb am cucerit o redută mare [Grivița nr. 1]. Turcii sînt foarte bine întăriți și de aceea foarte greu să-i gonim. Nu știu încă cite zile va dura această bătălie... Ieri am stat toată ziua în luptă sub o ploaie torențială”.

Și o altă scrisoare trimisă tot din Verbița, la 1 septembrie 1877: „Au pierit mulți soldați și ofițeri, chiar pe cîmpul de luptă și în șanțurile taburilor [întăriturilor], iar răniți sînt peste 700 soldați și 26 ofițeri, mai toți ușor răniți și am stăruit ca toți să fie trimiși în spitalele din țară, fiindcă aici n-avem loc și nici nu este bine sub corturi; este deja frig noaptea. Toți răniții sînt deja trimiși la Turnu Măgurele...”

Toată noaptea aceea [30 august] am umblat de la o ambulanță la alta, udat pînă la piele, calul obosit și trăsura cu bagajele rătăcite. Tocmai a doua zi la 8 dimineața mi-am găsit trăsura cu bagajele...”

Șapte zile mai tîrziu, dr. Z. Petrescu scrie, referindu-se la Plevna: „Pînă în prezent nu a fost luată și avem deja aproape 2 000 de răniți, dintre care 36 de ofițeri. Cît despre morți, trebuie cît sînt aproape de 1 000. Este rezultatul celor două atacuri care au avut loc pînă astăzi. În schimb, armata noastră a luat trei tunuri de la turci și o fortificație mare, dar asta nu ne avansează cu nimic, căci mai sînt vreo zece fortificații de luat”.

Cucerirea fiecăreia din aceste fortificații este plătită cu numeroase jertfe. Peste o zi, dr. Zaharia Petrescu scrie, referindu-se la luptele din ziua precedentă: „Aici noi am

dat un atac împotriva redutei turcești numită Grivița nr. 2, dar nu am putut s-o luăm. Noi am avut 660 de răniți, dintre care 19 ofițeri. Numărul morților nu se cunoaște încă. Trebuie că e cam de o sută. După cum vezi aceasta dovedește curajul soldaților noștri. Ei merg la atac cum s-ar duce la nuntă. Noi am avut așa de mulți răniți din cauza formidabilei fortificații în dosul căreia se găsesc adăpostii turcii. Ei stau ascunși după parapet și trag de acolo fără ca gloanțele noastre să-i poată atinge”.

Către cei de pe front

La rîndul lor, cei de acasă sînt mereu cu gîndul, cu inima, cu fapta la cei de pe front. Întreaga țară urmărește cu înfrigurare și emoție desfășurarea luptelor, victoriile ostașilor noștri, eroismul și curajul cu care înfruntă și înabimicul umplind de mîndrie inimile tuturor românilor. „Speranțele României n-au fost înșelate – scrie gazeta *Resboiul*. Juna noastră armată în fața Plevnei, în fața celor mai brave trupe ale Turciei, în fața armatei lui Osman pașa, compusă din arnăuți, lupătătorii cei mai dîrzi, a știut și a putut să se arate demnă de renumele vitejesc al strămoșilor ei. M.S. împăratul Alexandru II însuși a avut ocazia d-a admira curajul, singele rece și dibăcia ostașilor noștri și a decorat ieri, duminică, patruzeci din cei mai bravi cu felurite grade ale Crucii «Sfîntul Gheorghe»”.

Sentimentele de admirație și încredere ale românilor transilvăneni sînt exprimate și de *Gazeta Transilvaniei*, care, cu prilejul luării

transportat pe înălțimile deasupra Dâncoviței pentru a recunoaște din nou terenul, profund de un moment de cer senin, pe care și artileria îl întrebuiță trăgînd focuri asupra întăririlor de la Smîrdan și Inova, spre a-și rectifica tirul. Artileria turcească nu răspunsese la focurile noastre. La ora 8, ceață căzu din nou și eu mă dusei la moara din dreptul viilor, așteptînd, acolo, atacul Tatargik-ului, spre a putea începe mișcarea, dar nici un semn de luptă nu veni de la dreapta mea.

La 12 ore, un bilet al colonelului [Dimitrie] Leca, comandantul Diviziei I-a îmi anunță că Novoselo nu au fost atacat și mă întrebă dacă Smîrdanul a fost luat. Cam în același timp un adiutant veni să afle dacă se începe vreo operațiune în aceas-

tă parte și a-mi anunța că Tatargik-ul fusese ocupat... Trimisei în recunoaștere o companie de infanterie și un escadron de cavalerie spre a mă încredința dacă pozițiile turcești se întind pînă la Topolovița, sau dacă între acest rîu și pozițiile lor se află un loc practicabil pentru a introduce poziția prin flancul său stîng. Dădui în același timp ordin căpitanului Negel să vie imediat la marginea dreaptă a viilor, pentru a avea acolo o cavalerie mai numeroasă care să accelereze și să susție în marșul său mișcarea ocolitoare a aripei drepte a infanteriei pe cîmpia ce se întinde între Rainovcea și Smîrdan.

La 2 ore și 20 minute, trei salve a celor 12 piese așezate în fața viilor, dădură semnalul atacului, tiratorii ieșiră din

tranșeele lor, urmați de susțineri și rezerve, precum și de linia doua și înaintară spre pozițiile ce urmau să atac. O secție din bateria călărească urmă mișcarea spre a se pune în baterie și a sfărîma rezistența unde ea s-ar fi părut mai tare. Direcția era luneta [fortificația] din stînga poziției asupra căreia se îndreptă batalionul 2 din Reg. 4 ce se afla la stînga liniei, pe cînd batalionul 1 din același regiment și batalionul din Reg. 6 făceau mișcări ocolitoare între Topolovița și luneta atacată. Batalionul 2 din Reg. 4 de linie și companiile a 3-a și a 4-a din batalionul 1 îndură cele dintîi peste pozițiile inamicului. Un foc viu se angajează de ambele părți, aceste trupe găsiră a se adăposti într-un vechi șanț ce se întindea înaintea lu-

„redutei celei mari Grivița“, cum o numește gazeta, și „păstrarea acestei poziții tari“, omagiază pe bravii oșteni români care, „disprețuind moartea, s-au repezit asupra formidabilului fort de repetate ori și, urcând pe scările șanțurile inamicului, l-au respins din cuibul acela întărit. Victoria de la Grivița a făcut să lucească paloșul strămoșesc iarăși în vechea splendoare. Toată presa europeană admiră astăzi eroica atitudine a trupelor române în singeroasa luptă de la Plevna...”

Străinii aflați în contact cu frontul au, de asemenea, cuvinte de prețuire pentru vitejia armatei române. Colonelul francez L. Gailard, de exemplu, atașat pe lângă comandamentul rus, scrie lui I. C. Brătianu: „Armata română s-a acoperit de glorie. De altfel, aici [pe front] sînt mult lăudate, în afară de bravura sa, ținuta sa, maniera sa de a sluji în condiții atât de noi și modul în care a fost ea prevăzută cu toate lucrurile, pînă la cele mai mici amănunte”. Iar un corespondent al ziarului englez *The Daily Telegraph* consemnează, referindu-se la luptele din 27-31 august și 6 septembrie: „Românii au avut de îndurat o grea încercare în apărarea redutei Grivița. Turcii au atacat de 11 ori acea redută [spre a o recuceri], dar fără succes. Se admite de către toți că trupele române au apărut poziția cu mare bravură. Starea de suflet care predomină printre trupele române este excelentă. Tinerii soldați români se luptă admirabil”.

Aducerea în Capitală a unor trofee capturate de ostașii noștri de la inamic oferă bucurărilor prilejul de a-și manifesta din plin admirația și entuziasmul lor pentru actele de bravură ale armatei române. Însufletește

manifestații au loc, de exemplu, în ziua de 5 septembrie, cu prilejul depunerii în Capitală a unui steag otoman capturat la 30 august de soldatul Grigore Ion și alți doi camarazi ai săi, în timpul cuceririi redutei Grivița nr. 1. Chiar în momentul sosirii acestui trofeu, în seara de 5 septembrie, s-a organizat o impresionantă manifestare, care a continuat a doua zi, 6 septembrie, cînd la orele 15, cu o gardă de onoare, steagul a fost depus la Arsenal, sub privirile și strigătele admirative ale miilor de bucureșteni. În drum, cortegiul s-a oprit în Piața Universității, unde Grigore Ion, purtătorul steagului, primit de mulțime cu flori și urale, a închinat de trei ori stindardul otoman în fața statuii lui Mihai Viteazul.

La 11 septembrie au sosit la București și trei tunuri capturate de la inamic. „Aceste trofee — se spunea în înaltul ordin prin care se stabilea aducerea lor la București — eu ordon a se trimite în capitala țării și a se păstra acolo ca o veșnică dovadă a vitejiei armatei românești... Tunurile luate de la vrămaș, două se vor așeza de ambele părți ale statuii lui Mihai Viteazul. Umbra mărețată a glorioșului domn va vedea astfel că oștenii români au rămas pînă astăzi fii ai eroilor de la Călugăreni...”

Așa am intrat în Plevna

La 10 octombrie, dr. Z. Petrescu scria soției sale: „Ți-am scris alaltăieri despre atacul nereușit pe care armata noastră l-a dat contra redutei Grivița nr. 2. Totuși armata noastră își păstrează ținuta și curajul și sper să-ți anunț, în curînd cucerirea Plevnei...”

neteii, pe cînd compania 1 și a 2-a din Reg. 4 și întreg batalionul din Reg. 6, acoperite la dreapta lor de escadronul de călărași Suceava și conduse cu multă energie de șefii lor, locotenent-coloneii Cotruț și Teliman, făceau în pas gimnastic mișcarea ocolitoare asupra satului Smîrdan și gîtul lunetei.

La începutul acțiunii, un batalion din rezerva Reg. 9 de dorobanți fusese trimis sub conducerea căpitanului Popescu din statul major să susțină flancul stîng al Reg. 4 și al întregii linii pe care se făcea mișcarea. Celălalt batalion al Reg. 9 dorobanți urma centrul liniei întîia.

Cu toată ceața deasă, cu toate focurile de o incomparabilă vioiciune, toate aceste mișcări fură executate cu o

Bătălia de la Smîrdan

Dacă Plevna e luată, toată lumea crede că va fi pace..."

Dar Plevna a căzut, după cum se știe, în urma unui lung asediu care a mai durat încă 49 zile. La 28 noiembrie 1877, Osman pașa, împreună cu întreaga sa garnizoană, s-a predat trupelor româno-ruse. „Ziua de 28 noiembrie — citim în *Jurnalul operațiilor militare* — va rămâne neștersă în analele istoriei prin căderea Plevnei, care, după toate probabilitățile, va avea o influență foarte mare asupra operațiunilor militare ulterioare... Ziua de 28 noiembrie va rămâne neștersă în analele istoriei naționale ca una din cele mai frumoase glorii ale noastre; și în adevăr, pentru națiunea noastră, o națiune abia ieșită de sub jugul străin, nu putea fi o zi mai frumoasă decât aceea a căderii Plevnei, prin care se confirmă Independența, ce glorie putea fi mai frumoasă pentru armata noastră?"

„În sfârșit... — scrie dr. Zaharia Petrescu soției sale — am terminat cu această teribilă, formidabilă și de necucerit Plevna; ieri la orele prînzului a fost ocupată... Am luat cel puțin 40-50 mii de prizonieri din trupa regulată, 40 pînă la 50 de tunuri și poate că vom mai găsi încă 100 îngropate; puști 100 de mii — și milioane de cartușe!!!

Șapte pași au fost făcuți prizonieri, inclusiv faimosul Osman invincibilul, gazi al sultanului. Osman pașa are talia lui papă și seamănă la figură cu Statie Țonacovici; brun, cu o mică barbă neagră. În vîrstă de cel mult 44 de ani. Un om foarte amabil, foarte vesel. Am stat cu el de vorbă timp de 2 ore, prin intermediul medicului său, care cunoaște franceza, căci Osman pașa nu cunoaște decât turca. El purta spadă de aur ornată cu diamante, pe care a

primit-o cadou din partea sultanului acum 4 luni. Este rănit foarte ușor la piciorul stîng: un glonte i-a trecut prin pulpa gambei și a pătruns în calul lui, care a căzut mort sub el. Nu suferă decât puțin din cauza rănii, care este puțin primejdioasă. Am asistat la predarea lui marelui duce Nicolae; erau de față prințul nostru și generalul Todleben. Toți trei i-au întins mîna și i-au felicitat pentru bravura lui spunînd că sînt *mîndri că au avut de combătut împotriva unui asemenea inamic curajos*. El a mulțumit și a suris. Venise într-o droșcă cu 2 cai și însoțit numai de medicul lui. Toți ofițerii escortei marelui duce Nicolae și ai prințului Carol au strigat: Bravo! Bravo, Osman pașa!

Împăratul va veni astăzi la prînz la Plevna, pentru a vedea pe Osman pașa. Am stat de vorbă cu alți doi pași: Sadik pașa și Tefvik pașa, oameni deja în vîrstă. Au mai fost prinși sute de coloneli, maiori și alți ofițeri. Osman pașa, el însuși, mi-a spus că are 40 de mii de soldați apti de luptă, în afara celor neîncadrați și a bolnavilor care ajung pînă la 2 000...

Am uitat să-ți spun cu cît entuziasm ne-a primit populația din Plevna, foarte bine și foarte ospitalier. Marele Cartier General s-a și instalat în case foarte curate și foarte bune. Este un oraș cam ca Ruscuk. Un oraș *la turca*. Este plasat ca *Brașovul*, într-o vale *înconjurată de munți ca cei din Țușnad*. Este o poziție foarte accidentată. Imaginează-ți valea de la intrarea Brașovului, unde se găsește gara de cale ferată. Ei bine, în această vale, o armată de 40-50 de mii de oameni și 2 000 de căruțe etc.; și eu pe unul din munți, privind ce se petrece jos, ca într-o oglindă.

precizie și o înțeleală ce ar face oarecarea unor trupe chiar pe cîmpul de manevre.

Batalionul din Reg. 6 și cele două companii din Reg. 4 de linii, văzîndu-se la spatele lunetei nr. 1 se aruncară asupra ei cu un «Ura» puternic, repetat de companiile adăpostite în fața intrărilor și care și ele se repeziră cu o admirabilă bravură asupra liniei de focuri dușmane, care făcu să cadă din fiecare din cele 6 companii, a treia parte din efectivul lor, precum și locotenenții Elefterescu și Bălănescu din Reg. 6, lt. Cumpănașu din Reg. 4.

Companiile a 5-a și a 8-a din Reg. 4 atacară luneta din dreapta ei, companiile a 5-a și a 7-a din Reg. 6, avînd în cap pe maiorul Ulescu, intrară pe la gîtul ovrajului [întăriturii]. Odată luneta nr. 1 ocupată, asaltatorii văzînd focurile omorîtoare ce primeau

din sat și luneta nr. 2, batalionul din Reg. 6 se îndreaptă spre mijlocul satului Smîrdan, companiile 1 și 2 din Reg. 4, pe la dreapta lui, avînd ca rezervă companiile 3 și 4.

Luneta nr. 1 fusese apărată cu o înverșunată tenacitate. Apărarea satului Smîrdan fu cruntă și mulți apărători pieriră fără a voi să se predea; sublocotenentul Frunzeți din Reg. 4 fu ucis, locotenentul Paladi fu rănit la luarea satului din care turcii, parte se refugiară în luneta nr. 2, iar parte se îndreptară în fugă spre Vidin. Atunci escadronul Suceava ce urmasse flancul ocitor se repezi cu vioiciune asupra acestora și luară vreo 200 de prizonieri...

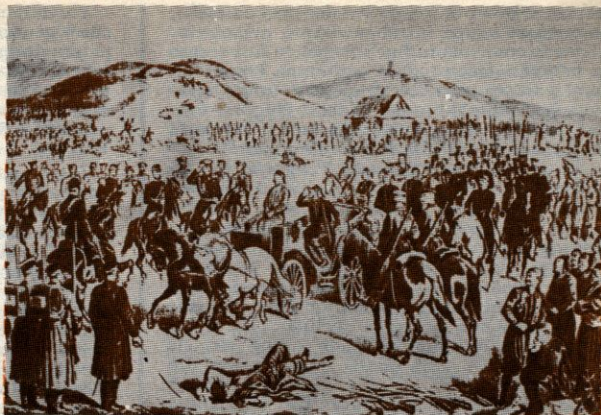
Trupele ce ocupau satul Smîrdan și luneta nr.1 vedeau încă curgînd în jurul lor gloanțele cele aruncate de turcii din luneta nr.2 și din

satul Inova. Cu toată oboseala lor, companiile 5 și 8 din Reg. 4 și din Reg. 6 se repeziră asupra lunetei nr.2 ocupată de vrăjmași, care fără să mai aștepte atacul se predară aruncîndu-și armele. A treia lunetă cu șanțurile ei și satul Inova rămăsesse singure în puterea dușmanului pe întreg cîmpul de bătaie, și un foc bine dirijat era îndreptat de acolo asupra celorlalte puncte ocupate. Sublocotenentul Verbiceanu din Reg. 9 dorobanți fu omorît. Întregul Regiment 9 dorobanți fu îndreptat asupra Inovei...

Rezultatul a fost gonirea inamicului din pozițiile tari ce le ocupa, luarea a 4 tunuri, 300 de arme și o cantitate considerabilă de munițiuni, corturi, pe care, cu un tablou [tabel] vi le-am înaintat; mai bine de 300 de prizonieri, împunerea garnizoanei cu vreo

Nu-i așa că este un spectacol foarte grandios — e o panoramă din cele mai admirabile? Ei bine, pe acești munți care înconjoară Plevna erau cel puțin cincisprezece redute turcești. Din fericire, toate erau evacuate de turci, cu excepția a trei, care mai erau încă apărate de 3 000 de turci cu armele în mină. Cu aceste trei redute, până ce armata noastră le-a luat cu asalt, am avut o jumătate de oră de grea încercare... În fața acestor redute era să-mi pierd viața!..”

Și într-un P.S. corespondentul adaugă: „Femei, bărbați, copii, școlari, profesori, preoți, toți îmbrăcați în haine de gală și cu ura!, fiți bineveniți!, din toate părțile, așa am intrat în Plevna”.

Capitularea Plevnei (gravura înfățișează momentul întâlnirii prințului Carol cu Osman pașa)

În tot locul unde bate o inimă românească

Vestea capitulării Plevnei a sosit la București — după cum nota C. Bacalbașa — „la 28 noiembrie, pe la orele 3 după amiază”. Atunci s-a aflat că „de astă dată, Osman pașa, făcînd o ieșire cu toată armata sa spre a se retrage spre Vidin, a fost silit să capituleze... De astă dată bucuria populațiunii bucureștene este fără păreche. Toată lumea este pe străzi, drapel, torțe, muzici, procesiuni. Podul Moșoiaiei rămîne plin pînă noaptea tirziu. Un

mare grup de manifestanți se duce la locuința lui C.A. Rosetti spre a-l aclama. Rosetti iese pe balcon, răspunde manifestanților și cu acest prilej a rostit cuvintele pecare conservatorii i le-au imputat pînă ce a murit. Rosetti a spus: «Domnilor, am luat Plevna externă, e adevărat, acum, însă, ne mai rămîne ca să luăm Plevna internă».

Plevna internă era înfrîngerea definitivă a reacțiunii și realizarea reformelor democratice”.

Ziarul *Românul* scrie că vestea despre capitularea Plevnei s-a propagat ca o scînteie „de baterie electrică: bucuria nu se putea

300 de morți ce-i lăsa pe cîmpul de bătaie și căderea pentru acea garnizoană a moralului, efectul înfrîngerii lor, ocuparea poziției cele mai favorabile pentru bombardarea Vidinului.

Noaptea de la 12 la 13 ianuarie fu liniștită, trupele învingătoare se ocupară cu întărirea poziției lor; după mișcările ce se auzeau spre Capitanovcea, turcii păreau a vroi să se întărească în acest sat și după susulele locuitorilor, primiră în acea noapte 3 batalioane ieșite din Vidin în ajutor, ceea ce motiva cererea ce avui onoarea a vă adresa la ora 1 după miezul nopții, cerîndu-se aștr trupe noi cu care să pot păstra pozițiile cîștigate cu atîtea sacrificii.

În zorii zilei de 13 [ianuarie] plecai la Smîrdan, unde dădu-

Scrisoare din linia întâi

În aceeași zi în care ostașii români cucereau reduta Grivița nr.1, coloana de atac a Diviziei 3 a asaltat o a doua redută de la Plevna, cea care, mai tirziu, va fi numită Grivița nr. 2 și despre a cărei existență comandamentul român nu avea cunoștință. Cu toate eforturile ostașilor noștri și în ciuda pierderilor grele suferite (683 soldați și 26 ofițeri, între care maiorul George Șonța și căpitanul Nicolae Valter Mărcăneanu), reduta Grivița nr. 2 nu a putut fi cucerită. Sublocotenentul Cazimir Cugler a fost singurul ofițer român din cadrul trupelor care au participat la asaltul din 30 august asupra redutei Grivița nr. 2, care a supraviețuit aceluia atac. Într-o scrisoare către sora sa — poeta Matilda Cugler Poni, soția cunoscutului savant și om politic Petru Poni — document inedit, recent identificat în fondurile Arhivelor statului din Iași — sublocotenentul Cazimir Cugler relatează evenimentele la care a participat, lăsîndu-ne încă o impresiionantă mărturie despre vitejia și eroismul și jertfele ostașilor români în luptele purtate acum 110 ani pentru dobîndirea independenței absolute de stat a României.

Reproducem, cu unele prescurtări, scrisoarea respectivă, păstrînd toate particularitățile originalului, dar actualizînd ortografia; completările noastre sînt incluse între paranteze drepte.

(Continuare în p. 18)

D. IVĂNESCU

exprima; pe trotuare, pe strade, prin cafenele, numeroase grupe întrebau despre amănunte; ştirea se confirmă în fine; drapelul sint scoase şi luminări încep îndată a ilumina ferestrele; apoi o manifestare cu drapelul şi torţe; strada sint pline de lume; hotelul Hugues, Clubul Junimii, hotelul Oteteşeanu şi cel de la Boulevard, Clubul Török sint iluminate”.

În cinstea marii victorii, *Telegraful* din 30 noiembrie 1877 a apărut imprimat cu cerneală roşie: „Ca un curent electric — scrie ziarul — a străbătut aseară în Capitală ştirea *îmbucurătoare* că Osman paşa s-a predat!”

Marea veste a ridicat în picioare toată suflarea românească, a produs aceeaşi mare bucurie şi în inimile românilor din teritoriile aflate încă sub ocupaţie străină. „Peste tot rotogolul pământului pe unde ajuns şirmele telegrafului — scria *Gazeta Transilvaniei* din 1 decembrie 1877 — s-a răspindit marea veste că «Plevna a căzut». Ea va merge din gură în gură şi va străbate chiar pînă în cea mai neînsemnată colibă a ţăranului. În tot locul unde bate o inimă românească va aduce numai bucurie şi veselie...

Ochii ni se umplu de lacrimi cînd ne gîndim la atîta sîngere vărsat, la suferinţele bravilor, care au fost răniţi pe cîmpul glorios. Nu, singele acesta nobil nu s-a vărsat în zadar, fiecare picătură din el va duce roduri însuţite şi înimiţe şi va forma chitul care va lega de aci încolo de nedespărţit chiar pe elementele de viaţă ale poporului de la Dunăre...

La Bucureşti, în toată România entuziasmul e la culme. S-ar fi putut altfel după o victorie măreaţă ca aceasta? Şi ar fi fost cu putinţă ca flacăra puternică a entuziasmului să nu cuprindă şi inimile noastre ale românilor din Austro-Ungaria?

Participînd din tot sufletul nostru la bucuria generală a fraţilor noştri, din România, le trimitem frăţeşte şi călduroasele noastre felicitări şi dorim ca să se împlinească speranţa... şi din ruinele sîngeroase ale Plevnei să răsără mult iubita pace, să se realizeze independenţa României, recunoscută de întreaga Europă!”

Între manifestaţiile prin care românii transilvăneni au sărbătorit marea victorie s-a aflat şi serbarea de la Braşov, cum aflăm dintr-un articol publicat în *Kronstädter Zeitung*, din 2/14 ianuarie 1878: „În cinstea cuceririi Plevnei, marţi seara [29 noiembrie/11 decembrie] de pe înălţimile din jurul Braşovului au fost declanşate împuşcături de bucurie şi rachete... Întregul Şchei a fost în picioare, cuprins de entuziasm pentru succesele de arme ale fraţilor români de dincolo de Carpaţi. Acest cartier a şi fost luminat festiv. Cu băuturi şi toasturi entuziaste un mare număr de intelectuali români a sărbătorit evenimentul fericit în aşa-numitul «cartier general de la Griviţa», fondat de curînd”.

Se-ntorc eroii

Plevna a căzut, dar războiul a continuat încă o lună şi jumătate. În cronica de lupte şi biruinţe ale ostaşilor români au fost înscrise noi nume: Smîrdan, Nazır-Mahala, Inova, Capitanovcea, Vidin şi Belogradic... Învînsă pe toate fronturile, la 19 ianuarie 1878, Turcia a semnat armistiţiul.

La 8 octombrie 1878, Bucureştii au primit trupele române victorioase. „Armata ţării

Dragă Coca,

Tu îmi scrii ca să-ţi dau relaţii asupra lăurii Griviţei, şi numai acele fapte care le-am văzut cu ochii...

Pot a-ţi face o mică descriere de atacurile ce s-au dat la Griviţa nr. 11, care era cea mai mare şi la care am luat eu parte...

Trei zile înainte de atac se făcu recunoaşterea poziţiilor din jurul redutei Griviţa, aceste recunoaşteri însă se făcuseră de la mare distanţă şi numai din două puncte opuse. Iniţial recunoaşterea se făcu din dreptul poziţiilor ocupate de Divizia 4 română şi a doua din partea opusă, unde se afla Divizia 3 română.

Din aceste două puncte opuse se vedea reduta Griviţa înconjurată de un platou care se înclina foarte uşor. Sint două redute care se mascau una pe alta şi reduta Griviţa 11 avea în faţa sa o vale în care oricîte trupe ai fi virit trebuiau să piară sub focurile încrucişate ale inamicului.

În ziua de 30 august, pe la orele 12, deja trupele ce trebuiau să atace se aflau în poziţii de unde trebuiau să înceapă atacul. La ora 3 se dădu semnalul de atac; atunci două companii din Regimentul 10 dorobanţi intrară în tiradori înaintea înaintea, în urma acestora veneau alţi soldaţi cu scări şi gabioane, iar după

aceştia venea coloana de asalt compusă din un batalion sub comanda căpitanului Valter Mărăcineanu.

Îndată ce am ajuns pe creasta dealului, turcii ne-au şi primit cu două obuze de tun care desigur au fost îndreptate [fregate] mai dinainte. Aceste obuze pătruseră chiar prin coloana de asalt sau mai bine zis prin batalionul lui Valter [Mărăcineanu]. Aceste obuze n-ar fi fost nimica dacă n-ar fi fost în faţa noastră de scoborit o vale, sub focurile continuie ale turelor din redută, care în linie dreaptă nu erau [la] mai mult de 400 m.

Soldaţii luară pasul alergător, scoborîndu-se cea mai mare viteză valea. Ajunşi în vale, văzură că nici aici nu erau adăpostiri de focuri, prin urmare, trebuiau să meargă înainte, căci stînd pe loc mai uşor poţi fi lovit.

De astă dată trebuiau să urce o pantă pe creştetul căreia se afla reduta Griviţa. Această pantă era mai mică ca cea pe care o scoborisseră, dar în schimb era acoperită de o pădure tînără şi impracticabilă, iar pomii erau legaţi unul de altul cu şirme de telegraf, la diferite înălţimi, pentru a împiedica trecerea.

În această vale au căzut morţi maiorul Şonţu, căpitanul Panu, sub-

locotenent Horcea, sublocotenent Ulescu, pe care l-am văzut.

Văzînd aceasta, soldaţii năvăliră asupra pădurii, care nu era mai largă de 20-25 m, dar întîmpinîră cele mai mari dificultăţi, trebuind să taie şirmele şi îngîrădîndu-se unul peste altul. În momentul cînd credeau că vor reuşi a trece prin pădure a început o canoană teribilă de la reduta Bucov, ale cărei tunuri erau dirijate chiar asupra pădurii.

Aici a fost cel mai mare măcel care şi-l poate închipui cineva. Obuzele cădeau în număr mare, răsturnau pomii, omorînd zecă pînă la 12 oameni fiecare obuz. Foarte puţini oameni reuşiră a trece pădurea, iar dintre ofiţeri ajunseră pe platoul din faţa redutei numai căpitanul Valter, sublocotenentul Stanciu, sublocotenentul Nancovici, eu şi un ofiţer din Regimentul 10 dorobanţi, pe care nu-l cunosc, şi locotenentul Şurcă.

Căpitanul Valter a căzut la 12 paşi departe de redută, fiind lovit de două gloanţe, lîngă el a căzut ofiţerul din Regimentul 10 dorobanţi, la cîtiva paşi mai departe locotenentul Şurcă, iar lîngă redută am ajuns cu sublocotenentul Nancovici, care căzu mort, şi [cu] sublocotenentul Stanciu, lovit de un glonte în piept.

— cum scria *România liberă* din 7 octombrie — încărcată de lauri unor strălucite izbînzii, făcînd intrarea ei triumfală în capitala țării, va reaminti lumii vremurile de demult ale vitejei române... Capitala, inteligența și inima țării, va ști să-și facă datoria; va ști cum să primească pe copiii victoriei, care au răscurmărat cu singele lor existența, neatinerea și viitorul țării noastre".

În vederea acestui moment, s-au făcut pregătiri intense. La 29 august 1878, în prezua împlinirii unui an de la luptele din 30 august, soldate cu cucerirea redutei Grivița nr. 1, Consiliul Comunal al Bucureștilor a hotărît schimbarea numelui mai multor străzi și bulevarde din Capitală. Începînd din această zi, Calea Mogoșoaiei a primit numele de *Calea Victoriei*, Calea Herăstrău — *Calea Dorobanșilor*, Calea Vergului — *Calea Căldărașilor*, Calea Tirgoviștei — *Calea Griviței*, Calea Belvedere — *Calea Plevnei*, Calea Craiovei — *Calea Rahovei*, str. Germană — — str. *Smîrdan*, Bulevardul (de la str. Brezoianu pînă la Cotroceni) — *Bulevardul Independenței*, str. Filaret — str. 11 Iunie.

În ajunul zilei de 8 octombrie, I.P. Dumitrescu, locțiitorul primarului Capitalei a adresat un apel bucureștenilor: „Luați dar haina de sărbătoare spre a întîmpina la porțile orașului pe cei ce și-au vărsat singele pentru țara noastră și ne-au dat gloria și independența".

Festivitățile închinete victoriei s-au desfășurat după un program bine stabilit. La ora 8 dimineața — după cum scrie C. Bacalbașa — 21 lovituri de tun, trase de la Arsenal, vestesc începutul serbărilor. „Lumea se grămădi mereu pe strade, — notează *Presa* — astfel că pe la orele 10... Calea Victoriei mai ales devenise nefrecventabilă, atît era de imensă mulțimea grămădită pe tot lungul și latul întinderii sale". *România liberă* apreciază că la serbări participă peste 50 000 de oameni.

La capătul Șoselei Kiseleff a fost ridicat un arc de triumf, iar la dreapta și la stînga tribune în care iau loc autoritățile centrale, corpul diplomatic, membrii Academiei Române, militari străini, reprezentanții județelor, ai presei și marii mutilați ai războiului, ca și reprezentanți ai diferitelor societăți culturale din Capitală, românești, germane, evreiești, maghiare. Printre invitați se află și Vasile Alecsandri, poetul care a cîntat cu înflăcărare vitejia ostașilor noștri. În jurul „lojii domnești" sînt grupate elevele școlilor bucureștene, purtînd stegulețe tricolore, flori și ghirlande. Elevii școlilor de băieți, „cu directorii, profesorii și steagurile lor", sînt aliniați de-o parte și de alta a Șoselei Kiseleff, vizavi de „loja domnească", pe porțiunea de la barieră pînă la tribunele oficiale.

La ora 12, la Băneasa, are loc trecerea în revistă a unităților militare — peste 20 000 militari — care participă la serbări; aici sînt adunate și trofee cucerite de ostașii noștri în timpul luptelor.

După terminarea trecerii în revistă, prima subunitate, în frunte cu prințul Carol — comandantul suprem al oștirii — se îndreaptă spre Arcul de Triumf. Pe capitelul acestuia, sub statuia Victoriei, se află inscripția: „*Apărătorii Independenței*", iar dedesubt: „*Orașul București*". Mai jos, de-o parte și de alta, sînt înscrise numele localităților *Grivița, Oponez, Plevna, Rahova, Arcer-Pălanka, Lom-Palanka, Smîrdan, Vidin* și sub fiecare datele bătăliilor care s-au dat acolo.

Rînd pe rînd, unitățile trec pe sub Arcul de Triumf, prin fața tribunelor oficiale și a mulțimii, împreună cu tunurile și steagurile capturate de la inamic.

Însirați de-o parte și de alta a Șoselei Kiseleff și, mai departe, de-a lungul Căii Victoriei, miile de bucureșteni aplaudă și ovacionează frenetic vitezele trupe române.

Serbarea continuă pînă seara tirziu. Clădirile importante din oraș poartă la ferestre și balcoane panouri luminoase în mai multe culori și cu inscripții patriotice, între care versuri din cunoscutul imn *Deșteaptă-te, române*. Clubul militar, „strălucete în lumină". Alte panouri se află în fața farmaciei „curții", iar în grădina Episcopiei, unde mai tirziu se va înălța Ateneul Român, pe fațadele Hotelului Manu flutură uriașe stindarde. Deasupra intrării Teatrului Național strălucete un soare uriaș „înconjurat de armele țării". Hotelurile și alte edificii importante sînt, de asemenea, iluminate. În Piața Universității, statuia lui Mihai Viteazul este încărcată de cununi de flori. „Mai la vale, dăm de Palatul Daciei, care este, am putea zice, cel mai frumos decorat: un grandios transparent [panou luminos] strălucea în fața-i purtînd imaginea Daciei, cu felurite inscripții, între care cea principală este «Onoare armatei române victorioase»".

După un obicei tradițional la București, seara tirziu, mulțimea se retrage cu torțe.

Cei care au putut primi o invitație sînt prezenți în sala Teatrului Național, unde se desfășoară un spectacol festiv. Corul cîntă *Imnul gîntii latine* în prezența autorului, Vasile Alecsandri, aflat într-una din loje. Apoi, D. Demetriade, veteranul scenei românești recită poezia lui Scipione Bădescu intitulată *Odă la armata română*, după care Matei Mîlo interpretează *Barbu Lăutaru*. Spectacolul se încheie cu o suită de dansuri naționale, în aplauzele entuziaste ale celor prezenți.

„Gloria cu care a intrat înconjurată armata în Capitală — scrie *România liberă* din 10 octombrie, — a înălțat sentimentul de demnitate al poporului român. Acum vrem și putem să fim un stat liber și independent și întru aceasta avem scut puternic în brava armată. Faptele ei de peste Dunăre, care le-am sărbătorit ieri, ne-au umplut inima cu noi credințe și cu frumoase speranțe. Am sărbătorit reînvierea gloriei străbune și credem că zilele de restriște și umilire nu se vor mai întoarce". ■

UN SIMBOL AL NEÎNFRICĂRII REGELE-EROU DECEBAL

Prof. univ. dr. docent DUMITRU BERCIU

Caracterizați de la cea dintâi menționare istorică cu titlul de „cei mai drepți și cei mai cinstiți dintre toți tracii”, geto-dacii au înscris, de-a lungul vremii, imaginea unui popor harnic și dîrz, care prețuia, mai presus de toate, libertatea și dragostea de patrie. Fie că s-au împotrivit lui Darius, regele-regilor venit din îndepărtata Persie, lui Lisimach, urmașul lui Alexandru cel Mare, sciților sau celților, geto-dacii au făcut de fiecare dată dovada unui eroism deosebit, ce-și aveau suportul nu numai în credința că erau nemuritori — credință amintită de numeroși cărturari ai antichității, de la părintele istoriei Herodot, la împăratul filozof Iulian — ci și în convingerea că își apărau patria, pămîntul moștenit din moși-strămoși.

Geto-dacii au rămas, de asemenea, cunoscuți în istorie ca făuritori ai unei civilizații complexe și de mare originalitate, în strînse legături cu marile civilizații ale vremii și ai unuia din cele mai de seamă state ale antichității europene. La pragul dintre secolele II-I î.e.n., unitatea de civilizație a geto-dacilor se cristalizase definitiv pe întreaga arie de locuire a lor, constituind principala premisă a formării statului dac independent și centralizat condus de regele Burebista. De la această unificare, petrecută în prima jumătate a sec. I î.e.n., timp de aproape două sute de ani, pînă la începutul sec. II e.n., Dacia — cum va fi adesea consemnată în scrierile și pe hărțile alcătuite de învățații antichității — a constituit unul din puternicele state ale vremii, bine organizat din punct de vedere economic și militar. Mărturiile arheologice atestă practicarea unei agriculturi avansate, în care se

foloseau unelte perfecționate și se cultiva o mare varietate de plante; păstoritul cunoștea, de asemenea, o mare răspîndire. Metalurgia fierului și meșteșugurile căpătaseră o mare extensie. Descoperirile arheologice ilustrează folosirea de către geto-daci a unui număr mare de unelte de fier și arme, produse prin folosirea unor procedee tehnice înaintate, cum era reducerea minereurilor de fier, în cuptoare speciale. În rîndul meșteșugurilor un loc aparte l-a ocupat prelucrarea argintului. Se poate spune că meșterii geto-daci au creat o adevărată artă în prelucrarea acestui metal prețios, care a atins apogeul în sec. I î.e.n. și următorul. Cele peste 150 tezaure cu obiecte de argint, precum și sutele de piese descoperite izolat fac dovada unei reale prosperități și, în același timp, a pregnanței originalității a unei asemenea arte.

Cercetările arheologice efectuate pe teritoriul pe care au locuit strămoșii noștri, au scos la iveală și un mare număr de tezaure monetare, totalizînd peste 25 000 monede, ceea ce constituie dovada practicării unui comerț intens, reflex al unei vieți economice excepționale. La rîndul lor, monumentalele cetăți de piatră de la Sarmizegetusa Regia, Căpîlna, Piatra Craivii, Tilișca, Bîlca Doamnei etc. atestă progresele făcute în domeniul construcțiilor, folosirea unor metode noi și avansate, fie că era vorba de cetăți și sanctuare, fie clădiri publice. Întregul teritoriu al Daciei era presărat cu cetăți, distingîndu-se îndeosebi centrul din Munții Orăștiei, inima Daciei libere și a rezistenței eroice împotriva celei mai puternice forțe militare a vremii — Imperiul roman.

Toate aceste realizări se datorează continutului și unității statale — în pofida unor vremelnice separări — a Daciei de la Burebista, la Decebal. Pentru că numai un stat centralizat, independent și suveran putea asigura o astfel de dezvoltare economiei sale. Numai un stat puternic și suveran putea efectua asemenea lucrări monumentale ca sanctuarele de la Sarmizegetusa sau putea organiza și între-

ține o armată pe care geograful Strabon o estima la 200 000 oameni. Este, de altfel, ceea ce succint definește Vasile Pârvan, atunci când se întreabă „care era situația Daciei când Traian s-a hotărât, în anul 106, s-o prefacă în provincie romană? Mai întâi Dacia — arăta marele istoric — era un regat cu bază etnică perfect omogenă, cu tradiții seculare, cu structură socială și economică bine definită, cu o cultură înaltă”.

O datorie sfântă: lupta

Luptele dintre daci și romani, din vremea lui Decebal și Traian — „cel mai însemnat război de atunci al românilor”, potrivit aprecierii istoricului antic Dio Cassius — au constituit apogeul unui conflict ale cărui origini erau mult mai vechi, legate de înaintarea romanilor în Balcani și spre Dunăre. În aceste condiții, de intensificare a primejdiei romane, regele dac Duras a luat hotărârea de a ceda tronul „de bună voie” (consemnează Dio Cassius), în anul 87 e.n. lui Decebal, care își vădise calitățile deosebite prin victoria răsunătoare obținută împotriva guvernatorului Moesiei, Oppius Sabinus. Decebal era, scrie același istoric Dio Cassius, „foarte priceput la planurile de război și iscusit în înăptuirea lor, știind să aleagă prilejul pentru a-l ataca pe dușman. Dibaci în a întinde curse, era un bun luptător și se pricepea să folosească izbînda, dar și să iasă cu bine dintr-o înfrîngere. Din această pricină, multă vreme a fost un dușman de temut pentru romani”.

Într-o domnie de aproape două decenii, viteazul rege a ilustrat toate aceste calități, dublate de o fierbinte dorință de libertate și deosebită dragoste pentru țară, care i-au atras prefuirea marilor cărturari ai antichității. În conștiința poporului său și a urmașilor acestui popor, el a ră-

mas ca un erou legendar, ca un simbol al neînfrișării și al spiritului de jertfă în apărarea libertății și independenței — cum atât de pregnant îl caracterizează secretarul general al partidului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu.

Chiar din primii ani de domnie, Decebal a stăvilit expediția organizată de comandantul gărzii de pretorienți, Cornelius Fuscus, ucis în luptă.

Medalion imaginând Armele dacilor

O nouă expediție romană, condusă de guvernatorul Moesiei Superior, Tettius Iulianus a ilustrat priceperea lui Decebal de a ieși „cu bine dintr-o înfrîngere”, împăratul Domițian fiind nevoit să încheie în anul 89 e.n. o pace pe care majoritatea istoricilor antici au considerat-o rușinoasă pentru romani: aceștia se obligau să plătească stipendii (sume de bani pentru

răscumpărarea liniștii la hotare) și, de asemenea, să furnizeze tehnicieni pentru fortificații și instructori pentru pregătirea armatei.

Decebal și-a luat toate măsurile în vederea unei confruntări pe care o știa decisivă, între aceste măsuri fiind — pe lângă încheierea de alianțe cu popoarele învecinate, amenințate, deopotrivă, de expansiunea romană — instruirea și echiparea armatei după modelul celei mai puternice forțe militare a timpului. Dion Chrysostomul, care a străbătut Dacia în anul 97, descrie atmosfera din ajunul războaielor cu imperiul: „Am ajuns la niște oameni întreprinzători, care nu aveau răgazul să asculte cuvîntări [asemeni altor cărturari ai antichității Dion își câștiga existența povestind istorioare și întîmplări în public, fiind, pentru aceasta, răsplătit de ascultători], ci erau agitați și tulburați ca niște cai de curse la potou, înainte de plecare, nerăbdători să treacă vremea... Acolo, la ei, puteai să vezi peste tot săbii, platoșe, lănci, toate locurile fiind pline de cai, arme și oameni înarmați”.

În relatarea sa, Dion explică și motivele care determinau aceste pregătiri intense: de o parte se aflau cei ce luptau „pentru stăpînire și putere [românii], iar alții [dacii] pentru libertate și patrie”. Idealuri pe care A.D. Xenopol le va consemna lapidar

În sinteza sa de istorie a românilor: „O datorie încă mai sfântă decât aceea de a lupta pentru glorie și izbândă, [era] lupta pentru neatințare”.

Un imn de iubire patriei în primejdie

Urcarea în anul 98 e.n. pe tronul imperial a lui Marcus Ulpius Traianus, „om cu totul deosebit, mai ales prin dreptatea și bărbăția sa, precum și prin simplitatea morăvurilor sale” (cum îl caracteriza Dio Cassius) a grăbit izbucnirea războiului pentru cucerirea Daciei: „Așa să văd Dacia redusă sub formă de provincie” ar fi ordonat împăratul (potrivit istoricului Ammianus Marcellinus), trecînd Dunărea în frunța unei impunătoare armate.

În cursul celor două îndrăgite războaie purtate împotriva romanilor, regele Decebal și-a dovedit din plin vitejia, iscusința militară, calitățile diplomatice¹. Copleșit la Tapae, în Banat, de numărul adversarilor, Decebal nu a renunțat la luptă, executînd în fruntea oștenilor săi, o îndrăzneată manevră strategică la Dunăre și în Dobrogea. Regele dac urmărea astfel să nimicească garnizoanele romane din Moesia și să taie legăturile forțelor comandate de Traian în Dacia, obligîndu-l a se retrage rapidă. A avut loc crîncena luptă de la Tropaeum Traiani (Adamclisi), care a ilustrat dirzenia deosebită a dacilor. Împăratul — spune Dio Cassius — „își văzu răniți pe mulți dintre ai săi

[altarul ridicat în cinstea victoriei cuprinde numele a peste 4 000 soldați și ofițeri romani căzuți în luptă]... Deoarece îi lipseau bandajele, se zice că nu și-a cruțat nici propriile vestimente, ci le-a tăiat fișii” pentru pansarea celor răniți.

Deși victorioși, romanii au trebuit să încheie pace, nemaiputînd relua ofensiva spre inima statului geto-dac, Sarmizegetusa, cu salba de cetăți ce o înconjurau.

Trei ani mai târziu, 105-106 e.n. s-a desfășurat, cu aceeași energie și dirzenie, al doilea război daco-roman. Trecînd Dunărea pe podul construit de arhitectul Apollodor din Damasc², romanii s-au îndreptat pe două direcții spre Sarmizegetusa, pe care au asediat-o. Scenele de pe Columnă constituie o ilustrare grăitoare a vitejiei și hotărîrii cu care s-au împotrivit dacii pînă în ultima clipă. Cu o mină de ostași, Decebal a reușit să scape din încercuire, hotărît să continue rezistența în munți. Ajuns din urmă de atacatori a preferat să-și curme viața, decât să fie luat captiv.

Eroica rezistență a geto-dacilor sub conducerea viteazului lor rege a stîrnit uimirea și admirația contemporanilor și generațiilor următoare, ea fiind, potrivit aprecierii lui Vasile Pârvan „un imn de iubire cum rar le-a fost dat popoarelor să-l adreseze patriei lor în primejdie”. „Războaiele dacice — arăta Ioan Nădejde într-un articol publicat în 1882 în revista *Contemporanul* — ni se înfățișează pline de măreție. Din partea dacilor, admirăm deznădăjduirea vitejească, care înmulțește pedicile înaintea dușmanilor și apără, pas cu pas, fiecare sat, fiecare pădure, fiecare rîu. Pentru a-i învinge a trebuit o știință militară perfecționată timp de opt veacuri.

Prin activitate, prin dibăcie, prin împotrivirea cea mai îndărătnică, prin frica ce insufla [adversarilor], Decebal se pune între dușmanii cei mai vestiți ai Romei, alături cu Mithridate și cu Anibal”.

Prin eroismul și curajul său, Decebal personifica, de fapt eroismul și curajul întregului său popor, așa cum pe bună dreptate observa N. Iorga: „Desigur că Decebal e una din ultimele mari figuri ale antichității... Dar mai vrednică de admirație decât partea lui personală în apărarea unei patrii... e voința neamului său de a nu se da cuceritorului. Pe aceasta o glorifică sculpturile măiestre... de pe Columna comemorativă”.

De altfel, Roma nu a putut cucerii și transforma în provincie decât o parte a Daciei. „Dacii, ca națiune politică — sublinia V. Pârvan —, n-au acceptat niciodată stăpînirea romană... [Mulți] s-au retras în Dacia septentrională, care n-a fost niciodată atinsă de cucerirea romană și de acolo — ca daci liberi — au invadat necontenit provincia... pînă ce la urmă, romanii, sub Aureliani, s-au retras din nou pe malul drept al Dunării”.

Ilustrare a aspirației de libertate a strămoșilor noștri, eroicele lupte purtate de daci constituie, cum se apreciază în cuvîntarea rostită de secretarul general al partidului la Plenara din 1-2 iunie 1982, document devenit parte integrantă a Programului partidului — o mărturie „a forței și trîmbeiei statului și poporului dac. Victoria romanilor a deschis o perioadă lungă de conviețuire, în care s-a accentuat împletirea civilizației dace și romane. După cum atestă scrierile vremurilor respective, cercetările arheologice, datele științifice, în această perioadă s-a realizat simbioza daco-romană și a început formarea unui nou popor, bazat pe cele mai multe virtuți ale dacilor și romanilor. Așa s-a născut poporul român”.

¹ De-a lungul anilor, revista noastră a publicat numeroase articole consacrate confruntărilor daco-romane, precum și domniei marelui rege Decebal. Vezi *Magazin istoric*, nr. 9, 12/1968, 6/1971, 10, 12/1973, 3, 6/1974, 7/1975, 9/1976, 6/1977, 7/1980, 6/1982, 3/1984.

² *Magazin istoric*, nr. 11/1986.

CULORILE COLUMNEI

Dr. ION DUMITRIU-SNAGOV

Cutezător avîntată spre bolta albastră a Romei, (cu cei 39,83 m ai săi — exact cît colina excavată, pentru construirea grandiosului Forum Traian) Columna împăratului Traian — monument sculptural de excepție al arhitecturii antice, autentică cronică în piatră a aprigelor înceștări din epopeea dacilor pentru libertate, în confruntare cu cea mai mare forță politică și militară a acelei vremi, Imperiul roman — fascinează de aproape nouăsprezece secole pe privitor (fie *civis romanus*, fie călător, în trecere prin această Eternă Cetate, spre care, după un vechi dicton, duc toate drumurile). Fascinația nu este doar de ordin estetic. De sute de ani, învățați din diferite domenii ale artei, istoriei ori arhitecturii, s-au aplecat cu minuțiozitate asupra reliefulor artistice pline de istorie, străduindu-se să descifreze, cît mai exact, mesajul, să aducă la lumină tainele încirate în marmura sculptată. S-a făcut de sute de ori decalcul scenelor, orînduite în spirală dinspre bază spre vîrf, încercîndu-se să se identifice, în perfecțiunea individualizată a celor 2 500 figuri umane, personaje, episoade, evenimente păstrate în frînturi de cronică. S-au scris zeci și sute de studii asupra monumentului în ansamblu și asupra fiecărui detaliu, încît cu greu s-ar mai putea crede că în Columnă se mai ascunde vreo taină.

Și totuși...

Și totuși, un colectiv de specialiști italieni în tehnica nucleară condus de Sebastiano Scinti și Giovanni Gigante a dezvăluit, de curînd, una dintre cele mai rîvnite și mai greu de pătruns taine ale Columnei.

Se știa, de multă vreme, că statuile și reliefulurile din mar-

murele antice fuseseră colorate. Se bănuia că aceeași operație fusese înfăptuită și cu scenele Columnei. Dar cum anume va fi arătat monumentul la vremea cînd Apollodor din Damasc îl va fi dezvelit cu mîndrie, în fața împăratului Traian, cum vor fi arătat vîmintele dacilor, stindardul lor sau uniformele armatei romane părea să rămînă o taină de nepătruns, ceva pierdut pentru totdeauna.

A venit, în sprijinul dezlegării acestui mister, tehnica nucleară. Analize complexe la care a fost supus monumentul, utilizînd cele mai noi tehnici: reflectoscopia computerizată în infraroșu, captarea radioactivității pentru cercetări pe structuri arhitectonice, analiza semnalelor dinamice (pînă la o frecvență de 1 000 Hz), analiza elementală (incluzînd spectrometria de fluorescență X) și sematometria au îngăduit constatări surprinzătoare.

Capacitatea spectrometrici de fluorescență X de a determina prezența infinitelor elementelor de greutate atomică ce corespund unei scări de valori, după care se recunosc substanțele colorate din tegumentele marmurei a condus la reconstituirea fotografică a scenelor Columnei în înfățișarea lor inițială, colorată.

Una din aceste imagini, fotografia scenei înfățișînd asaltul dacilor împotriva unei cetăți romane (corespunzătoare fragmentului 23 din mulajul de la Muzeul de istorie al R.S. României) a fost expusă în cadrul celei de a XLII-a Bialele a Academiei de Artă din Vene-

ția, vernisată în toamna 1986, într-o expoziție tematică cu titlul „Știința pentru artă”, ea constituind unul din elementele de maxim interes ale expoziției. Prin folosirea unor procedee tehnice deosebit de complexe, s-au cercetat și alte vestite monumente: Basilica San Marco din Veneția, palatul Spada din Roma, diferite tablouri de la Pinacoteca Brero din Milano. Și nu e lipsit de semnificație să precizăm că alături de Scena de pe Columnă, pentru prima oară reconstituită în culori, se aflau expuse la Bialela venețiană reconstituiri după alte capodopere ale artei italiene: picturi aparținînd unor maeștri precum Cimabue, Giotto, Veronese, statuia împăratului Marc Aureliu, bronzurile de la Riace ș.a.m.d.

Interesul deosebit stîrnit de această imagine cu totul neobișnuită a Columnei — pe care, prin intermediul revistei *Magazin istoric* o prezentăm în culorile originare, în premieră, publicului cititor din România — este pe deplin explicabil. Imaginea colorată a scenei ne vorbește parcă într-un limbaj mai pregnant și mai sugestiv despre dramatismul luptei: dacii — sprijiniți de cavaleria aliaților lor, roxolanii (în armuri de zale) —, după ce au trecut apele Dunării, se îndreaptă, la îndemnul căpeteniei purtătoare a stindardului cu cap de lup, căpetenie considerată de specialiști a fi viteazul rege Decebal, spre cetatea în care romanii, la adăpostul dispozitivului lor de apărare, așteaptă iminenta deschidere a porților și spargerea zidurilor cu berbecele...

Excepționala performanță tehnică a oamenilor de știință și specialiștilor italieni — cărora le exprimăm omagiul pentru această admirabilă restituire — se înscrie într-un larg program de protejare a vestigiilor istorice, între care Columna este unul dintre cele mai vechi și cele mai prețioase. Un program ce prevede — potrivit informațiilor furnizate într-o convorbire recentă cu profesorul Paolo Mora, unul dintre conducătorii Institutului Central pentru Restaurări din capitala Italiei — și alte importante operații de întinerire a străvechiului monument. O cameră-laborator, dispusă pe o schelărie metalică înaltă de peste 50 m, înconjură în prezent edificiul, făcând tot felul de măsurători și analize. Este un prim pas, o primă măsură în programul de protecție a Columnnei, care, la fel, ca și alte vestigii istorice a avut mult de suferit de pe urma efectelor distructive ale timpului și poluării. Potrivit acestui program, Columnna va fi apărată printr-un „clopot” izolator, o „teacă” transparentă (*Teca* este chiar denumirea italiană a acestui înveliș), care va feri Columnna de noxele mediului înconjurător. Odată cu această operație, se va construi și o scară în spirală, care va îngădui admirarea directă, frontală, a scenelor de pe Columnnă. Până acum, ascensiunea spre vârful monumentului era posibilă numai pe o scară interioară, luminată prin cele 43 ferestruici dispuse în pereții edificiului, de la bază spre vîrf, imaginile celor peste o sută de scene (specialiștii nu au ajuns la un deplin acord asupra numărului lor) putînd fi văzute și admirate doar de la sol.

Mărturie atotgrăitoare peste veacuri și milenii a puterii romanilor și nu mai puțin a eroismului cu care dacii lui Decebal și-au apărut libertatea, înscrind — ambele forțe — o pagină strălucitoare în istoria românilor, marmura Columnnei, înfulețită de culorile de acum nouăsprezece veacuri, va străluci astfel ca o torță a Daciei, pe cerul Romei. ■

GENERALUL CERCHEZ RAPORTEAZĂ: VIDINUL A FOST ÎNCERCUIT

(Urmare din p. 11)

sem ordin și la două baterii călărețe să se îndrepte; fiind în drum auzii vii focuri spre Inova. Turcii încercaseră a ataca pozițiile noastre cu tiraliiori deși, susținuți de coloane adinchi de infanterie și de două tunuri ce trăgeau asupra înălțimii de la Inova și asupra apărătorilor podului.

Brigada de roșiori la cele dinți focuri se puse în mișcare și, desfășurînd o întinsă linie de atac în dreptul satului Capitanovcea, făcea demonstrație asupra celor două puncte spre a trage asupra-i atenția dușmanului și a degaja infanteria de la Inova; secția de artilerie atașată la acea brigadă se așeză în baterii spre a bate din flanc coloanele turcești adăpostite la marginea satului Capitanovcea cînd ele ar fi voit să înainteze în masă asupra Inovei. Aceste demonstrații cu inteligență conduse își ajunseră scopul lor, un batalion turcesc se împrăstie în tiraliiori înaintea liniei roșiorilor.

Cînd începuse atacul turcilor, sosise în Inova și un batalion din Reg. 3 dorobanți trimiși în ajutor.

Cele două piese turcești așezate în fața Inovei își urmau tirul lor asupra pozițiilor noastre care se aflau la o depărtare de 2 km. Bateria călărească din Reg. 3 de artilerie, chemată în grabă, sosi la 8.30 și piesele trase pe mîini fură puse în baterie sub focul dușmanului, pe înălțimea din spațele podului, unde demult fusese un fort turcesc. Ordonai acestei baterii a nu începe focul, așteptînd un nou atac al turcilor ce se vedeau în destul de mare număr adăpostiți în tranșee pe aceeași linie cu artileria lor.

La ora 10, vînd că turcii nu mai vroesc a lua ofensiva, făcui a se începe focul artileriei noastre spre a stinge focul dușmanului care... rănise pe căpitanul Leca din Reg. 3 dorobanți.

Îndată ce bateria Alexandrescu începu focul cu obșnuită precizie a tirului artileriei noastre, tunurile turcești tăcură și linia tiraliilor lor începu a se subția, retrăgîndu-se în Capitanovcea. Dacă în acel moment aș fi putut dispune de trupe nu ațit de obosite precum erau cele ce aveam, satul Capitanovcea ar fi putut fi luat cu ușurință, un număr mai mare de prizonieri ar fi putut cădea în mîinile noastre, precum și o mare cantitate de material pe care turcii îl încărcău în care adunate din Capitanovcea; temîndu-mă a nu pierde rezultatul izbîndei din ziua precedentă printr-un atac cu forțe insuficiente, mă văzui nevoit a mă ținea în pozițiile mele pînă seara, cînd dădui puțin repaos trupelor ce de 36 de ore erau neconținut sub arme, înlocuindu-le în avanposturi cu Reg. 3 și 9 de dorobanți și dînd ordin brigăzii de roșiori de a mări supravegherea în timpul nopții și de a căuta să atace pe turci în retragere, fiind probabil ca peste noapte Capitanovcea va fi evacuată. Această prevedere se și realiză; turcii, încă sub protecția infanteriei desfășurată, putu a-și strecura artileria și mai bine de 200 de care cu muniții spre Vidin, părăsind pozițiile lor de la Capitanovcea și Kerembegu, sate care la 7 ore în dimineața zilei de 14 [ianuarie] fură ocupate de brigada de roșiori, fără nici o împotrivire, iar la ora 8 dimineața de Regimentele 3 și 9 de dorobanți.

Pierderile noastre în ziua de 13 [ianuarie] au fost de un ofițer mort, 10 grade inferioare morți și 5 răniți. Turcii avuseseră după spusele locuitorilor din Capitanovcea, un tun distrus și mai mulți morți și răniți pe care-i putură transporta în Vidin. Rezultatul a fost părăsirea celor din urmă poziții înaintate ale Vidinului și completa încercuire a acestui oraș pînă la Dunăre, peste care în acea zi de 14 [ianuarie] puturăm lega comunicații cu Calafatul". ■

REGI D-ACILOR

DECEBAL — NUME ȘI RENUME

ION HORĂȚIU CRIȘAN

După cum bine se știe, geto-dacii, ca de altfel toate popoarele Europei antice, cu excepția grecilor și a romanilor, nu și-au consemnat, în lucrări scrise, istoria lor. Despre ei au scris însă autorii greco-romani și numărul acestora nu a fost mic. Începând cu Sofocle și Herodot și sfârșind cu Solinus (care a trăit pe la 250 e.n.), considerat ultimul reprezentant al antichității clasice, despre geto-daci ne-au furnizat informații dintre cele mai diverse nu mai puțin de 63 autori, greci și latini. Lor li se adaugă zecile și zecile de autori din antichitatea târzie și epoca bizantină. Nu puțini au dedicat geto-dacilor opere întregi. Unul dintre aceștia a fost rectorul și filozoful Dio Chrysostomos¹, care a scris o carte intitulată *Getica* ori *Istoria geților*. Din păcate, în decursul vremii această lucrare s-a pierdut. Un alt autor, Dio Cassius, a alcătuit de asemenea, o *Getica*, din nefericire și ea pierdută. Despre geto-daci au scris împăratul Traian și medicul său Criton, opere din care s-au păstrat însă doar cîteva fragmente izolate.

Pierdută este și partea ce se referă la lupte cu dacii din Istoria Romei, a lui Appian. Biografiile unor împărați, în care s-a vorbit despre daci, cum este aceea a lui Marius Maximus, nu au răzbătut nici ele pînă în zilele noastre,

iar din unele lucrări care există lipsesc tocmai domniile esențiale, ca aceea a lui Traian, de pildă, pentru cunoașterea relațiilor daco-romane. Scrierile lui Suetonius se opresc la relatarea domniei lui Domițian, iar *Historia Augusta* — ciclu ce cuprinde istoria împăraților romani pe aproape două secole — începe cu domnia lui Hadrian, succesorul lui Traian. Întîmplarea a făcut ca din Istoria lui Ammianus Marcellinus să se fi pierdut tocmai partea privitoare la epoca lui Traian. Din *Historia* lui Tacitus a dispărut partea cu privire la evenimentele din vremea lui Domițian. Și s-ar putea continua înșirarea acelor cărți ori capitole pierdute în care era vorba de strămoșii noștri geto-daci. Este, desigur, lesne de imaginat cât de mult s-ar fi lărgit orizontul cunoștințelor noastre dacă toate, sau majoritatea acestor izvoare scrise, s-ar fi păstrat.

În pofida acestor pierderi, știrile rămase sau cele păstrate în compendii, rezumate etc. ne îngăduie reconstituirea unei istorii bogate în sugestii și fapte. În plus, ea se suplimentează cu izvoare de altă natură: arheologice, epigrafice, numismatice.

În imagine: detaliu dintr-o litografie de Dimitrie Papazoglu, intitulată Regii dacilor, înfățișînd pe cîteva dintre cei mai de seamă conducători ai strămoșilor noștri.

¹ Magazin istoric, nr. 12/1968.

Nici cu privire la Decebal, neîndoielnic, personalitate de primă mărime a istoriei geto-dacilor, izvoarele literare nu sînt prea multe sau lipsite de contradicții. Izvorul de bază rămîne *Istoria romană* a lui Dio Cassius, scrisă după anul 229 e.n. Și această operă s-a păstrat doar în parte. Din fericire, istorici bizantini, cum au fost Xiphilinos (sec. XI) și Zonaras (sec. XII), au făcut după opera lui Dio Cassius rezumate care au ajuns pînă la noi.

Pentru alcătuirea monumentale sale opere, Dio Cassius s-a folosit de o serie de autori, ca Polybios sau Titus Livius, dar i-a trecut cu vederea pe Caesar, Salustius, Tacitus ori Suetonius, care i-ar fi lărgit mult baza de informare. Cu privire la Decebal, el ne spune: „Cel mai însemnat război de atunci al romanilor a fost cel împotriva dacilor, asupra căroră, în vremea aceea, domnea Decebal. Duras, care domnise mai înainte, lăsase lui Decebal de bunăvoie domnia (Cartea LXVII, capitolul 6, paragraful 1)“. Este vorba de evenimente petrecute la începutul anului 86 e.n. cînd Domițian a pornit războiul împotriva dacilor. Referindu-se la acest moment, Gh. Șincai, în *Hronica românilor* (vol. I, p. 5), scria: „Împăratul Domițian, carele era nu numai nesuferitoriu de osteneți, ci și fricos, slab la fire... Drept aceea el nu s-au atins de războiu, fără numai prin povățuitori s-au oștit cu Decebal. Unul dintre aceștia era Cornelius Fuscus, comandantul cohortelor pretoriene, căruia i-a fost încredințată conducerea armatelor romane ce au suferit mari dezaastre, Fuscus însuși găsindu-și moartea“.

Este cazul să ne oprim asupra acestor două consemnări.

Din relatarea lui Dio Cassius (fără să știm pe ce izvoare se bazează) reiese că în vremea războiului cu Domițian rege al dacilor era Decebal și că acesta primise conducerea, cedată de bunăvoie, de regele Duras. Șincai confirmă și el că luptele împotriva lui Domițian au fost conduse de Decebal. Iată însă că Tacitus considerat de mulți specialiști

cel mai mare istoric roman și care, în plus, a fost contemporan cu evenimentele, afirmă în *Istoriei* altceva, și anume că luptele au fost purtate de... Diurpaneus, regele dacilor. Cum arătam, partea din opera lui Tacitus cu privire la Domițian s-a pierdut. Dar tocmai evenimentul de care este vorba în această parte este menționat într-o lucrare a lui Paulus Orosius, scriitor de la începutul sec. V e.n. În lucrarea *Istoria împotriva păgînilor* (VII, 10, 4), el scrie: „Căci cît de mari au fost luptele lui Diurpaneus, regele dacilor, cu generalul Fuscus și cît de mari dezaastrele romanilor, le-aș enumera, într-o înșirare lungă, dacă Cornelius Tacitus, care a tratat în mod organic și cu foarte mare exatitate aceste evenimente istorice nule-ar fi povestit pe îndelete“.

Așadar, potrivit lui Orosius, armata dacilor era condusă de regele Diurpaneus, informație preluată de la Tacitus.

Un autor a cărui sursă s-a păstrat și care se dovedește bine informat este Iordanes. Iată ce scrie el despre acest moment (*Getica*, 77-78): „Domițian a plecat cu toate forțele sale în Illyria și încredințînd conducerea aproape întregii armate generalului Fuscus și cîtorva bărbați aleși, i-a obligat să treacă peste Dunăre împotriva armatei lui *Dorpaneus* [s.n.], pe un pod din corăbii legate între ele. Atunci goții [respectiv, geții], care n-au fost luați pe neașteptate, au pus mina pe arme și chiar la prima ciocnire au învins pe romani, omorînd pe comandantul acestora Fuscus... Pentru dobîndirea acestei victorii mari, ei i-au numit pe conducătorii lor semizei...“. Nu știm care au fost izvoarele folosite de istoricul got de la mijlocul secolului VI e.n. El ar fi putut culege informații din scrierile lui Cassiodorus, Dio Chrysostomos sau, poate, Tacitus. În orice caz, detaliile cu care descrie campania din

anii 86-87 îi dovedește buna și corecta informare.

Despre dezastrul lui Fuscus întîmplat în anul 87 e.n. ne mai vorbește Marțial (*Epigrame*, VI, 76, 1-6), Iuvenal (*Satire*, IV, 109-112) — amîndoi contemporani cu evenimentele — fără să precizeze însă de cine anume erau conduse oștile dacilor ori numele regelui lor. Aceeași omisiune o face și Suetonius, în capitolul consacrat lui Domițian din *Viețile Cezarilor*. În sfîrșit, a mai rămas de adăugat Petru Patricius (*Istoriei*, 4, 5) autor din sec. VI e.n., care reproduce aproape cuvînt cu cuvînt textul lui Dio Cassius.

Din cele arătate se desprinde limpede concluzia că izvoarele antice sînt unanime în privința rezultatului bătăliei din anul 86-87 e.n. și a celui care a condus armata romană, dar se contrazică atunci cînd se referă la căpetenia geto-dacilor. De aceea, istoricii moderni au încercat să-i găsească o explicație. Întrucît regele Duras este menționat doar de Dio Cassius s-a formulat ipoteza, împărțită de numeroși învățați (C. Brandis, C. Patsch, C. Daicoviciu), potrivit căreia Duras și Diurpaneus ar fi fost una și aceeași persoană și că el i-ar fi cedat tronul, la o dată ce nu poate fi precizată, lui Decebal, învingătorul lui Cornelius Fuscus. Prin autoritatea științifică a celor ce au susținut-o, ipoteza a devenit un fel de axiomă istoriografică. Cu toate acestea, ea nu poate fi acceptată pentru că este contrazisă atît de Tacitus cît și de Iordanes, care afirmă limpede că generalul Fuscus a fost învins de regele Diurpaneus. De altfel, pornind tocmai de la această contradicție, alți cercetători admitînd supoziția că Duras și Diurpaneus ar fi fost, într-adevăr, una și aceeași persoană au adăugat că războiul ar fi început sub Diurpaneus-Duras și s-ar fi încheiat sub Decebal.

(Continuare în p. 54)

Ardealul nu primește dictatul dela Viena
Milioane de Români ardeleni au manifestat
Vineri seara pentru dreptatea românească
Furtună de împotrivire și de dârzenie, în întreg cuprinsul
Ardealului

DICTATUL FASCIST DE LA VIENA —

EXPRESIE A POLITICII DE FORȚĂ

REPUDIATĂ DE ISTORIE

Dr. MIRCEA MUȘAT, dr. CRISTIAN POPIȘTEANU,
dr. FLORIN CONSTANTINIU, dr. VALERIU DOBRINESCU

Orice istorie a relațiilor internaționale, scrisă în mod obiectiv și cu respect pentru adevăr, consemnează că dictatul de la Viena din vara anului 1940 a fost un act al politicii de forță și de amenințare cu forța, săvârșit de puterile fasciste Germania și Italia în

favoarea Ungariei horthyste. El reprezenta totodată încununarea întregii politici urmate de regimul horthyst timp de două decenii.

Înutil am căuta în *Istoria Transilvaniei*, apărută în 1986 la Budapesta sub patronajul Academiei Ungare de Științe o apreciere co-

rectă și obiectivă a acestui odios dictat imperialist. Dimpotrivă, puținele pagini în care se vorbește despre „decizia” de la Viena din august 1940 nu fac decât să urmărească a convinge cititorii că victima, respectiv România și făptașul, respectiv Ungaria horthystă sînt pe aceeași treaptă. Se mai pot de asemenea înfili astfel de evaluări pretins imparțiale, ca, de pildă, în primăvara anului 1940, „pentru guvernul ungar a devenit urgentă ridicarea din nou a problemei Transilvaniei, cu atât mai mult cu, cît era clară creșterea totală a României de partea Germaniei hitleriste”¹. A vorbi cu asemenea detașare înseamnă a ocoli cu bună știință adevărul despre întreaga politică horthystă urmărind o agresiune în Transilvania.

Sprrijinul total al puterilor Axei

Este fapt cunoscut că, după dezlănțuirea agresiunii împotriva Poloniei, la 1 septembrie 1939, și începutul celui de-al doilea război mondial, guvernul horthyst și-a intensificat acțiunile pentru pregătirea, cu ajutorul Germaniei naziste, a unui atac împotriva României pentru cîmpirea Transilvaniei, așa cum tot cu sprijin hitlerist anexase parte din Cehoslovacia prin primul „arbitraj” de la Viena din 2 noiembrie 1938.

Pe măsură ce agresiunea fascistă se extindea asupra unor noi popoare, Germania hitleristă intervine din ce în ce mai activ în favoarea pretențiilor teritoriale ale Ungariei horthyste, desigur în funcție de interesele politice, strategice și militare ale celui de-al treilea Reich.

Dindu-și seama de situația grea în care se afla România și dorind să profite de izolarea acesteia pe plan internațional pentru satisfacerea revendicărilor lor teritoriale, cerurile guvernante horthyste și-au intensificat, la sfîrșitul lunii iunie 1940, campania revizionistă împotriva României. În acest sens, la 27 iunie, a avut loc la Budapesta o ședință a guvernului ungar la care s-a hotărît să se acționeze cu toate mijloacele pentru ca România să fie „constrînsă să satisfacă pretențiile teritoriale ungare”².

Convins de eșecul unei acțiuni militare declanșate pe cont propriu de Ungaria împotriva României, Hitler a căutat în repetate rînduri să descurajeze guvernul ungar de la un asemenea pas nesăbuit. Führerul i-a împătășit și lui Ciano aprecierile lui potrivit cărora într-un eventual conflict cu România, „dacă Ungaria ar rămîne singură, fiind seama altă de înzestrarea ei pentru război cît și de alte aptitudini, succesul ei nu este deloc sigur”³, iar Ribbentrop i-a spus-o deschis ministrului ungar la Berlin Sztójay: „În cazul izbucnirii unui conflict între Ungaria și România — n.n.), începutul său poate fi prevăzut, dar desășurarea lui ulterioară ar deveni deja îndoielnică,

iar sfîrșitul ar putea echivala cu o catastrofă”⁴. Hitler dorea să plătească anumite poște României. După cum a declarat Führerul într-o convorbire cu Sztójay, abstracție făcînd de interesele petroliere „el [Hitler — n.n.] n-ar avea alt motiv pentru a sprijini România, fără care pînă nu de mult a dus o politică perfidă, începînd cu faptul că, fără nici un motiv și total de neînțeles, a intrat în războiul [prim] mondial de partea Antantei, ca să nu mai vorbim de politica pe care a promovat-o după război și pe care a simbolizat-o Titulescu...”⁵.

În schimb, față de Ungaria horthystă — aprecindui a regimul contrarevoluționar instaurat de două decenii, politica revanșardă, atașată față de Reich — Hitler dovedea simpatie și o largă înțelegere a țelurilor ei agresive, expansioniste. Ribbentrop a exprimat fără echivoc această atitudine: „...Germania manifestă totală înțelegere față de aliatul său din [primul — n.n.] război mondial și a demonstrat și pînă acum, nu numai cu vorbe, ci și în fapte, că nutrește simpatie totală față de Ungaria. Această simpatie din partea puterilor Axei — așa cum a dovedit-o hotărîrea arbitrajului de acum doi ani referitoare la revizuirea granițelor din nord — nu este doar platonică, ci deosebit de eficientă și din punct de vedere practic. Numai îndrăzneția politică a Führerului față de Cehoslovacia a făcut, în genere, posibilă această revizuire”⁶.

Bazîndu-se pe simpatia Reichului și fiind convinși de sprijinul efectiv al acestuia în materializarea politicii lor revizioniste și expansioniste, horthystii au devenit tot mai zgomotoși și mai agresivi în pretențiile lor față de România. Încă de la 3 august 1940, șeful guvernului ungar, Teleki Pál, a înaintat un „Pro-memoria” șefului guvernului italian, Mussolini, în care expunea întreaga strategie expansionistă horthystă față de România, pretenții ce vizau o mare parte a Transilvaniei, inclusiv zona locuită de secui. Documentul avertiza asupra faptului că guvernul ungar respingea ideea unui transfer de populație maghiară sau secuiască din România în Ungaria, unica soluție fiind „anexarea întregii Transilvanii și stabilirea frontierei dintre România și Ungaria pe întregul arc carpatic”⁷, avertizînd că „granița Carpaților este de neschimbat”⁸.

Primrit de Hitler, la 10 iulie 1940, Teleki Pál, primul ministru al Ungariei, sublinia că revendicările revizioniste ale guvernului său se îndreptau, în primul rînd, asupra Transilvaniei, pe care punea mai mult preț decît pe oricare alt teritoriu pierdut la sfîrșitul primului război mondial⁹. O declarație care înclinuna politica de două decenii a regimului horthyst, îndreptată spre anularea hotărîrii Marii Adunări Naționale de la Albe Iulia

¹ Op. cit., doc. nr. 347, p. 520.

² Op. cit., doc. nr. 351, p. 528.

³ Ibidem.

⁴ Documenti Diplomatici Italiani. Nova Serie, 1939-1943, vol. V, Istituto Poligrafico dello Stato, Roma, pp. 332-342.

⁵ Staatsmänner und Diplomaten bei Hitler, ed. A. Hillgruber, vol. I, Frankfurt am Main, 1967, p. 162.

⁶ Erdély története, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1986, p. 1753.

⁷ Juhász Gyula, A Teleki-hormany külpolitikája 1939-1941, p. 122.

⁸ A Wilhelmstrasse és Magyarország. Kossuth Könyvtár, Budapest, 1968, doc. nr. 345, p. 516.

de unire a Transilvaniei cu România (1 decembrie 1918), hotărâre recunoscută pe plan internațional prin Tratatul de pace de la Trianon (4 iunie 1920)¹. Încă înainte de a prelua puterea, amiralul Horthy declara: „*Inamicul nr. 1 al Ungariei este România pentru că cele mai mari pretenții teritoriale sînt împotriva ei și pentru că ea este cea mai puternică dintre statele vecine. De aceea principalul fel al politicii externe este rezolvarea problemelor cu România prin recurgere la arme*”². În ciuda acestei declarații, regimul horthyst nu a cutezat să recurgă la mijloacele de forță pentru a-și pune în aplicare programul său revizionist, ci a încercat să obțină sprijinul marilor puteri — la început al celor identificate cu statu-quo-ul postbelic, Franța și Marea Britanie, apoi al celor ostile acestui statu-quo, Italia fascistă și Germania hitleristă. După instaurarea regimului nazist în Germania (30 ianuarie 1933), Ungaria horthystă, care pînă atunci gravitase în orbita Italiei lui Mussolini, s-a străduit tot mai mult să beneficieze de sprijinul Germaniei lui Hitler în politica ei revizionistă. „*Esența politicii lui Horthy și a clișei sale a constatat, după cum au dovedit-o evenimentele ulterioare, în aceea că, în alianță cu părțile Axei fasciste și, în măsura posibilului, cu sprijinul puterilor apusene să cotopească teritoriile unui șir de țări vecine în interesele marelui capital și ale oligarhiei moșieresti din Ungaria*”³. Așa cum am arătat, cercurile politice conducătoare erau preocupate, în primul rînd de Transilvania, dar ele au trebuit să-și reordoneze obiectivele, în funcție de contextul politic, astfel că, în acord cu aliații săi fasciști, regimul horthyst a participat la dezmembrarea Cehoslovaciei (primul „arbitraj”, în fapt un dictat, de la Viena de la 2 noiembrie 1938, în urma căruia Ungaria a anexat regiunile de sud ale Slovaciei și Ucrainei Subcarpatice, urmat de ocuparea, la 15-17 martie 1939, a celeilalte părți a acestei din urmă regiuni).

Practici de tristă amintire

Paralel cu demersurile politice în vederea realizării obiectivelor sale revizioniste, regimul horthyst a desfășurat o vastă activitate de propagandă, în cadrul căreia istoriei i-a revenit un loc de frunte. Pentru a „dovedi” grava „injustiție” căreia Ungaria i-ar fi căzut victimă prin Tratatul de la Trianon, regimul horthyst a asigurat tipărirea a numeroase studii, articole, (mai ales în *Revue d'histoire comparée*) și volume care aveau rostul de a convinge opinia publică internațională că „mutilită” în 1920, Ungaria trebuie să-și redobîndească frontierele sale „istorice”. Între lucrările care au încercat să dea o „funda-

mentare” așa-zis științifică folosind argumente geografice, istorice, etnografice etc., s-a aflat și un masiv volum — publicat la 1 august 1940 în limbile germană și italiană, pentru a convinge, așadar, cele două puteri fasciste — volum intitulat *Transilvania*, întocmit de o echipă de specialiști unguri, între care și tînărul pe atunci Makkai László, autorul de mai tîrziu al lucrării *Histoire de la Transylvanie* (1946) și unul din redactorii masivei sinteze *Erdély története* (Istoria Transilvaniei), apărute la Budapesta în 1986 (de menționat că, dacă în 1940, printre autorii volumului *Transilvania* s-a aflat primul-ministru de atunci al Ungariei, contele Teleki Pál, *Erdély története* are ca redactor responsabil pe ministrul culturii al R.P. Ungare, Köpeczi Béla).

Era de așteptat că în paginile acestei ultime *Istorii a Transilvaniei*, elaborată de un colectiv de istorici, care afirmă, în prefața lucrării, că își întemeiază investigația pe concepția materialismului istoric și care au avut la dispoziție o însemnată informație, să se găsească o analiză riguroasă a politicii externe a guvernului horthyst în problema Transilvaniei, însoțită de binemeritata ei condamnare. În locul acestor cercetări și aprecieri, autorii declară în prefață că perioada de după anul 1918 este tratată sumar, intruct... nu dispun de date și interpretări corespunzătoare. Oricine este cît de puțin familiarizat cu literatura istoriografică știe că perioada interbelică și anii celui de-al doilea război mondial au făcut și fac obiectul unei adevărate „explozii bibliografice” și deci a invoca „absența” datelor și interpretărilor corespunzătoare înseamnă a folosi un pretext pe cite de șubred pe atît de ridicol.

În orice caz, autorii *Istoriei Transilvaniei* n-au avut nici un temei să afirme că în vara anului 1940 „*Bucureștiul a ridicat la Berlin ideea arbitrajului pentru care, oricum, Hitler se și pregătise*”⁴. Autorii știu foarte bine că așa-zisul arbitraj de la Viena a fost, în realitate, un dictat odios, dar ei aveau nevoie de această mistificare pentru a acredita teza că România este cea care a solicitat un arbitraj și că decizia de la Viena — în realitate, o mostră concludentă a politicii imperialiste de nesocotire a dreptului de autodeterminare al popoarelor — are chipurile un temei de drept internațional și, prin urmare, de vreme ce România a cerut și acceptat „arbitrajul” ea nu mai are dreptul de a-l contesta. Poziția autorilor *Istoriei Transilvaniei* se integrează astfel unei clare orientări revizioniste, care ajunge de la condamnarea Tratatului de la Trianon, prin justificarea dictatului de la Viena, la negarea caracterului pe care îl are Transilvania de parte componentă a statului socialist, unitar român. Faptele nu pot fi însă schimbate după bunul plac al istoricilor de la Budapesta și cite dezvăluie falsurile comise de echipa condusă de Köpeczi Béla.

Unirea Transilvaniei cu România, hotărîtă de Marea Adunare Națională de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918 a fost expresia unui

¹ 1918. Desăvîrșirea unității statal-naționale a poporului român. Documente interne și externe, vol. I, București, 1986.

² M. Retegan, *Imposibilul tratat*, în *Magazin istoric*, an XIX, nr. 6 (219), iunie 1985, p. 44; idem, *Program revizionist al regimului horthyst, în Lupta întregului popor*, nr. 4 (1986), p. 50.

³ A.I. Puskás, *Vengria o godi vtoroi mirovoi voini*, Moscova, 1966, p. 72.

⁴ *Erdély története*, p. 1753.

proces istoric cu caracter obiectiv: existența națiunii române reclama cu necesitate existența unui cadru politic adecvat, care nu putea fi decât statul național unitar¹. Legitatea acestui proces a făcut ca, peste vicisitudinile și obstacole, generate, între altele, de existența celor trei mari imperii de esență reacționară — Imperiul otoman, Imperiul habsburgic, devenit în 1867, monarhia austro-ungară și Rusia țaristă — nașterea română să-și realizeze prin propriile sale forțe și mijloace împlinirea idealului național în anul 1918. Statul național unitar român nu a fost, așadar, creația artificială a tratatelor de pace din anii 1919-1920, creație rezultată din juxtapuneri de teritorii străine, ci produsul firesc al evoluției organice a societății românești, a națiunii române. El a fost anterior tratatelor de pace și simpla urmărire cronologică pune în lumină de îndată această realitate. Marea Unire a avut loc în anul 1918, iar tratatele de pace care i-au dat recunoașterea pe plan internațional datează din anii 1919-1920.

De-a lungul întregii perioade postbelice, cele două mari obiective ale României au fost apărarea independenței naționale și a integrității teritoriale, amenințate de forțele revizioniste, între care Ungaria horthystă. Prin alianțe bi- (Franța, Polonia) și multilaterale (Mica Înțelegere, Înțelegerea balcanică), prin activitatea în cadrul Societății Națiunilor — ca expresie a legalității internaționale —, prin demersuri în vederea instituirii unui sistem de securitate colectivă, România a urmărit să participe la realizarea unei structuri a relațiilor internaționale în care forța dreptului să primeze asupra dreptului forței. România nu a acceptat să devină instrumentul nici unei mari puteri și nici nu a întreprins acțiuni agresive față de vreun stat. Este ceea ce sublinia marele diplomat Nicolae Titulescu, cînd declara: „*Ideea că am voit să ne ridicăm împotriva intereselor unei alte puteri mică sau mare este tot așa de eronată ca aceea că am fi voit să servim interesele altuia decât ale noastre. Vrem să fim prietenii tuturor națiunilor fără excepție, dar în treburile noastre nu primim ca stăpîn decît pe noi înșine*”².

Conspirația horthystă vizează Transilvania

După venirea lui Hitler la putere, România s-a numărat printre primele țări asupra cărora s-au exercitat presiunile Reichului nazist pentru a le determina să-și modifice politica într-un sens favorabil intereselor Berlinului. Încă la 26 mai 1933, Hitler a condiționat pe un ton dur ministrului României la Berlin, N. Petrescu-Comnen, continuarea raporturilor economice de schimbarea atitudinii politice a României, considerată la Berlin ca

ostilă intereselor germane³. În pofida tuturor presiunilor — șantajului economic i s-au adăugat acțiunile teroriste ale mișcării legionare, devenită o agentură hitleristă — România a rămas fidelă orientării sale tradiționale, de apărare a independenței naționale și integrității teritoriale, de combatere a politicii revizioniste și expansioniste.

Cadrul politico-strategic european a fost profund modificat de remilitarizarea Rhenei (7 martie 1936), care a dat importante avantaje de ordin strategic Germaniei hitleriste. Apăreau astfel premisele izolării politice și militare a României, care avea să aibă consecințe atât de funeste în vara anului 1940. Pasivitatea manifestată de puterile occidentale în fața actului de forță al Germaniei prelua noi concesii și cedări. Ele și-au găsit incununaarea în acordul de la München (29 septembrie 1938). Criza cehoslovacă a oferit regimului horthyst primul prilej pentru realizarea obiectivelor sale revizioniste, Cehoslovacia fiind astfel prima lui victimă. „*Clasele conducătoare ungare, deși nu au fost pe deplin satisfăcute de «arbitrajul de la Viena», au hotărît totuși că această primă concesie a lui Hitler poate să nu fie și ultima și că apropierea ulterioară de Germania făgăduiește satisfacerea tuturor pretențiilor teritoriale*”⁴. Orientarea Ungariei horthyste spre Berlin a devenit și mai pronunțată.

Ea a coincis cu apariția unor elemente noi în politica Germaniei față de România și Ungaria. De la sfîrșitul anului 1937, devenise evident că planul de a acoperi necesitățile Wehrmachtului, în caz de război, cu carburant sintetic a eșuat. În aceste condiții obținerea — sub o formă sau alta — a controlului asupra petrolului românesc a căpătat o însemnătate excepțională pentru Germania nazistă. Pentru a atinge acest obiectiv, Berlinul a hotărît să încurajeze pretențiile revizioniste ale Ungariei față de România pentru a o putea șantaja mai ușor pe aceasta din urmă⁵.

Încheierea pactului de neagresiune sovieto-german (23 august 1939), succesele Wehrmachtului în cadrul Blitzkriegului, căruia Franța i-a căzut printre primele victime, amenințarea debarcării germane sub care se afla Marea Britanie, au creat un raport de forțe cu totul schimbat, în care România s-a găsit complet izolată pe plan militar și politic. În acest context, au intervenit notele ultimative ale guvernului sovietic din 26-28 iunie 1940, în urma cărora Basarabia și Bucovina de nord au intrat în componența Uniunii Sovietice.

Încă de la sfîrșitul anului 1939 cercurile politice și militare de la Budapesta luaseră în considerație o astfel de posibilitate. La 12 decembrie șeful Marelui Stat Major al Un-

³ Ioan Chiper, *Relațiile româno-germane în 1933, în Studii, XXI* (1968), nr. 4, pp. 726-727.

⁴ A. I. Pușkăș, *Op. cit.*, pp. 76-77.

⁵ P. Marguerat, *L'Allemagne et la Roumanie à l'aube de la 38 économie et diplomatie, în Relations internationales, I* (1974), pp. 173-179; idem, *Le IIIe Reich et le pétrole roumain, 1938-1940*, Geneva, 1977; vezi și Eugen Preda, *Miza petrolului în câștigarea războiului*, București, 1983, pp. 25-27.

¹ Vezi, pe larg, Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, București, 1983.

² Nicolae Titulescu, *Documente diplomatice*, București, 1967, p. 555.

riei, generalul Henrik Werth, adresa un memorandum guvernului, prin care se declara în favoarea unui atac împotriva României, dacă ea va face concesii Uniunii Sovietice¹. Problema Transilvaniei a devenit — după mărturia istoricului Homan Bálint, ministrul cultelor și al instrucțiunii (și unul din cei mai fervenți apărători pe plan istoriografic al revendicărilor revizioniste ale regimului horthyst în privința Transilvaniei) problema centrală a dezbaterilor în consiliul de miniștri ungar². Dacă factorii politici și militari ai regimului horthyst erau unanimi în dorința de a dobândi Transilvania, ei erau însă în divergență în ceea ce privește modalitățile de realizare. Esența acestor divergențe se reducea la întrebarea dacă Transilvania trebuie dobândită cu sau fără sprijinul Germaniei hitleriste, căci celor care răspundeau afirmativ la această întrebare, alții le obiectau că, în cel mai bun caz, Germania va cere compensații pentru sprijinul ei, iar în cazul cel mai rău, Germania poate pierde războiul. Și atunci?... Cei care au înfrunghiat cel mai limpede cele două puncte de vedere au fost generalul Henrik Werth și primul ministru, Teleki Pál. Cel dintâi era convins că „restabilirea granițelor milenare, o putem realiza... numai cu ajutorul Germaniei”³, cel de al doilea nu voia să rupă punțile cu puterile occidentale (Marea Britanie și S.U.A.) și era de părere că trebuia evitată o dependență prea puternică a Ungariei de Germania. Horthy însuși era convins că sprijinul Germaniei este esențial pentru satisfacerea obiectivelor revizioniste ale Ungariei și că Transilvania nu poate fi câpătată decît „din mîinile germanilor”. Respingînd ideea ca Ungaria să nu permită tranzitul trupelor germane care ar fi atacat România, el a declarat: „Nu voi sta cu baionetele la graniță ca să-i resping pe germani, tocmai cînd cu ajutorul lor pot cîpăta Transilvania”⁴.

Succesele armatei hitleriste în primăvara anului 1940 au reprezentat tot ațitea stimulente pentru partizanii de la Budapesta ai unei acțiuni militare a Ungariei împotriva României. Ministrul de externe al Ungariei, Csáky István, a declarat că țara sa era gata pentru o acțiune fulger vizînd ocuparea Transilvaniei, și, o dată realizat acest obiectiv, Ungaria era gata să renunțe în timpul „actualei generații” la orice alte revendicări; iar dacă va beneficia de sprijinul Germaniei, Ungaria era gata să sporească livrările de produse agricole. „Din parte-ne, am fi gata să stringem cureaua pentru a asigura astfel livrări sporite de alimente pentru Reichul german”⁵.

Zelul agresiv al regimului horthyst nu era considerat ca oportun la Berlin și Roma. Perspectiva întreruperii livrărilor de petrol,

¹ A.I. Puskás, Op. cit., p.102.

² Ibidem.

³ Ibidem, p. 103. Henrik Werth era de naționalitate germană și el a ținut să se înregistreze ca atare la recensămîntul din 1941; vezi Nicholas Nagy-Talavera, *The Green Shirts and the Others*, Stanford, 1970, p. 145.

⁴ A.I. Puskás, Op. cit., p. 105.

⁵ *Staatsmänner und Diplomaten bei Hitler*, vol. I, pp. 162-167.

în cazul unui conflict militar româno-ungar, apărea ca primejdiaasă pentru cele două puteri fasciste, care s-au grăbit să avertizeze regimul horthyst că nu era de dorit o confruntare militară româno-ungară și că orice inițiativă a Ungariei, în această privință, fără acordul Axei va priva regimul horthyst de sprijinul Germaniei și Italiei. Această poziție a fost clar explicată lui Teleki și Csáky la întvederea pe care aceștia au avut-o cu Hitler, la 10 iulie 1940, Ciano, ministrul de externe al Italiei, fiind și el prezent. După această întîlnire, Budapesta bombarda în asemenea ritm cu astfel de memorii, note, situații — toate lipsite de orice bază istorică sau juridică, de orice teme — mai ales Berlinul, încît ministrul de externe german l-a „sfătuit prietenește” pe ministrul ungar la Berlin „să se abțină de la astfel de demersuri lipsite de tact psihologic, să nu facă propagandă la guvernul german cu asemenea suvoi de hîrtii, în loc să ducă tratative cu românii”⁶.

Führerul amenință cu distrugerea României

Reținerea recomandată de Hitler și Mussolini nu însemna cîtusi de puțin că cei doi dictatori nu sprijineau revendicările revizioniste ale regimului horthyst. Hitler și Musso-

⁶ *Jocul periculos al falsificării istoriei. Culegere de studii și articole*, București, 1986, pp. 46-47.

Constient că Transilvania nu poate fi câpătată decît „din mîinile germanilor”, Miklos Horthy a păstrat tot timpul o atitudine recunoaștere față de mai marii săi de la Berlin. În imagine: Horthy (dreapta) în timpul unei vizite la Hitler

În p. 21 : întregul popor român a primit cu indignare vestea despre odioasa sentință de la Viena din 30 august 1940. În imagine: populația orașului Sibiu protestează împotriva dictatului fascist (în facsimil, titluri din presa vremii)

lini considerau drept juste pretențiile Ungariei horthyste, dar erau împotriva satisfacerii lor pe calea armelor, care ar fi contravenit intereselor economice de război ale celor două mari puteri fasciste. Pentru a exercita presiuni asupra României, Hitler a scris o scrisoare regelui Carol II în care îl avertiza că urmarea încercării de a evita discutarea revendicărilor Ungariei și Bulgariei „ar putea fi chiar distrugerea României”¹.

La 26 iulie 1940, primul ministru al României Ioan Gigurtu, însoțit de ministrul de externe, Mihail Manoilescu, s-au întâlnit cu Hitler. În urma schimbului de păreri s-a ajuns la următoarele concluzii: „1) Noi [românii — n.n.] urma să tratăm cu ungurii și cu bulgarii, liberi, nesiliți și fără nici o intervenție germană nici în favoarea, nici în defavoarea noastră. 2) Aceste tratative nu erau legate de nici un termen de încheiere. 3) Baza tratativelor era schimbul de populație, cu scopul de a se ajunge la o soluție în care nici un ungur să nu rămână sub românii și nici un român sub unguri. 4) Hitler a lăsat deschisă posibilitatea unui plebiscit, cel puțin parțial, în Transilvania, și a utilizării unor armate neutre pentru supravegherea schimbului de populație. 5) În sinteză, la Berchtesgaden s-au stabilit anumite principii și linii precise și coerente, iar Hitler a rămas angajat față de noi să le respecte”². Potrivit notei germane de conversație, „ministrul de externe român a întrebat dacă ar putea fi luat în considerație un arbitraj în cazul în care tratativele cu Ungaria și Bulgaria s-ar lovi de greutăți. Această idee a fost totuși respinsă de partea germană, care s-a referit la experiența neplăcută, mai ales cu Ungaria, în cazul arbitrajului de la Viena [din 2 noiembrie 1938]”³. De reținut, așadar, că întrebarea lui Mihail Manoilescu a avut caracterul unui sondaj, nu al unei solicitări și că Hitler a respins categoric posibilitatea participării țării sale la arbitraj.

Mihail Manoilescu relata de asemenea: „Cînd și-a terminat discursul său, a început o conversație asupra perspectivelor și modalităților viitoarelor tratative, eu dînd explicații foarte clare și precise, fie din memorie, fie pe baza unor fișe dinainte pregătite asupra aspectului cantitativ al schimbului de populație...”

A urmat apoi a doua parte a întrevederii noastre, în care am prezentat lui Hitler și lui Ribbentrop hărțile etnice ale Transilvaniei și am explicat cu acest prilej drepturile noastre. Bineînțeles că am rețut și unele argumente dezvoltate de mine în scrisoarea regelui, insistînd mai ales asupra faptului că Ardealul nu ne-a fost „acordat” nouă prin Tratatul de la Trianon, ci s-a alopit singur la România în urma hotărîrii de la Alba Iulia...

Lui Hitler eu i-am prezentat numai originalele hîrtiilor, căci reproducerea nu erau încă făcute, dar impresia asupra lui a fost vizibilă,

după cum au constatat toți cei de față. Nu spun aceasta ca o clauză de stil, întrebîndu-mă de toți aceia care vor să-și facă sau să facă iluzii asupra efectului argumentelor lor. Dar, în adevăr, la un moment dat, Hitler s-a întors către Ribbentrop și prin gestul cunoscut al omului care, coborînd amîndouă minile în jos întoarce palmele în față, i-a spus acestuia un tacit dar foarte lămurit: «Ei: vezi!», ceea ce exprima oarecum satisfacția lui de a avea dreptate, în raport cu niște afirmații anterioare și în raport cu o veche diferență de părere între dinții. Ni s-a dezvăluit o dată mai mult că Ribbentrop ne era hotărît dușman și, în orice caz, mai dușman ca Hitler. De altfel, Ribbentrop a avut nedelicatetea să ne spună informativ că ungurii cer jumătate din Transilvania!

După cum spune nota de conversație, lui Hitler „aproape că nu-i venea să creadă că harta ungurească de la 1890 ne este așa de favorabilă nouă”. A luat o lupă mare și a privit cu ea îndelung pe hartă o legendă care explica proporția de români-reprezentată de fiecare culoare...”⁴.

La 2 august 1940, primul ministru a convocat la Președinția Consiliului de Miniștri pe foștii miniștri și demnitari transilvăneni, pentru a-i pune la curent cu rezultatul convorbirilor de la Salzburg și Roma, precum și cu hotărîrea guvernului de a începe tratative cu Ungaria. Cu acest prilej, ministrul de externe M. Manoilescu a expus stadiul relațiilor dintre România și Ungaria, declarînd că „între pretențiile ungare și ceea ce consimte România există o mare diferență”⁵. Voicu Nițescu, Mihai Șerban, Ion Lugojanu și Al. Lapedatu, participanți la amintita reuniune, s-au pronunțat împotriva angajării de tratative cu Ungaria, iar Sever Dan a subliniat necesitatea consultării tuturor oamenilor politici și a opiniei publice românești.

Patru zile mai tîrziu, la 6 august, frunțași politici și oameni de cultură, împreună cu un grup de 12 generali, au semnat un apel adresat opiniei publice internaționale și conducătorilor statelor Axei prin care erau susținute drepturile istorice ale poporului nostru asupra Transilvaniei: „Granizele noastre dinspre Ungaria — se spunea în apel — nu sînt, cum s-a afirmat de atîtea ori greșit și tendențios, numai o consecință a Tratatului de la Trianon...”

La 1 decembrie 1918, Marea Adunare de la Alba Iulia, expansiunea liberă a voinței tuturor românilor din Ardeal și Ungaria, a proclamat unirea cu România, la care au aderat de îndată și reprezentanții populației germane. Românii din Ardeal nu au făcut deci altceva decît ce au făcut toate naționalitățile cuprinse în hotarele fostei monarhii austro-ungare”⁶.

Masele populare din întreaga țară și-au manifestat, prin mijloace și forme diferite, profunda lor revoltă față de intențiile agre-

¹ 23 August 1944. Documente, vol. I, București, 1984, p. 89.

² Magazin istoric, an XIX, nr. 8 (221), august 1985, p. 30.

³ Staatsmänner und Diplomaten bei Hitler, vol. I, pp. 179-180.

⁴ Magazin istoric, an XIX, nr. 8 (221), august 1985, pp. 28-29.

⁵ Arhiva Ministerului de Interne, fondul documentar, dosar 546, vol. 51, f. 77-78.

⁶ Loc. cit., f. 693 și verso.

sive, revizioniste ale statelor fasciste la adresa României, pronunțându-se cu fermitate pentru apărarea fruntariilor țării.

O tragedie scrisă dinainte

Amplificarea acțiunilor revanșarde ale Ungariei horthyste împotriva României a trezit îngrijorare și în rândul populației naționalităților conlocuitoare. Semnificativă este scrișoarea unor cetățeni maghiari din Reșița adresată, la 28 iulie 1940, „cancelarului Hitler”, în care se cerea ca Germania să nu dea satisfacție pretențiilor teritoriale ale Ungariei. Între altele, în scrisoare se arăta: „*Noi simțem mulțumiri cu actuala noastră situație și nu dorim să fie modificate granițele. Au trecut deja peste 20 de ani de când Ardealul a fost alipit României și aceasta așa trebuie să rămână pentru că așa vrea poporul!*”¹.

Repudiind acțiunile revizioniste și exprimându-și dorința de a rămâne în continuare în granițele statului român, populația de naționalitate germană din țara noastră s-a pronunțat în timpul anchetei organizată în iulie 1940 de ministrul hitlerist în România, Wilhelm Fabricius, în proporție de 80 la sută împotriva planurilor de dezmembrare a României. Totodată, numeroși germani au trimis memorii la Berlin, declarându-se împotriva satisfacerii pretențiilor revizioniste horthyste. Merită amintit și faptul că Hans Otto Roth, ministrul naționalităților în guvernul condus de Ioan Gigurtu, a adresat, în numele germanilor din România, un memoriu lui Hitler, cerându-i să nu dea satisfacție revizionistilor unguri, iar cei în numele cărora era adresat memoriul să fie ajutați să trăiască mai departe în cadrele hotarelor statului român².

Pe o poziție la fel de fermă în respingerea revizionismului ungar s-au situat și șvabii. În ultima decadă a lunii august, o delegație de ziaristi germani și italieni a efectuat o călătorie de studii și informare în partea de nord-vest a României. Astfel, deputatul Joseph Schönbürg a demonstrat ziaristilor, pe bază de date, falsitatea afirmațiilor propagandei ungare despre trecutul șvabilor din județele Bihor, Sălaj și Satu Mare. Această populație, care în trecut fusese supusă unui proces intens de maghiarizare, s-a organizat cu concursul autorităților românești și trăiește în deplină libertate, dorința ei fiind să rămână mai departe în componența statului român. Schönbürg a declarat că „*acest popor de origine germană [șvabii] nu mai vrea să fie încă o dată supus stăpânirii maghiare după ce s-a bucurat timp de 20 de ani de toate drepturile și libertățile pe care le-a avut în țara românească*”³.

Un document relevant în privința atitudinii de respingere fermă a acțiunilor statelor revizioniste de către evreii din România

și de solidarizare a lor cu poporul român în lupta pentru apărarea integrității teritoriale a patriei comune este memoriul adresat regelui Carol II, la 11 iulie 1940, de către dr. W. Filderman, Al. Șafran și dr. I. Brucăr, în numele Federației uniunilor de comunități evreiești, din care reproducem câteva pasaje: „*În aceste vremuri de vijelioasă încercare, ce s-au abătut asupra scumpei noastre patrii, evreii români... țin cu tot respectul să proclame solidaritatea lor nezdruccinată cu destinele poporului român. Ei împărtășesc soarta obștească, suferind cu suferința românească, și nădăduind cu nădejdea românească. Evreii din Vechiul Regat, evrei pământeni români, nascuți și crescuți de generații pe pământul românesc, sînt și rămîn atașați cu toată dragostea de glia românească, glie din belșug udată de singele celor mai buni fii ai lor căzuți în războiul de neatințare din 1877, în cel din 1913 și în războiul de întregire din 1916-1919. Idealurile lor s-au împlinit întotdeauna cu cele ale tuturor românilor... Cu nestrămutată hotărîre și cu ofelită voință, evreii români se simt uniți cu poporul român...*”⁴.

Între 16 și 24 august, la Turnu Severin s-au desfășurat negocieri între o delegație română, condusă de Valer Pop, și una ungară condusă de András de Hory. Așa cum notează secretarul delegației române, George Duca, de Hory „*într-un stil agresiv și cu aluziuni lipsite de tact și de bun simț*”, a cerut un teritoriu de 69 000 km² cu o populație de 3 900 000 locuitori, din care 2 000 000 români și 1 200 000 maghiari⁵. Guvernul român a respins categoric această cerere, rămânind „*intransigent asupra principiului etnic adică schimb de populație cu compensațiuni teritoriale proporționale cu numărul acelor strămutați dintr-o țară într-alta*”⁶. Față de pozițiile ireconciliabile ale celor două părți, tratativele au luat sfîrșit.

Iminența unui conflict armat între Ungaria — care își afirmase în repetate rânduri intenția de a recurge la forță — și România alarma atât Berlinul cît și Roma, încît Hitler și Mussolini s-au decis să impună ceea ce mai înainte respinseseră: „arbitrajul”, care în realitate avea să fie un dictat. La întrevăderea germano-italiană din 28 august care a stabilit condițiile acestui dictat, Hitler a vorbit cît se poate de clar, de cinic și de perfid: „*Führerul — citim în stenogramă — a început prin a prezenta situația din punct de vedere german. Nu știe dacă ameninșările ungare [la adresa României] sînt serioase. Poate că sînt numai un bluff. Oricum, este necesar să se ia măsuri pentru cazul că ele ar fi serioase. În acest caz, după părerea lui, interesele Germaniei și Italiei sînt atinse în esența lor. În evaluarea situației generale — a continuat Hitler —*

⁴ Magazin istoric, an XX, nr. 8 (221), august 1985, p. 31.

⁵ George Duca, *Cronica unui român în secolul XX*, vol. II, München, 1984, p. 278.

⁶ Teroarea horthysto-fascistă în nord-vestul României..., p. 12.

⁷ George Duca, *Op. cit.*, p. 279.

¹ Loc. cit., t. 564-566.

² Loc. cit., t. 510.

³ Loc. cit., t. 577.

trebuie luați în considerare mai mulți factori: un factor pur material, care are însă o importanță extraordinară pentru continuarea războiului; aprovizionarea cu petrol, care este extrem de importantă, atât pentru Germania, cât și pentru Italia... Este limpede că la primul foc de armă vor înceta toate expedițiile de petrol din România către Germania și Italia. Natural că o Românie în război cu Ungaria nu-și va mai putea exporta produsele prin Iugoslavia sau pe Dunăre. Aceasta va crea probleme extrem de grave pentru continuarea războiului, în special în ceea ce privește armele tehnice necesare într-un război modern. Un al doilea element care va influența situația tot atât de hotărât este problema extinderii războiului... Aceasta va duce la înrăutățirea considerabilă a situației Germaniei și Italiei în viitor. Un alt element care trebuie luat în considerare este faptul că, dacă se va ajunge la un conflict armat, Ungaria se va lupta fie singură, fie cu ajutorul străin. Dacă Ungaria va rămâne singură, atunci, având în vedere gradul ei de pregătire militară și situația ei în alte privințe, victoria nu este deloc sigură... Rezultă limpede că un conflict în Balcani nu poate fi decât defavorabil Germaniei și Italiei și de aceea ambele țări au tot interesul să facă totul pentru a evita un astfel de conflict. Aceasta este și părerea generalilor germani, deoarece nici ei nu consideră certă victoria ungară, cum se pare că o socotesc cei de la Budapesta; și el [Hitler] își dă seama de dificultățile care se vor naște dacă conflictul dintre România și Ungaria va degenera într-o conflagrație generală în Balcani. În acest caz, sondele vor fi nu numai închise pentru cîteva luni, ci definitiv distruse”¹.

În cadrul aceleiași întrevederi din 28 august, Hitler le-a arătat celor prezenți căile și mijloacele de punere în practică a acelei „idei directe” a politicii față de România și Ungaria, în urma căreia Germania să-și poată asigura supremația sa economică, politică și militară asupra celor două țări. Deși considera „drept exagerate și ilogice” pretențiile horthyste, Hitler era hotărât să le sprijine, deoarece considera România printre țările dușmane Axei. „Structura populației în regiunea în litigiu [se referea la toată Transilvania] — considerînd că mai favorabil poziția Ungariei — este următoarea: la 1 500 000 unguri există 3 000 000 români și 600 000-700 000 germani... Raportul este deci o treime unguri la două treimi români. Revendicările teritoriale ale Ungariei se ridică la 66 000 km pătrați, ceea ce înseamnă că ungurii cer două treimi din regiunea în litigiu, din care însă numai o treime este locuită de unguri... În eventualitatea unui conflict, România nu are nimic de câștigat și are totul de pierdut. Dacă România începe războiul, este posibil să fie ultimul ei război și să ducă la completa dispariție a statului...” Practic, arăta Hitler, „trebuie să impresiionăm deci România și Ungaria cu urmările grave pe care le-ar avea pentru ele persistența într-o atitudine intransigentă. Trebuie să li se arate

limpede că un conflict ar fi în dezavantajul ambelor și că Germania și Italia își vor apăra în orice caz interesele dacă va fi cazul. Este deci oportun pentru ambele țări să accepte un compromis. Ungaria — accentua el — ar trebui să accepte efectiv orice compromis, deoarece nu ar obține nimic prin propriile ei eforturi, ci datorează satisfacerea revendicărilor ei exclusiv fascismului și național-socialismului.

României trebuie să i se arate limpede că un compromis cu Ungaria înseamnă totuși salvarea unui teritoriu național care, la urma urmelor, este încă destul de mare”².

În acel moment, izolarea României era totală: „Ne considerăm complet izolați și lipșiți de sprijinul material și politic al oricărei puteri străine”³ aprecia la 26 august Secția operații din Marele Stat Major. Poporul nostru trecea printr-una din cele mai tragice perioade din mult milenara sa istorie; era în joc existența însăși a statului român. Chemat la Viena, ministrul de externe al României, Mihail Manoilescu avea să se afle în fața unei tragedii scrise dinainte. Era un ultimatum: ori accepta „arbitrajul” Germaniei hitleriste și Italiei fasciste, ori statul român va dispărea sub atacul vecinilor.

Ca tilharii în codru

Așa cum notează Mihail Manoilescu, în discuțiile sale cu Ribbentrop și Ciano din 29 august: „am revenit asupra faptului că România nici n-a propus și nici n-a acceptat vreodată ideea arbitrajului, iar Führerul s-a pronunțat hotărât împotriva oricărei intervențiuni cu caracter de arbitraj”⁴. Așadar, nu există nici un temei pentru afirmația din *Istoria Transilvaniei* că România a solicitat arbitrajul. Această alegație era necesară autorilor doar pentru a substitui un temei de drept internațional pretențiilor revizioniste asupra Transilvaniei. Așa cum se va vedea, la Conferința de pace de la Paris, delegația ungară a invocat același „argument” pentru a cere o parte mai mică decît cea smulsă la Viena din teritoriul Transilvaniei.

Așa-zisul „arbitraj” a fost, în realitate, un tipic dictat imperialist, în cadrul căruia principalul „arbitru” — Germania lui Hitler — și-a impus voința și interesele: a agrava tensiunile dintre România și Ungaria pentru a le putea domina mai puternic, a pedepsi România pentru politica ei ostilă revizionismului și expansionismului, atât de caracteristice politicii externe a celui de al treilea Reich și de a asigura — prin intermediul Ungariei, beneficiara dictatului de la Viena — poziții strategice mai favorabile în spațiul românesc: controlul Carpaților răsăriteni și — mai ales — apropierea prin virful împins spre Brașov și curbura Carpaților, de zona petrolieră. „Linia de demarcație între România și Ungaria — a declarat Hitler ministrului Ungariei la

¹ Ibidem, pp. 200-201.

² 23 August 1944. Documente, ed. cit., vol. I, p. 94.

³ Magazin istoric, an XIX, nr. 10 (223), octombrie 1985, p. 11.

⁴ Staatsmänner und Diplomaten bei Hitler, vol. I, pp. 197-199.

Berlin, Sztójay Döme, venit la 10 septembrie să aducă un mesaj de mulțumire din partea lui Horthy pentru dictatul de la Viena — nu a fost fixată de idealuri abstracte, ci s-a bazat pe interesul pentru petrol¹.

Astfel, la numai câteva zile după dictat, Hitler arătându-i lui Sztójay că „n-a fost ușor să fie siliți românii să cedeze un teritoriu atât de mare” și evidențiind apoi „ce mare însemnătate are pentru Ungaria victoria [în război — n.n.] a puterilor Axei”, a continuat: „Dacă puterile Axei pierd războiul — situație care desigur nici nu poate fi luată în calcul — atunci toate aceste revizuirii devin nule”².

Procedeu folosit a fost șantajul cu dispariția statului român, în cazul când ar fi refuzat să recunoască decizia arbitrilor. Reprezentantului României pus în fața hărții întocmite de cei doi „arbitri” nu i s-a permis nici măcar să-și expună punctul de vedere. Cit privește propoziția din Istoria Transilvaniei — „După unele ezitări, Teleki a acceptat arbitrajul, iar Consiliul de Coroană [român — n.n.] s-a decis și el, cu majoritate de 2/3, în favoarea acestuia”³ — ceea ce ar lăsa impresia unei aprobări din partea celui mai înalt for consultativ — realitatea este că, ostili întru totul față de amputarea teritorială impusă României, membrii Consiliului de Coroană au trebuit „să aleagă între salvarea ființei politice a statului nostru și posibilitatea dispariției lui”⁴. Așa cum observa corect diplomatul român Raoul Bossy: „Astfel, mișcările, prin surprindere și violență, ca de tilhari în miez de codru este ucisă România Mare de Hitler și Mussolini, de Ribbentrop și Ciano”⁵. Comentariul Agenției „Reuter” a înregistrat corect situația României, atunci când informa la 30 august: „Guvernul român a fost pus în fața ultimatumului de a accepta arbitrajul Germaniei și al Italiei; lăsată fără nici un prieten spre care s-ar fi putut întoarce, România s-a plecat în fața inevitabilului”⁶.

Dictatul de la Viena a fost primit cu mânie și indignare de întregul popor român. Manifestații de protest au avut loc în întreaga țară. De la oameni de rând până la marile personalități ale vieții publice, condamnarea a fost unanimă⁷.

Nici regimul antonescian nu a putut ignora simțămintele opiniei publice. Sub presiunea acestora, Ion Antonescu, a revenit, aproape de fiecare dată, în discuțiile sale cu Hitler, asupra drepturilor legitime ale poporului român asupra Transilvaniei. În baza instrucțiunilor de la București, cu prilejul întrevederii sale cu secretarul de stat american, Cordell Hull, din 4 septembrie 1941, însărcinatul cu afaceri al României la Washington, Brutus Coste, a declarat, în numele gu-

vernului român, că acesta nu va accepta niciodată ideea unui schimb teritorial Transilvania în locul Transilvaniei de nord; arătând că România nu are nici un fel de pretenții teritoriale față de Uniunea Sovietică, diplomatul român a subliniat că redobândirea teritoriului pierdut prin dictatul de la Viena era obiectivul principal al politicii externe a României⁸.

Dictatul fascist de la Viena n-a fost recunoscut nici de guvernul S.U.A., stat în care propaganda revizionistă horthystă a depus susținute eforturi pentru captarea opiniei publice și a unor personalități politice pentru a determina recunoașterea noilor teritorii anexate de către Ungaria în dauna României. Administrația condusă de președintele F.D. Roosevelt a respins agitațiile revizioniste horthyste și pretențiile Ungariei asupra Transilvaniei și a altor teritorii aparținând statelor vecine.

Premierul britanic Winston Churchill, exprimându-și dezacordul față de actul samavolnic săvârșit de Germania și Italia, preciza că „nu vom recunoaște nici o schimbare teritorială care s-a produs în timpul războiului, în afară de cazul când s-ar fi făcut cu concursul și voiața părților interesate”⁹. La rândul său, lordul Halifax, ministrul de externe al Marii Britanii, declara, la 6 septembrie 1940, în Camera Comunelor, că „guvernul englez nu accepta Dictatul de la Viena, care răpea României o importantă parte a teritoriului său național, deoarece așa-zisa «reglementare» a litigiului a fost dictată de puterile Axei și a fost impusă României sub constrângere”¹⁰.

Reamintind situația impusă țării noastre prin „arbitrajul” puterilor fasciste de la Viena din 30 august 1940, L'Osservatore Romano, oficiosul Vaticanului, din 25 august 1944, conchidea: „Cum e ușor de înțeles, o atare sentință nu a fost bine primită în România, unde chiar un comunicat oficial anunța că tratativele de la Viena s-au desfășurat în condiții ce au obligat România să aleagă între menținerea existenței sale politice și eventualitatea de a dispărea”¹¹.

Ridicându-se împotriva acțiunilor revanșarde ale statelor fasciste pe seama altor state și solidarizându-se cu cauza dreaptă a poporului român, renumitul istoric englez R. Seton Watson declara, într-o emisiune a postului de radio Londra, din 30 august 1940: „Ziua de astăzi poate fi considerată ca o zi a patimilor pentru neamul românesc, una din zilele cele mai negre prin care a trecut țara. Azi s-a săvârșit la Viena o nouă și monstruoasă ciuntire a granițelor României prin dictatul puterilor Axei”. Subliniind locul Transilvaniei în istoria poporului român, el releva: „Ardeul nu reprezintă o simplă problemă teritorială. El reprezintă vatra românilor, iar cîntîntul Ardeal este idealul pentru care s-au sacrificat atâtea generații de români. Cum ar putea, oare, un

¹ Apud Horia Brestolu, *Impact la paralela 48°, Incursiune în culisele bălții pentru petrolul românesc*, Iași, 1986, p. 281.

² A. Wilhelmstrasse és Magyarorszáig, doc. nr. 351, p. 527.

³ Erdélyi Irtételek, p. 1753.

⁴ Timpul, din 1 septembrie 1940.

⁵ Hoover Institution on War, Revolution and Peace, Rol. 1.

⁶ 23 August 1944. Documente, ed. cit., vol. I, p. 100.

⁷ Verzi, pe larg, *Teroarea horthysto-fascistă...*, p. 28 și urm.

⁸ Brutus Coste, în volumul *The tragic plight of a border area: Bessarabia and Bucovina*, Humboldt State University, C.A. 1943, p. 232 și urm.

⁹ Arhiva Ministerului afacerilor externe, fondul nr. 74/Transilvania 1920-1944, vol. 44, f. 266.

¹⁰ Loc. cit., f. 266 bis.

român cu dragoste de țară să privească această
holărire cu brațele încrucișate?"¹

Voința fermă a întregii națiuni

Idealul eliberării teritoriului patriei copleșite a animat permanent lupta maselor. Zorii eliberării au luminat calea dezrobirii întregului teritoriu prin revoluția victorioasă de eliberare națională și socială, antifascistă și antiimperialistă din august 1944. Atunci, în seara zilei de 23 august, în Proclamația către țară se arăta: „*Alături de armatele aliate și cu ajutorul lor, mobilizând toate forțele națiunii vom trece hotarele impuse prin actul nedrept de la Viena pentru a elibera pământul Transilvaniei noastre de sub ocupația străină*”².

Actul revoluționar de la 23 August 1944 — expresie a voinței unanime a națiunii române de a restabili independența națională, grav încălcată de Germania hitleristă, de a răsturna regimul de dictatură și de a întoarce armele împotriva Wehrmachtului — a deschis calea pentru eliberarea nord-vestului României și anularea dictatului de la Viena. Armata română, cot la cot cu armata sovietică, a luptat cu eroism legendar pentru dezrobirea teritoriului copleșit. La 25 octombrie 1944 întreg pământul patriei era eliberat: practic, odiosul dictat de la Viena a fost anulat. La 9 martie 1945, s-a restabilit administrația românească asupra nord-vestului Transilvaniei.

Convenția de armistițiu, semnată la 12 septembrie 1944 la Moscova, prevedea, la articolul 19: „*Guvernele Aliate socotesc hotărârile arbitrajului de la Viena ca nule și inexistente și sînt de acord ca Transilvania (sau cea mai mare parte a ei) să fie restituită României, sub condiția confirmării prin Tratatul de pace și guvernul sovietic este de acord ca forțele sovietice să ia parte, în acest scop, la operațiuni militare, comune cu România, contra Germaniei și Ungariei*”³.

Autorii Istoriei Transilvaniei scriu că: „neîntînd seama de posibilitatea de alternativă din Convenția de armistițiu — și ținînd cont de jertfele României împotriva puterilor fasciste — Tratatul de pace a redat, și din punct de vedere juridic, întreaga Transilvanie de Nord [României — n.n.] deci a restabilit granița româno-ungară trasată în 1920”⁴. Pentru ei, tratatele de pace de la Paris din anul 1947 nu au pus capăt unui act caracteristic al politicii de forță și de amenințare cu forța practică de puteri imperialiste, ci au „ratat” posibilitatea de a da Ungariei o parte, cît de mică, a Transilvaniei. În viziunea autorilor Istoriei Transilvaniei, restituirea către România a părții de nord-vest a teritoriului ei nu a fost

un act de justiție istorică, ci rezultatul unei situații de fapt, create prin contribuția României la războiul antihitlerist.

Pentru a înțelege mai bine interpretarea tendențioasă oferită de autorii Istoriei Transilvaniei este necesar să prezentăm mai întâi discuțiile care au însoțit redactarea articolului 19 din Convenția de armistițiu. Reprezentanții României făceau cunoștință, în seara zilei de 10 septembrie 1944, cu textul propus de Aliați (inițial articolul 20) cu privire la viitorul Transilvaniei⁵. Într-o primă redactare, textul propus de cele trei mari puteri suna astfel: „*Guvernele aliate socotesc arbitrajul de la Viena, privitor la Transilvania, ca nul și neavenit și doresc [subl. ns.] ca să vadă Transilvania, sau cea mai mare parte a acestui teritoriu, restituit României sub condiția de a fi confirmat de Tratatul de pace*”⁶. Nota prezentată de delegația României solicita să se dea articolului „o redactare mai categorică conformă, de altfel, cu termenii textului de armistițiu, comunicat emisarilor români la Cairo”, să se precizeze că Nordul Transilvaniei va fi eliberat „prin efortul comun” și să se specifice că o asemenea prescripție „va fi înscrisă în convențiile de armistițiu și de pace cu Ungaria”⁷.

În ziua următoare (11 septembrie 1944), atunci cînd s-a pornit la discutarea pe puncte a convenției, Gh. Pop, după ce constata că partea referitoare la Transilvania este „singurul câștig al acestui armistițiu”⁸, aprecia voința Aliaților de a restitui acest teritoriu României. El își exprima totuși temerea că articolul, așa cum era el conceput, ar fi putut crea „îndoieli, deoarece nu exprima mai mult decît o dorință”⁹. Gh. Pop a propus, totodată, să se stipuleze o cooperare militară la eliberarea acestui teritoriu (așa cum sunau termenii din aprilie). Molotov a replicat că sugestia, deși există în cadrul articolului, așa cum este conceput în prezent, nu poate întîmpina nici o obiecție¹⁰.

O întîlnire a avut loc în după-amiaza zilei de 12 septembrie — la care au participat Vișinski, Novikov, Kerr și Harriman — și a luat în dezbatere noul proiect al articolului 20 propus de delegația română. Vișinski a declarat de la început că Uniunea Sovietică nu l-a putut accepta, dar va aproba o reeșizare mai aproape de termenii din aprilie. El a sugerat să se facă referire la folosirea forțelor aliate¹¹. Harriman a intervenit cu precizarea că era de dorit „să se înapoieze la proiectul propus inițial de delegația sovietică” și că, ceea ce displăcea cel mai mult reprezentanților români, era cuvîntul „dorință”¹². Vișinski s-a declarat de acord ca armata so-

⁵ Public Record Office, Foreign Office 371 (în continuare P.R.O., F.O. 371), 44 011, f. 22.

⁶ Loc. cit., f. 33.

⁷ Loc. cit., f. 51.

⁸ Arhiva Ministerului afacerilor externe, fond 71, România, dosar 1, 1945-48, nepaginat.

⁹ P.R.O., F.O. 371, 44 011, f. 30.

¹⁰ Loc. cit., f. 31.

¹¹ Loc. cit., f. 33.

¹² Ibidem.

¹ Arhivele statului București, fondul Ministerului propagandei naționale, buletine, dosarul nr. 34, buletinul din 30 august 1940.

² România liberă, din 24 august 1944.

³ 23 August 1944. Documente, ed. cit., vol. II, p. 709.

⁴ Erdély története, p. 1761.

vietică să întreprindă operații în zona respectivă. Ambasadorul britanic s-a raliat remarcii diplomatului american. S-a procedat, în continuare, la alcătuirea unui text, dar și acesta conținea rezerva din cel anterior. În noua redactare, articolul din convenția de armistițiu avea următoarea formulare: „Guvernele Aliate socotesc hotărârile arbitrajului de la Viena cu privire la Transilvania ca nule și inexistente și sînt de acord ca Transilvania (sau cea mai mare parte a ei) să fie restituită României sub condiția confirmării prin Tratatul de pace. Guvernul sovietic este de acord ca forțele sale armate să ia parte, în acest scop, la operațiuni militare, împreună cu România, împotriva Germaniei și Ungariei”¹. Înlocuirea formulei „guvernele aliaste doresc” cu „sînt de acord”, precum și introducerea angajamentului privitor la concursul armatelor sovietice la eliberarea părții de nord a Transilvaniei, reprezenta o îmbunătățire evidentă a textului inițial.

La ultima ședință de la Moscova (12 septembrie 1944), V.M. Molotov a precizat că proiectul prezentat de Gh. Pop era „inacceptabil”, dar că se făcuse unul nou care — socotea el — „va satisface toate părțile”². Noul text, alcătuit în după-amiaza aceleiași zile, a fost citit și acceptat de delegația română. Clauza teritorială referitoare la Transilvania era completă, dar mai puțin precisă³. Formula „Transilvania sau cea mai mare parte”, introdusă la cererea diplomaților engleză și americană⁴, ar putea fi privită și prin prisma interesului lor propagandistic pentru Ungaria la ora încheierii armistițiului cu România. Formula nu punea în discuție drepturile României asupra Transilvaniei, ci stabilea condiția executării leale a angajamentelor militare din 12 septembrie 1944 — forma alternativă avea valoare de *presiune diplomatică*. Ea nu tindea a fi creatoare de situații de drept, ci de a stabili posibilități politico-diplomatice menite a avea un cert efect militar.

În perioada pregătirii Conferinței de pace diplomația ungară, prin eforturi la Moscova,⁵ Londra⁶ și Washington⁷, va încerca să schimbe deciziile marilor puteri. Permisă cu bunăvoință la Moscova⁸ — unde i s-a sugerat trimiterea unui emisar la București pentru „negocieri” în problema Transilvaniei — și „crezută” la Washington⁹, Ungaria nu putea totuși să mai păstreze rezultatul „arbitrajului” făcut de la Viena.

Zadarnice insistențe neorevizioniste

La 7 mai, în cea de-a 19-a ședință a Consiliului miniștrilor afacerilor externe (Molotov, Byrnes, Bidault și Bevin), organism însărcinat cu redactarea proiectelor tratatelor de pace, s-a adoptat în unanimitate articolul care preciza: „Hotărârile sentinței de la Viena din 30 august 1940 sînt declarate nule și neavute. Frontiera dintre România și Ungaria este restabilă prin articolul de față, astfel cum exista la 1 ianuarie 1938”¹⁰. O formulare care nu lăsa nici un fel de echivoc și care va fi aprobată de Conferința de pace și preluată *ad-literam* în Tratatul de pace. În cursul discuțiilor, Byrnes propusese să fie inclusă în rezoluție o recomandare care să sugereze posibilitatea existenței unui acord româno-ungar pentru o posibilă revizuire a frontierei, dar în timpul Conferinței de pace diplomația americană a abandonat această teză¹¹.

Delegația română a mers la Conferința de pace pentru a i se recunoaște reintregirea teritoriului național în partea de nord-vest. Ea a adus drept argumente caducitatea actului din 30 august 1940, eforturile umane și materiale în războiul antihitlerist și, mai ales, *principiul dreptății istorice*. România punea mare preț pe spiritul de dreptate al Puterilor Aliate și Asociate și pe reconfirmarea graniței româno-ungare, așa cum fusese stabilită prin Tratatul de la Trianon.

La 13 august 1946, în ședința plenară a Conferinței de pace, Gh. Tătărescu declara că decizia Consiliului miniștrilor afacerilor externe din 7 mai 1946 confirma frontiera occidentală a României stabilită cu 25 ani în urmă. Recunoașterea drepturilor inalienabile asupra părții de nord-vest a României, „smulșă patriei române prin violență și constrângere, pune, în sfîrșit, capăt pentru vece opresiunii îndelungate și repetate, a cărei victimă a fost poporul român. Pronunțată în numele justiției și, în același timp, sîntem convinși, în numele sacrificiilor conștiente de întreaga națiune română, această hotărîre deschide perspective serioase unei colaborări fecunde între poporul român și poporul ungar și permite să se stingă ultimele focare de agitații, care au împiedicat, pînă astăzi, stabilirea unor relații amicale între aceste două popoare”¹².

La 14 august 1946, ministrul de externe al Ungariei, Gyöngyösi a cerut cedarea a 22 000 km² din teritoriul Transilvaniei, dar cererea sa a fost respinsă în cadrul Comisiei pentru Tratatul de pace cu Ungaria. La propunerea Australiei, s-a stabilit o procedură de lucru în comun a comisiilor politice și teritoriale pentru România și Ungaria și, ca urmare, între 31 august și 5 septembrie 1946, cele două comisii au ținut ședințe comune, în care delegații români și unguri au fost invitați să-și susțină punctele de vedere. Primul

¹ P.R.O., F.O. 371, 44 Ofi. f. 33.

² Loc. cit., f. 38.

³ Arhiva Ministerului apărării naționale, fond 5 418, dosar 1, poziția 2 844, f. 165.

⁴ Arhiva Ministerului afacerilor externe, fond 71, Conferința Păcii, 1946, dosar 3, f. 4-5.

⁵ Arhiva Ministerului apărării naționale, fond 5 418, dosar I.n., 1944, poziția 2 765, f. 92.

⁶ Loc. cit., dosar 901, 1946-47, poziția 1559, nepănat.

⁷ Ibidem.

⁸ Stephan D. Kertesz, *The last European Peace Conference of Paris 1946 — Conflict of Values*, Boston, University Press of America, 1985, pp. 125-129.

⁹ *Foreign Relations of the United States*, vol. VI, 1946, pp. 306-317.

¹⁰ Ion Enescu: *Politica externă a României în perioada 1944-1947*, București, 1979, p. 398.

¹¹ Arhiva Ministerului afacerilor externe, fond II, Conferința de pace, 1946, dosar 4, f. 3.

¹² Ion Enescu, *Op. cit.*, pp. 398-399.

audiat a fost Pál Auer, ambasadorul ungar la Paris, care în ședința din 31 august 1946 a repetat vechile cereri, reducându-le însă la cca. 4 000 km pătrați, incluzând orașele Oradea, Arad, Satu Mare și Carci.

Încă în iunie 1946, Lucrețiu Pătrășcanu, vorbind în numele Comitetului Central al Partidului Comunist Român, condamna vi-guros revendicările revizioniste ale guver-nului ungar: „Pe ce tărâm — a declarat el — se pun reprezentanții autorizați ai Republicii vecine atunci când nu acceptă trasarea defini-tivă a hotarelor Transilvaniei așa cum sînt astăzi? Să spunem lucrurilor pe nume. Asi-tăm la o nouă ediție a revizionismului, a unui nou revizionism, care pentru noi nu este un lucru nou, dar constatăm cu amărăciune și durere, că această nouă ediție a revizionismului se leagă de tendințele bine cunoscute ale re-vizionismului trecut, atât de agitat în Ungaria de ieri”¹.

La 2 septembrie, șeful delegației române a făcut o expunere bazată pe date istorice, etnice și economice, precum și pe concluziile comisiei internaționale care fusese însăși-rinată să studieze problema frontierei româno-ungare, în vederea încheierii tratatelor de pace de la sfîrșitul primului război mondial. El a demonstrat că frontiera româno-ungară stabilită de Tratatul de pace de la Trianon și de proiectul de tratat aflat în discuție „este o frontieră etnică”; pentru ea „s-au pronunțat, încă din 1919, experți americani care, după luni de studiu, au ajuns la concluzii identice cu cele ale diplomaților”, în sensul că ea ex-prima linia de „demarcație etnografică dintre popoarele interesate” și ținea seama de con-figurația fizică a teritoriilor, de nevoile vieții economice normale și căile de comunicație.

După audierea celor două delegații, repre-zentanții U.R.S.S., S.U.A., Marii Britanii și Franței și-au expus punctele de vedere. Delegatul britanic, Gladwyn Jebb, a declarat că miniștrii de externe ai marilor puteri s-au convins în mod absolut de netemeinicia re-vendicărilor ungare și s-a pronunțat pentru menținerea frontierei din 1938; el a sprijinit teza reprezentantului României, potrivit că-reia „rectificarea de frontieră propusă de Ungaria ar constitui o ruptură a sistemului economic românesc”. Referindu-se la faptul că retrocedarea Transilvaniei de Nord Româ-niei reprezenta o mare valoare morală, re-prezentantul Franței, Georges Catroux a ară-tat că în acest fel se dă „o condamnare formală a sentinței de la Viena, act de violență crimi-nală”. În același sens, delegatul sovietic, A.E. Bogomolov, a adăugat că, în Consiliul miniștrilor afacerilor externe a fost exami-nată cu deosebită atenție problema frontierei româno-ungare și, după serioase deliberări, a fost anulat dictatul de la Viena, hotărîr-du-se restabilirea frontierei din 1938. În ter-meni asemănători s-a pronunțat și A. Harri-man, care a declarat că „sprijină articolul 2, așa cum a fost el întocmit și aprobat de Con-siliul miniștrilor de externe”².

¹ Lucrețiu Pătrășcanu, *Scrisori, articole, cuvîntări, 1944-1947*, București, 1983, p. 134.

În urma discuțiilor purtate, ședința plenară a Conferinței de pace a aprobat, la 10 octom-brie 1946, în unanimitate, anularea dicta-tului de la Viena. În legătură cu această pro-blemă, în cadrul ședinței plenare amintite, șeful delegației U.R.S.S., V.M. Molotov, a declarat: „Este suficient să spunem că noi, toți, recunoaștem că este necesar și drept ca Tratatul de pace să rezolve problema Transil-vaniei de Nord într-un mod care să corespundă intereselor naționale vitale și dorințelor poporu-lui român”³. În acest fel, din nou, un for inter-național, la care participau, de astă dată, U.R.S.S., care nu semnase, și S.U.A., care nu ratificase Tratatul de la Trianon, recu-noștea justetea clauzelor incluse în acest tra-tat privind frontiera româno-ungară.

În textul final al Tratatului de pace cu România din 10 februarie 1947, Partea I-a Frontiere, la articolul 2 se consemna: „Hotărîrile sentinței de la Viena, din 30 august 1940, sînt declarate nule și neavente. Frontiera dintre România și Ungaria este restabilită prin arti-colul de față astfel cum exista la 1 ianuarie 1938”⁴.

Marea nedreptate istorică din 30 august 1940 fusese anulată. Consacrînd pe planul dreptului internațional anularea dictatului fascist de la Viena din 30 august 1940, Tratatul de pace de la Paris, de la a căru semnare și ratificare se împlinesc în acest an patru decenii, a atestat frontiera recunoscută prin Tratatul de la Trianon, act ce însemna, implicit, reconfirmarea hotărîrii de auto-determinare din 1918, adoptată de Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, de unire pe veci a Transilvaniei cu România. Trata-tele de pace au anulat definitiv cele două dictate fasciste de la Viena, au anulat cucerir-ile teritoriale ale agresorilor fasciști și re-vizionişti pe întreaga rază a aplicării lor, au respins tentativele de tirguire teritoriale, au condamnat revizionismul și orice încercări de a-i da vreun temel legal. Prin aceste acte de justiție, ele au pus bazele unor condiții menite să întărească pacea și colaborarea în bazinul dunărean.

La 1 august 1975, semnînd Actul Final de la Helsinki, înalții reprezentanți ai celor 35 state declarau: „Statele participante consideră inviolabile, fiecare, toate frontierele celuilalt, precum și frontierele tuturor statelor din Europa, și, în consecință, ele se vor abține acum și în viitor de la orice atentat împotriva acestor fron-tiere. În consecință, ele se vor abține, de ase-menea, de la orice cerere sau de la orice act de acapărare sau de uzurpare a întregului sau a unei părți a teritoriului oricărui stat participant”.

Se pare că autorii Istoriei Transilvaniei nu vor să înțeleagă că prin denaturări și omi-siuni nu se poate repune în discuție însuși mersul istoriei. Din simplul motiv că istoria nu se lasă întoarsă înapoi și orice încercare de acest fel este sortită falimentului. ■

² Vezi, pe larg, dezbaterile din cadrul Conferinței de pace cu privire la anularea dictatului de la Viena din august 1940, la Ion Enescu, *Op. cit.*, pp. 240-245.

³ Magazin istoric, an XXI, nr. 1(238), ianuarie 1987, p. 26.

⁴ Monitorul oficial, partea I, an CXV, nr. 299, 30 au-gust 1947, pp. 7840-7841.

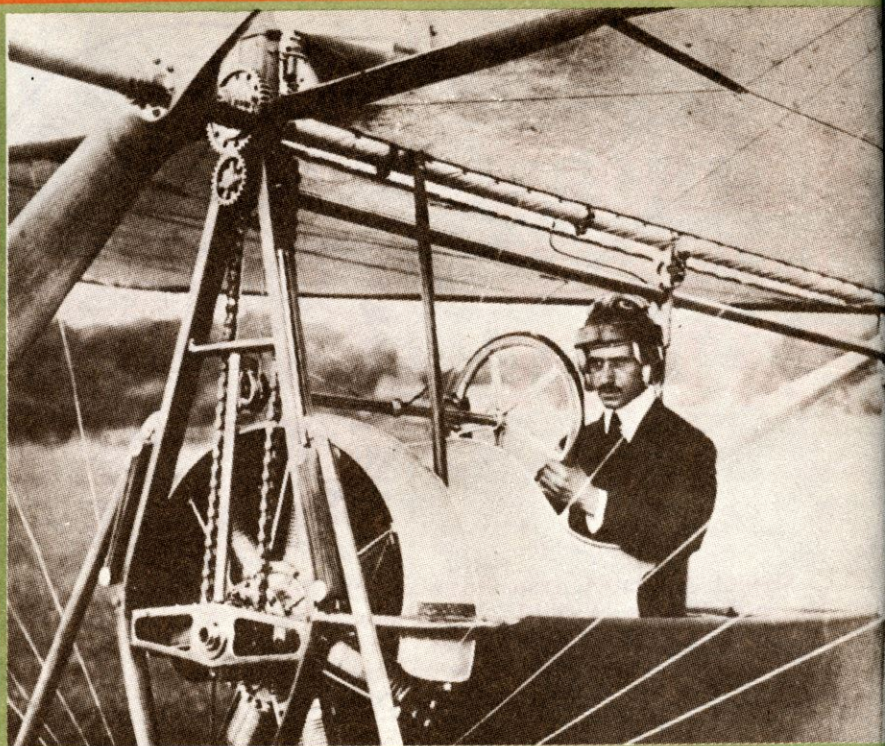
ALBUM ISTORIC „ASTRA”

Sigiliul Asociației Transilvane pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român (ASTRA), organizație culturală a românilor din Transilvania, înființată la 6 septembrie 1861, la Sibiu care a jucat un însemnat rol politic și cultural în lupta de eliberare și unitate națională a poporului român.

Membri ai secțiunilor științifice ale ASTREI (imagine din primii ani ai sec. XX).

Aurel Vlaicu, sosit la Blaj, pentru a participa la serbările organizate cu prilejul împlinirii, în 1911, a 50 ani de la înființarea ASTREI.

Secvență din timpul zborului efectuat de aviatorul român în entuziasta admirație a zecilor de mii de participanți la serbări și a numeroșilor invitați, sosiți din toate provinciile istorice locuite de români.

„Conductul etnografic” al sosirii delegațiilor din diferite sate transilvane pentru a participa la serbările de la Blaj.

Coperta uneia din fasciculele Enciclopediei române, editată de C. Diaconovitch între anii 1898 și 1904, din însărcinarea și sub auspiciile ASTREI.

Medalia de aur dela Expoziția științifică din București, 1903.

Se comandă la

Biroul „Asociațiunii” Sibiu, str. Morii Nr. 8.

Nicolae Iorga, împreună cu fruntașii ASTREI Andrei Bîrseanu și Augustin Bunea, în timpul unei vizite la Sibiu.

Unul dintre activiștii ASTREI, vestitul Gheorghe-Cîrțan (Badea Cîrțan)

Ansamblu de călușari evoluînd în cadrul serbărilor din 1911.

„CEL MAI VESTIT DINTRE PRINCIPI”

VALERIU VELIMAN

Între țările române și lumea otomană s-au stabilit, de-a lungul vremii, legături multiple, pe diverse planuri. Aceste relații și-au găsit o reflectare amplă și în sursele otomane, între care un loc important îl ocupă cronicile¹. Datorită, mai ales, tonului exagerat de laudativ la adresa otomanilor pe care-l foloseau autorii acestor cronici, ele au fost permise, în mod firesc, cu anumite rezerve. Dar — supuse unei critici riguroase — documentele respective pot oferi informații prețioase.

Un exemplu îl constituie și cronica lui Ibn Kemâl, în care autorul descrie memorabila bătălie de la Rovine², prezentînd și un detaliu — necunoscut pînă acum — extrem de prețios și care — coroborat cu informațiile din alte izvoare — contribuie la datarea cu exactitate a confruntării dintre Mircea și sultanul Baiazid I (*Bâyezîd*): 17 mai 1395.

Ibn Kemâl (sau *Kemâl Pașaoğlu*) — forma abreviată a numelui Șemseddin Ahmed bin Süleyman Kemâl Pașazade — este considerat astăzi

drept unul dintre reprezentanții de seamă ai istoriografiei otomane din secolul XVI. În decursul vieții sale (1468-1535), a ocupat diferite dregătorii: a fost profesor (*müderis*) la Istanbul, Skoplije (*Üsküb*) și Edirne, poet și traducător, judecător militar (*Radiasher*) de Anatolia — calitate în care l-a însoțit pe Selim I în campania acestuia de cucerire a Egiptului (1517)³ — și mare muftiu (*şeyh-ül-islâm*). Cronica sa, intitulată *Tevârih-i Al-i Osmân* (Istoriile dinastiei otomane), înfățișează evenimente politice și militare de la începuturile Imperiului otoman și pînă în primii ani ai domniei lui Süleyman Legiuitorul — Soliman Magnificul (1520-1566). Cunoscută doar parțial istoriografiei române, cronica lui Ibn Kemâl s-a păstrat în mai multe copii manuscrise.

Trei dintre aceste manuscrise — *inedite* — oferă o seamă de importante știri despre domnia lui Mircea cel Mare, pe care le prezentăm pentru prima oară cititorilor români. Este vorba de evenimente despre care ne vorbesc și alte cronici otomane: incursiunea emirului Firuz bey la nord de Dunăre; expediția lui Mircea cel Mare împotriva taberei akingiilor de la Karınovasi⁴; campania sultanului Baiazid I contra Țării Românești și marea confrun-

tare militară dintre români și otomani, din locul zis „de la Rovine”. Deși nu a fost martor ocular al evenimentelor, cum nu au fost nici ceilalți cronicari otomani ce l-au precedat (Oruc bin Adil, Mehmed Neşri, Idris Bitlisi etc.), Ibn Kemâl descrie cu lux de amănunte aceste momente, într-o succesiune logică și plauzibilă, aducînd o seamă de elemente noi, necunoscute pînă acum istoriografiei noastre, ceea ce asigură cronicii sale un loc aparte între analele otomane.

Astfel, politica agresivă a sultanului Baiazid „Trăznitul” (*Yıldırım*) față de Țara Românească este pusă în lumină mai pregnant decît în orice altă cronică otomană. Concomitent este reliefat, în mod elocvent, și eșecul acestei politici. Cronicarul relevă, de pildă, că în vremea domniei lui Mircea Țara Românească era *independentă*, neșpusă față de Imperiul otoman. Așa cum rezultă și din cronică, Țara Românească (ca, de altfel, și Transilvania și Moldova) nu a împărțit soarta celorlalte teritorii sud-est europene asupra cărora s-au îndreptat expedițiile devastatoare ale otomanilor, adică nu a fost înglobată în „casa islamului”. Faptul a fost posibil datorită în primul rînd eroismului cu care românii și-au apărât țara, meritelor de mare om politic și comandant de oști ale ocrumitorului lor, Mircea cel Mare.

¹ Revista noastră a mai publicat, în decursul anilor, știri despre istoria românilor, cuprinse în izvoare otomane: *Magazin istoric*, nr. 7/1967, 4/1977, 3/1978, 4/1976, 4/1980, 7/1982, 4/1984.

² Personalitatea marelui volevod a fost evocată în paginile revistei, fie în articole consacrate întregii domnii, fie în studii și reconstituiri consacrate unor momente ale acesteia: *Magazin istoric*, nr. 3/1967, 4,5/1970, 1,10/1971, 1/1972, 1/1973, 12/1974, 9/1976, 8/1978, 11/1979, 3,4/1980, 7,12/1981, 6/1982, 3,4/1984, 8,9/1986.

³ *Magazin istoric*, nr. 3/1985.

⁴ Azî Karnabad, localitate în R.P. Bulgaria.

Cronicarul otoman începe prin a descrie prima expediție otomană în Țara Românească, întreprinsă de Firuz bey în intervalul 1389-1390. Replica domnului român la agresiunea săvârșită de dregătorul otoman impotriva țării sale a constituit-o campania de la Karınovası, care a avut loc în 1393 (sau iarna 1393-1394). Referindu-se la incursiunea românească, Ibn Kemâl arată printre altele: „În partea Rumeliei, urechile tinerilor și bătrânilor vuiiau de sunetul trompetei luptei... [Mircea] s-a întins precum focul să ardă țara islamului aflată în împrejurimile sale. *Distih turcesc*¹: A trecut apa, a înaintat precum focul. A învăluit precum fumul pământul, cerul. Norul vrajbei s-a prăvălit. A învăluit precum fumul pământul, cerul. Se arată cum principele țării Valahiei s-a năpustit precum torentul cu oastea sa numeroasă, cum... trecind Dunărea în această parte, a dat foc multor ținuturi”.

Deși scrie de pe pozițiile adversarului și după un secol și jumătate de la evenimentele prezentate, cronicarul este puternic impresionat de personalitatea marelui voievod, pe care îl caracterizează astfel: „Mircea era emirul pomenitei [țări] prospere. *Era cel mai vestit dintre principii țărilor ghiaurilor ce erau în vremea sa* [s.n.]”.

Fiind înștiințat despre incursiunea domnului Țării Românești, sultanul Baiazid I, aflat în Anatolia, revine în partea europeană (*Rumelia*) a imperiului său în formare, pregătind expediția ce avea să culmineze, precum se știe, cu bătălia de la Rovine.

Ibn Kemâl descrie pregătirile campaniei conduse personal de sultan, astfel: „Fiind aproape anotimpul iernii și dat fiind că nu erau zilele [potrivite pentru] expediție în locuri îndepărtate, [Baiazid] a ajuns la Edirne, casa împărăției... În acea iarnă, făcând popas, s-a oprit în pomenitul loc plăcut. S-a preocupat de

oastea și de ordinul pentru expediție, în timpul verii, în țara Valahiei. Beilor săi li s-a dat de știre despre akın”.

Apoi, se indică momentul declanșării expediției: „Se arată cum principele Isfendiya [= Baiazid] a plecat spre locul bătăliei din țara Valahiei. [Era] în primăvara anului șapte sute nouăzeci și patru², când în pătrimea locuită a pământului, cu primăvara [plină de] semnele noului, s-a întâmplat plecarea de bun augur”.

Oastea otomană comandată de însuși sultanul trece Dunărea, pe la Nicopol, intrând în Țara Românească. Cronicarul recunoaște că „lui Mircea... leul viteaz [= Baiazid] nu i se părea nici cît furnica. El știuse de atacul prințului de Rum [= Baiazid] împotriva țării sale ... [Mircea], făcând eforturi să se bată și să se lupte cu acest dragon [= Baiazid], se îngrijise să scoată la iveală oastea țării sale. A dat poruncă zicând să se adune oricîți luptători și călăreți aleși [există] oriunde în țara Valahiei. Adunîndu-și călăreții și pedestrașii într-un loc, dîndu-le arme și cele necesare, li umpluse cu arme... Pregătind, aranjînd armele și cele trebuincioase pentru bătălie, legîndu-și alaiul, dezlegîndu-și sangeacul, stătea gata, pregătît pentru luptă”.

Confruntarea dintre cele două armate a fost deosebit de violentă. „S-a umplut bolta cerului cu strigătele de sfadă și ceartă. Războinicii au înșirgerat ghia. Săgețile, puzderia de săgeți, s-au izbit de mulțimea imensă a săgeților ghiaurilor... În ziua aceea, de dimineață pînă seara, [luptătorii] au făcut să răsunе bolta cerească de larma neasemuitei bătălii. De la revărsatul zorilor și pînă la vremea amurgului, cetele care au pus în mișcare valurile de săbii s-au zbugciemat precum marea... [Mircea] nu s-a încovoiat în-

tr-o parte precum șarpele. Nu a dat înapoi precum racul. S-a strecurat înainte precum leopardul...”

Descriind crîncena bătălie, care s-a defășurat lângă „o apă curgătoare” (de fapt, riul Argeș — cum se menționează în alte cronici otomane), Ibn Kemâl, fără a recunoaște victoria categorică a românilor, fapt explicabil prin rațiunea operei sale și formația cronicarului otoman, consenmează faptul că: „Într-adevăr, au fost nimiciți mulți ghiauri. Dar și dintre slujitorii și însoțitorii monarhului lumii [= Baiazid] au căzut destul de mulți oameni”. Sultanul s-a retras în grabă peste Dunăre, după teribila luptă „cei mai mulți dintre oștenii islamului... fiind vătămați”. După cum relatează cronicarul, „în iarna aceea, stînd la Edirne, [Baiazid] s-a îngrijit de arme, pentru ca, în timpul verii, să treacă iarăși în Valahia”.

Cronica lui Ibn Kemâl cuprinde și un detaliu extrem de prețios pentru datarea corectă a bătăliei de la Rovine. Printre participanții la bătălie în rîndul oștirii otomane, cronicarul menționează pe „Constantin, [unul] dintre serdarii ghiaurilor [ce își închinaseră] sufletul și capul în calea ghiaului [= Baiazid]”. Constantin (*Kostandil*) „era — se arată în cronică — principele țării care, în limba de acum [= turco-osmană], este cunoscută cu titlul de țara Küstendil”; el a luptat vitejește și — notează Ibn Kemâl — „s-a străduit pînă cînd a murit”. Este — mai mult decît probabil — vorba de despotul sîrb Constantin Dragaș.

Această informație, unică în istoriografia otomană, confirmă intuiția marelui istoric B.P. Hasdeu, care, în temeiul morții lui Constantin Dragaș, atestată în *Tipiconul lui Romanov* (pomelnic aflat la mănăstirea Hilandar), a formulat primul între istoricii români concluzia — întărită de cercetări recente — că bătălia de la Rovine a avut loc la 17 mai 1395. ■

¹ Cronicarii otomani aveau obiceiul de a insera cîteva versuri în cadrul descrierilor lor, pentru a da mai multă culoare povestirii.

² Anul 794 al Hegirei corespunde intervalului 1391/1392. Toate cronicile otomane antedatează, în mod greșit, o serie de evenimente de pînă la domnia lui Murad II, din rațiuni ce ne sînt, încă, necunoscute.

ISTORIE LA MAREA

CEA MARE (III)

GHEORGHE I. BRĂTIANU

Cea mai importantă implicare a țărilor române în istoria medievală a Mării Negre are loc la sfârșitul secolului XV, în condițiile ofensivei neîntrerupte a otomanilor, hotărâți să elimine concurența geneveză și venețiană din această parte a Europei și să transforme bazinul pontic într-un „lac turcesc” (cum a fost el ulterior denumit).

Rivalitatea genevezo-venețiană din perioada anterioară slăbise, de fapt, mult ambele republici maritime, înlăturarea lor nefiind o problemă dificilă pentru otomanii, care, sub Mahomed II, reușiseră, în 1453, prin cucerirea Constantinopolului, să „zăvorască” intrarea în Marea Neagră. În calea expansiunii otomanilor se afla însă o nouă putere — Moldova lui Ștefan cel Mare — care, sub conducerea viteazului voievod a întreprins ultima încercare de stăviliră a ofensivei otomane la Marea cea Mare...

Străduințele lui Ștefan cel Mare de a crea o flotă a Moldovei, de a ajuta lupta cetăților geneveze din Crimeea și de a realiza, peste arcul nord-pontic, o alianță antiotomană cu Uzun Hassan, din Persia — s-au constituit în ceea ce, atât de inspirat denumesc Gheorghe I. Brătianu în lucrarea sa Marea Neagră. De la origini pînă la cucerirea otomană, „politica pontică a lui Ștefan cel Mare”!

Două împrejurări — una internă, alta externă — au determinat această linie politică. De la întemeiere, Moldova cunoscuse o constantă și importantă dezvoltare economică în a cărei evoluție un rol precumpănitor îl avușese situarea pe marele drum comercial ce lega nordul Europei de răsăritul ei și, mai departe, de Asia Mică și stăpînirea, încă din vremea lui Alexandru cel Bun, a celor două importante cetăți: una la Gurile Dunării (Chilia-Licosomo), alta la limanul Nistrului (Cetatea Albă-Moncastro).

Moldova era deci deosebit de interesată în păstrarea și dezvoltarea acestor importanți

factori economici, strategici-militari și politici.

Atît drumul comercial, cît și dezvoltarea liberă a comerțului erau însă primejdiate de cucerirea otomană. După luarea Constantinopolului — urmînd o politică dubleitară — Mahomed II a organizat mai întîi acțiunea de eliminare din Marea Neagră a negustorilor genevezi, acordînd în schimb privilegiile venețienilor, pentru ca, apoi, să-i înlăture și pe aceștia.

Înlăturarea genevezilor s-a încheiat, practic, în 1473 prin cucerirea Caffel (Feodosia) — cea mai importantă fortificație geneveză din bazinul Mării Negre.

Singurul stat din bazinul pontic care mai avea ieșire la mare era Moldova, corăbiile negustorilor de aici fiind semnalate pînă în apele Mediteranei. Pentru apărarea acestui comerț maritim, dar și pentru păstrarea importanțelor fortificații de la Dunăre și Mare (Chilia și Cetatea Albă — „chelle” întregii Europe) și-a îndreptat Ștefan cel Mare toată atenția.

Acționînd în direcția întăririi capacității de apărare la Marea Neagră (prin construirea unei noi cetăți pe malul nordic la Chilia și prin refacerea fortificațiilor la Cetatea Albă), Ștefan cel Mare se arăta pe deplin conștient de dubla semnificație, pe care o avea acest demers: pentru menținerea independenței Moldovei pe de o parte, pentru salvagardarea Europei Centrale de primejdia otomană pe de alta. O realitate de care însă tocmal statele din această parte a continentului nu și-au dat seama sau au ignorat-o cu bună știință.

Prezentăm în continuare, fragmente din lucrarea istoricului Gheorghe I. Brătianu, consemnînd eforturile depuse de domnul Moldovei pentru păstrarea cetăților ce asiguraseră Moldovei ieșirea la mare și libertatea nestîngherită a comerțului, precum și pentru împiedicarea ofensivei otomane, tot

mai puternică și primejdioasă pentru ținuturile bazinului pontic. Prezentarea evenimentelor începe îndată după cucerirea Constantinopolului, cu încercarea venețienilor de a încheia o alianță cu otomanii și de a-și elimina eternii

rivali genovezi, acțiune care, cum arătam, a contribuit mult la slăbirea ambelor republici maritime. Întreruperile le-am marcat prin puncte de suspensie. Titlul, substituirile și explicațiile din paranteze drepte aparțin redacției.

Politica pontică a lui Ștefan cel Mare

Atitudinea Veneției era acum cu totul altă. Și ea făcuse tot ce-i stătuse în putere pentru a evita conflictul cu sultanul; lăsase să-i fie măcelărit, fără să protesteze, baiful și o mare parte a coloniei de la Constantinopol, după cucerirea orașului de către turci, prea fericită că poate încheia o înțelegere. În aprilie 1454, care îi garanta cistigurile comerțului și traficul vaselor sale în Marea Neagră. De atunci, ea omisese cu grijă să se mai asocieze inițiativelor de cruciadă sau să răspundă apelurilor insistente ale scaunului pontifical.

Urmasul lui Tamerlan

După asediul Belgradului [1456] însă, vântul și schimbase direcția: Mahomet II, Cuceritorul, amenința în mod direct posesiunile venețiene din Egeea și din Adriatică: înaintarea trupelor sale în Moreea, în Albania, în Bosnia, arăta clar unde voia să ajungă. În 1463 războiul începuse: regele Ungariei, Matei Corvin, fiul lui Iancu de Hunedoara, cucerea cetatea bosniacă Jaice, iar o flotă venețiană străbătea Arhipelagul, ocupând Lemnos și câteva cetăți din Peloponez. În anul următor o altă escadră, care îl ducea pe doge însuși, ridica pînzele pentru a răspunde chemării suveranului pontif; dar, printr-un tragic concurs de împrejurări, ea sosea aproape de Ancona în momentul în care își dădea suflului Pius al II-lea, sântul să predice de atîția ani în deșert. Cruciada era din nou ratată și era de așteptat reluarea ofensivei otomane.

Sultanul a organizat în 1462 [expediția pentru] pedepsirea domnului Țării Românești, Vlad Tepeș, pentru incursiunile sale dincolo de Dunăre... Expediția marii armate

turce într-o țară sărăcită, cu drumuri proaste, prin păduri și mlaștini, nu a dat mari rezultate, iar Mahomet II a trebuit să se mulțumească să lase în urma sa ca domn al Țării Românești pe Radu [cel Frumos], fratele lui Vlad, care trăise multă vreme la curtea lui. În timpul acestei campanii, noul domn al Moldovei, Ștefan, atacase Chilia la gurile Dunării, ocupată în continuare de o garnizoană ungurească [în 1448, pentru a-și atrage protecția Ungariei, voievodul Petru II cedase Chilia], dar fusese respins... Atacul a fost reînnoit cu mai mult succes în 1465, iar Chilia a revenit Moldovei pînă la cucerirea ei de către turci.

După ce și-a consolidat hotarele de la Dunărea de Jos și a terminat cucerirea litoralului anatolian, sultanul se lansa acum cu hotărîre la atacul provinciilor apusene, care trebuiau să-i deschidă drumul Italiei și al Germaniei. În pofida eforturilor eroice ale lui Skanderbeg¹ și a intervenției venețienilor și a regelui Aragonului și al Neapolelui, Albania era încetul cu încetul cuprinsă, iar Bosnia anexată. În 1468, o primă incursiune arunca cetele turcești pe coasta dalmată, iar în anul următor, treceau hotarele Croației și ale Sloveniei. În curînd devastările se vor extinde asupra Carintiei și a Styriei, iar o armată turcească va amenința direct Friulul și linia de la Isonzo, la porțile Veneției. Războiul continua în Arhipelag și în Grecia; cucerirea Negropontului, capitala Eubei, la 12 iulie 1470, îi lipsea pe venețieni de principalul lor punct de sprijin în Egeea. Toate eforturile lor de a ajunge la o înțelegere cu sultanul, în lipsa aproape completă a unei acțiuni de cru-

ciadă, devenită imposibilă prin conflictul regelui Ungariei cu Polonia și Boemia, rămneau ineficace.

În acel moment s-a conturat o nouă și formidabilă amenințare pentru Imperiul otoman, chiar în regiunea în care Tamerlan îi dăduse odinioară lovitură atît de puternice. Cuceritor al Transoxianiei și al Persiei, emirul turcman Uzun Hassan grupa în jurul său dinastiile turce locale din Asia Mică, pe care Mahomet II, reluînd politica lui Baiazid, încerca să le „medieze”, încorporîndu-le posesiunilor din imperiul său. Dar succesul lui Timur devenea în același timp centrul unei coaliții pontice, unde se grupau toți cei ce se simțeau amenințați de ofensiva otomană. Uzun Hassan se căsătorise cu Despina, o nepoată a ultimului împărat al Trapezuntului; el se înrudea astfel cu dinastia greacă de la Theodoro [Mangop sau Mangup] din Crimeea, în momentul cînd o prințesă aparținînd acestei case, Maria de Mangup, se căsătorea cu domnul Ștefan al Moldovei; acesta din urmă tocmai îndepărtase, după mai multe expediții succesive, pe domnul Radu de pe tronul Țării Românești, favoritul sultanului, și îl înlocuise printr-un pretendent despre care credea că-i este devotat. Prin Caffa, Moldova și Polonia, emisarii noului „împărat al Persiei” căutau să stabilească contactul cu suveranii creștini, iar Veneția se grăbea să profite de ocazie și să încurajeze acțiunea armatelor lui Uzun Hassan prin trimiterea flotei sale pe coasta Asiei Mici. Acesta din urmă, după ce a invadat fostele posesiuni ale Comnenilor din Trapezunt, se pregătea să-și continue înaintarea prin Asia Mică. Regele Georgiei era aliatul său și trimitea în 1471 un ambasador la Veneția

¹ Magazin istoric, nr. 1/1968.

pentru a atrage atenția repubblicii asupra intențiilor hanului. Zilele lui Tamerlan păreau că se întorc, iar puterile creștine din bazinul Mării Negre puteau să-și întrevadă mintuirea în victoria acestui nou potentat asiatic.

Cu toate acestea, soarta hotărâse altfel. Mahomet II a decis să preia personal comanda armatei sale din Asia Mică și a mers în vara lui 1473 în întimpinarea lui Uzun Hassan; artileria s-a dovedit încă o dată superioară împotrui zădărilor călăreților turcomani. Bătălia angajată a aproape de Erzinjan, s-a terminat la 10 august printr-o completă victorie a sultanului, ai cărui aghiotanti au fost apoi în măsură să ocupe în întregime Karamania. Diversiunea pe frontul asiatic eșuase și în anul următor la asaltul cetății Scutari din Albania, apărată de o garnizoană venețiană, pedestrașii turci se aruncau în atac cu strigățul „Scutari, la Roma!” Pericolul ce se credea îndepărtat reapărea mai formidabil ca niciodată.

Biruința de la Vaslui

A fost deci o surpriză, și o surpriză plăcută pentru diplomația venețiană, să-i vadă pe turci consimțind pe neașteptate la un armistițiu de șase luni, în primăvara lui 1475. Campania împotriva lui Uzun Hassan dezvăluise sultanului existența coaliției pontice și importanța unui factor pe care încă nu-l apreciasse la justa sa valoare: Moldova.

Așa cum a observat foarte corect în recenta sa lucrare despre Caffa și chestiunea Orientului, istoricul polonez M. Malowist, acest voievodat, sub conducerea energică a lui Ștefan cel Mare, devenise „o adevărată amenințare pentru Imperiul otoman”. Domnul începuse prin a consolida apărarea hotarelor sale: cucerirea Chilie și înfrângerea provocată regelui Ungariei în campania din 1467 îi întăriseră poziția. Doi ani după aceea, el respingea cu succes o incursiune a tătarilor din Crimeea și începea seria expedițiilor în Țara Românească. Cumnat al prințului de Man-

gup, el intervenea în afacerile acestui principat; cum succesul lui Olobei, Isaac, nu-i părea destul de sigur, el nu ezita să-l trimită în Crimeea pe Alexandru, fratele soției sale, refugiat la curtea sa, împreună cu trei sute de războinici moldoveni, pentru a-l instala în locul său: ultimul senior de la Theodoro și-a datorat urcarea pe tron lui Ștefan al Moldovei; mai înainte, acesta propusese coloniei de la Caffa să i se alieze împotriva tătarilor din Crimeea și a lui Isaac de Mangup, dar se ciocnise de politica timorată a cetății genoveze, precută să nu suscite în vreun fel nemulțumirea sultanului.

Poate fi deci vorba fără nici un fel de exagerare despre *politica pontică* a lui Ștefan cel Mare, care-i primea pe trimișii lui Uzun Hassan, deținea prin cele două cetăți de la Chilia și Cetatea Albă principalele piețe ale comerțului de pe Marea Neagră cu Europa Centrală, plănuia să-și extindă influența în Crimeea. În jocul diplomatic al Veneției, care încerca, prin ambasadele lui Cattarino Zeno și Paolo Ogniben în Persia, să susțină orice acțiune ostilă lui Mahomet II, Moldova putea, cu domnul său neobosit și bătrân și cu armata sa mult experimentată să devină o piesă principală. Împotriva acestui nou adversar își va concentra efortul în ultimii săi ani de domnie cuceritorul Constantinopolului și adevăratul întemeietor al Imperiului otoman. În decembrie 1474, o puternică armată turcească, sub conducerea eunucului Soliman, ... invada regiunile moldovenești. Ea întâlnea forțele lui Ștefan, cu cele cîteva întăriri primite din partea secuilor din Transilvania, în regiunea împădurită și mlăștinoasă de la sud de Vaslui. Într-o dimineată cețoasă de ianuarie, în 1475, marea armată otomană, surprinsă pe un teren unde nu putea să se desfășoare, a suferit un adevărat dezastru, prima mare înfrângere provocată după mult timp trupelor sultanului în câmp deschis. Această victorie răsunătoare, a cărei faimă s-a răspândit de la un ca-

păt la altul al Europei, i-a adus lui Ștefan elogiile și admirația opiniei creștine și titlul de „Atlet al lui Christos” care i-a fost atribuit de către papă; dar ea nu avea să-i aducă ajutorul de care simțea că va avea în curînd nevoie.

În adevăr, sultanul, surprins de înfrîngerea lui Soliman, era hotărât să termine cu acest dușman căruia îi subestimase forța; dar cu aceeași viziune de ansamblu ce îi caracteriza concepțiile politice, el înțelesese că Moldova nu putea fi izolată de sistemul pontic în care se încadraseră și că trebuia avută în vedere întreaga problemă, astfel că din bazinul Mării Negre să fie eliminat orice putea să ofere un punct de sprijin împotriva imperiului său și să încurajeze diversiunile de genul celei înfruntate în Anatolia. Iată de ce, cu simțul său de strateg, și-a început campania împotriva Moldovei printr-o expediție în Crimeea. Printr-un neprevăzut concurs de împrejurări, războiul împotriva lui Ștefan cel Mare avea să grăbească căderea coloniilor genoveze...

Mangop —

ultima rezistență

La 31 mai 1475, o armată turcească comandată de marele vizir Gedik Ahmed debarca nu departe de Caffa și se alătura tătarilor răsculați [în conflictele pentru succesiunea hanului Mamai]¹; flota bloca portul. Disensiunile interne au desăvîrșit restul. Grecii și armenii, în speranța de a se salva, ei și bunurile lor, au constrins comuna să capituleze. Predarea a avut loc la 6 iunie, dar vizirul era în imposibilitatea să-și țină angajamentele, chiar admitînd că ar fi avut vreodată această intenție. Un recensămînt al populației a pre-

¹ Teoretic, Caffa se afla sub dominația tătarilor Hoardei de Aur, plînd hanului un tribut. Profitînd de luptele de succesiune de după moartea hanului Mamai, genovizii se răsculasera sprijinînd pe dintr-o parte pe turci și încetînd plata tributului. Hanul ales — adversarul lor — a solicitat sprijinul otomanilor — n.r.

cedat plecarea unui mare număr de tineri, reduși la starea de sclavie, iar în cele din urmă plecarea a aproape tuturor italienilor, obligați să-și lichideze în câteva zile cea mai mare parte a avutului lor. Toți acești captivi erau duși la Constantinopol, unde îi precedaseră coloniștii din Samastri și locuitorii din Trapezunt: sultanul își repopula astfel noua sa Capitală. Ruinele „moscheii de la Caffa” (Kifela Geami) mai marchează încă și astăzi lo-

re se acumulau împotriva sa în mintea sultanului. Domeniul colonial al genovezilor din Crimeea a fost repede ocupat de turci. Soldaia [altă importantă cetate genoveză] a opus o rezistență mai mare la adăpostul fortificațiilor sale, dar nu a putut să reziste în fața numărului mare al asediaților; flota otomană a plecat să ocupe comptuarele de la Tana din extremitatea Mării de Azov și l-a adus prizonier la Constantinopol pe ha-

a căzut și el, iar familia domnitoare din Theodoro a împărțit soarta Comnenilor de la Trapezunt.

Asigurându-se această bază de operațiuni, sultanul putea să acționeze împotriva Moldovei; el întreprinse în persoană expediția din 1476, în timp ce tătarii din Crimeea veneau să pustiască ținuturile din nord și din est.

„Cheile” Europiei

S-a păstrat relatarea care a fost făcută de trimisul lui Ștefan cel Mare la Senatul Veneției, dictată evident chiar de domn: „dușmanul... împreună cu toate forțele sale, m-au înconjurat din trei părți și m-au găsit singur și cu toată armata împrăștiată, pentru a merge să-i salveze pe ai lor. Și să țină seama Excelența Voastră de mulțimea ce era împotriva mea care trebuia să înfrunte atâtea forțe. Eu împreună cu curtea mea am făcut ce am putut și ceea ce am spus așa s-a întimplat...” Inscripția pusă pe biserica din Războieni, spre a rememora amintirea acestei mari bătălii, în care Mahomet II a trebuit să se așeze în fruntea ienicerilor ca să-i încurajeze la asaltul decisiv, se limitează să menționeze și acolo cu aceeași calmă acceptare a fatalității că „prin voința lui Dumnezeu, creștinii au fost învinși de către necredincioși și mulți războinici din Moldova au căzut”. Cea mai mare parte din boierimea moldoveană rămăsese pe câmpul de luptă.

Dar domnul reușise să ajungă la adăpostul natural al munților și al pădurilor, iar cetățile erau intacte. Vara se sfârșea și marea armată otomană nu se putea menține la nesfârșit în mijlocul unei țări pustite; ea a trebuit să se retragă, fără să lase în urma ei altceva decât măturările ravagiilor sale. Era totuși ușor să se prevadă că sultanul nu se va mulțumi cu această expediție represivă. Într-un nou mesaj adresat venețienilor, care rămân singura speranță a războiului împotriva turcilor, domnul moldovean arăta clar

Cetatea Albă — puternică fortificație de la Marea Neagră — a cunoscut unele lucrări de întărire în vremea lui Ștefan cel Mare

cul cartierului care a fost alocat expatriaților.

Căderea Caffei, cel mai mare oraș din bazinul Mării Negre, a avut în întreg Orientul un răsunet considerabil. Tristul destin al coloniei genoveze a fost adus la cunoștința lumii creștine; un vas încărcat cu un grup important de captivi reușise să scape și s-a refugiat în portul moldovean de la Cetatea Albă. Domnitorul Ștefan i-a reținut pe fugari, din care o parte se pare că s-ar fi stabilit în Moldova; acest incident venea să se adauge la nemulțumirile ca-

nul Mengli Ghirai, care a fost totuși tratat cu considerație în calitate sa de ginghishanid și reinstalat după cîteva ani în Crimeea, ca vasal al sultanului. Doar castelul de la Mangup, izolat în mijlocul munților, a putut să reziste împreună cu garnizoana sa moldoveană¹ pînă în decembrie; în cele din urmă

¹ Este locul să rectificăm opinia d-nului Vasiliev, *The Goths in the Crimea*, p. 261, și urm., asupra acestui contingent. „Siculi” sînt secui, nu sicilieni, dar nimic nu dovedește că detașamentul de la Mangup ar fi fost compus în mod sigur din acești războinici — n.a.

intenția sultanului de a termina periplul Mării Negre și de a-i smulge cele două cetăți de la Chilia și Cetatea Albă, singurele două porturi ale litoralului pontic care scăpaseră încă de sub dominația sa. Aceste două locuri, scria el, „sint toată Moldova și Moldova cu aceste două locuri este un zid pentru țara ungurească și țara leșească”. Dacă se vor păstra, s-ar putea face recuceri cu ușurință Caffa și Crimeea. Dacă nu va primi din partea puterilor creștine direct interesate nici un ajutor, nu va mai putea susține această luptă inegală: „va trebui să fac ori una ori alta; sau această țară va fi pierdută sau voi fi silit de nevoie să mă supun Necredinciosului, lucru pe care nu-l voi face niciodată preferind o sută de mii de morți”. Totuși aceasta a fost hotărârea pe care a trebuit să se decidă să o ia, sperînd să salveze astfel cele două cetăți și să-și păstreze debușeele de la Dunăre și de la Marea Neagră: d-nul Decei a găsit recent, într-un manuscris de la o bibliotecă din Constantinopol, copia unui tratat de pace cu Moldova pe care crede că îl poate data în 1479: tributul este mărît la 6 000 florini și toate garanțiile sînt date împotriva incursiunilor beilor și ale sangiacilor. În acest acord nu era prevăzută nici o cedare teritorială, iar stindardul moldovenesc continuă să fluture deasupra Chilie și a Cetății Albe.

Dé-abia succesorului lui Mahomet II, care a murit în 1481, i-a fost hărăzit să desăvîrșească cucerirea otomană a litoralului Mării Negre. Baiazid al II-lea, sultan pacifist, nu era de loc dispus să urmeze exemplul Cuceritorului; ienicerii l-au constrîns să întreprindă la rîndul său o expediție, pentru a nu dezminți tradiția războinică a strămoșilor săi. Dar această întreprindere se impunea prin însăși forța lucrurilor; stăpîn de la coastele pontice ale Asiei Mici pînă la Dunăre și de la Caucaz în Crimeea, în acest spațiu pe care intenționa, precum odinioară la vremea lor Roma sau Bizanțul, să-l rezerve în întregime aprovizionării și ne-

cesităților capitalei Bosforului, Imperiul otoman nu putea să tolereze alt pavilion decît al său. În vara lui 1484, armata sultanului trecea Dunărea la Oblucița și asedia Chilia, unde i se alăturau cîrînd și călăreții hanului tătar. Flota bloca litoralul și Cetatea Albă. Cîteva zile de bombardament sînt suficiente pentru a pune stăpînire pe cele două cetăți, ale căror garnizoane, prea slabe, nu puteau opune o prea lungă rezistență. Ștefan al Moldovei soli-

Negustori și corăbieri cu care Moldova întreținea ample legături comerciale, în veacurile XIV-XV așa cum apar într-o pictură murală de pe o clădire din orașul Suceava

citase în zadar sprijinul ungurilor și al polonezilor; sultanul putea să anunțe la rîndul său că dobindise Chilia, „cheie și poartă a întregii țări a Moldovei și a întregii țări ungare și a țărilor dunărene”, și Cetatea Albă, „care este o cheie pentru întreaga țară polonă, țara valahă [Moldova], țara tătară și toată Marea Neagră”. El își dădea seama de importanța cuceririi sale. Cu puțin timp înainte dispăruse, la intrarea în Marea de Azov, ultima rămășiță a imperiului colonial al Caffei, se-

nioria circasiană de la Matega, unde domneau feudatorii genovezi, Ghizolfi. O scrisoare din 1482 a lui Zaccaria de Ghizolfi îl înfățișează a lungat din principatul său de către turci și rătăcind pe malurile Kubanului, printre căpeteniile circasiene, care apelaau prea des la punga sa de exilat. Dominația otomană asupra Mării Negre era acum totală: ea nu avea să se mai îndepărteze de malurile sale vreme de trei secole.

Consecințele economice și politice ale acestei situații noi nu aveau să întîrzie să se arate. Tendința de a concentra totul la Constantinopol nu se dezmințea: o parte din locuitorii Cetății Albe vor veni să se alăture coloniștilor de la Caffa, deportați pe Bosfor. Monopolul otoman asupra comerțului și al transporturilor alimentare acaparează produsele din toate regiunile de pe coastă; marile drumuri ale traficului sînt închise, iar comerțul țărilor limitrofe, încă atît de înfloritor, chiar și în ultima perioadă a regimului colonial, este limitat de acum înainte la resursele locale.

Diferența apare clar în privilegiile orașelor Poloniei; cel eliberat în 1472 orașului Lwow menționează încă pe negustorii de „peste mări” veniți din Moldova, care au dreptul să depună în antrepozitele ce le sînt afectate mirodenii, stoffe prețioase de Damasc, și mătasea numită de Cathay, adică de China. În 1504, în schimb, hotărîrea judecătorească emisă în favoarea Cracoviei în procesul ei cu Lwowul, în legătură cu dreptul de popas, numește în mod expres ca negustori străini în acest ultim oraș, pe români și pe turci și nu mai menționează produsele de comerț din Orient și din Extremul Orient. Orizontul se îngustează, iar marile căi ale traficului internațional se abat de la regiunile pontice, pentru a urmări în depărtare înaintarea caravelor oceanice sau pentru a încerca mai tirziu să deschidă, prin Moscova drumul Asiei Centrale și al Chiinei. ■

**În românește de
Mihaila SPINEI**

ISTORIA — MIJLOC MINUNAT AL VIEȚII NAȚIONALE

ALEXANDRU DOBRE

Sediul ASTREI din Sibiu. (alături, de sus în jos: Timotei Cipariu, A. Șaguna, G. Barițiu, Ion Pușcariu, Iosif Vulcan, Iacob Mureșianu)

Martor la impresionantele manifestări, organizate la Blaj în 1911, cu prilejul adunării generale a Asociației transilvane pentru literatura română și cultura poporului român (ASTRA)¹, la care au participat peste 30 000 persoane și invitați de seamă din toate provinciile locuite de români între care: I. L. Caragiale, G. Coșbuc, Șt. O. Iosif, V. Eftimiu, G. Ranetti, N. Iorga, G. M. Murgoci, S. Mehedinți, Sextil Pușcariu — publicistul maghiar Kós Karoly scria: „Am văzut o adunare națională impozantă... Aceasta e acum națiunea care lucrează conștient... Am avut impresia că acesta a fost cel mai mare eveniment politic al anilor din urmă... Acum, după adunarea ASTREI, trebuie să recunoaștem, dacă nu ne-am astupat ochii și nu ne-am înfundat urechile..., că în Transilvania avem de-a face cu o societate românească consolidată, atît pe teren economic și social, cît și pe cel cultural. Societatea aceasta își cunoaște pe deplin puterile și scopurile... Societatea aceasta e națiunea”.

La data cînd erau scrise aceste cuvinte, ASTRA împlinea 50 ani de existență. Privind din perspectiva anilor ce s-au scurs de la înființarea ei, dată marcată prin mai multe manifestări culturale desfășurate în toamna anului trecut, ASTRA a reprezentat, de bună seamă, un moment de mare importanță, în istoria politică și culturală a poporului nostru, în lupta sa pentru eliberare și unitate națională. ASTRA a luat ființă cu puținți ani înainte de Societatea Academică Română² și cele două instituții aveau să-și împletească atît de strîns destinele, încît, la un moment dat, este foarte greu să trasezi anumite delimitări, să separi contribuția uneia de a celeilalte în efortul de propășire politică și culturală a poporului nostru. Ambele au acționat cu consecvență pentru consolidarea solidarității naționale, pentru pregătirea condițiilor necesare — în plan cultural și politic — în vederea cuceririi independenței și înfăptuirii statului unitar-național. Pentru atingerea acestui marelui scop istoric, aceiași pentru ambele instituții, ASTRA și Academia Română au acționat în mod unitar, desfășurînd activități similare, completîndu-se și sprijinindu-se reciproc, în unele cazuri specializîndu-se în anumite direcții, în funcție de obiectivul imediat, de resursele material-financiare, de contextul politic intern și extern, de pregătirea și capacitatea profesională a celor chemați să-și desfășoare activitatea în cadrul lor, de profilul fiecăreia dintre ele, profil care, cu timpul, a căpătat un contur cît mai precis.

¹⁻² Magazin istoric, nr. 12/1968; 4/1986.

Un tezaur mai scump decît viața

Fără îndoială, cele mai traice puncte de legătură dintre cele două instituții, atât sub aspectul succesiunii și continuității preocupărilor, ca și sub acela al profunzimii și duratei lor, s-au realizat prin atenția acordată cultivării limbii române, a istoriei naționale. În primul caz, acest fapt este deosebit de evident în ceea ce privește colaborarea în vederea elaborării într-o concepție unitară a instrumentelor fundamentale: ortografia, gramatica și dicționarul limbii române. Membrii celor două societăți și-au câștigat merite deosebite prin emoționanta lor iubire pentru „dulce maica noastră limbă română”, prin elogiul cald și respectul cu care au înconjurat limba maternă, prin sublinierea categorică a rolului determinant pe care l-a avut limba în păstrarea ființei etnice și a individualității poporului nostru. „Providența ne-a conservat încă, — declara Timotei Cipariu, în ședința inaugurală a ASTREI (23 octombrie 1861) — în aceste dureri cumplite, un tezaur neprefuit, [pe] care nu ni l-au putut răpi nici sabia invingătorului, nici cruzimea tiranului ce domnea peste corpurile noastre, nici puterea fizică, nici politica infernală —, un tezaur născut cu noi de la țighele maicei noastre, dulce ca sărutările măicuțelor cînd ne aplecau la sînul lor; tezaur mai scump decît viața; tezaur care, de l-am fi pierdut, de l-am pierde, de vom suferi vreuna dată ca cineva, cu puterea, au cu înșelăciunea, au cu moamele, să ni-l răpească din mîinile noastre —, atunci mai bine, mai bine să ne înghiță pămîntul de vii, să ne adunăm la pîrîntii noștri cu acea mîngiere că nu am trădat cea mai scumpă ereditate, fără de care nu am fi demni de a ne mai numi fiii lor: limba românească!”

Acestui adevărat legămint de credință îi găsim corespondențe directe în discursul pe care îl rostea Ștefan Golescu la solemnitatea inaugurării So-

cietății Academice: „Nu poate fi dorință mai legitimă și mai iertată pentru membrii aceleiași națiuni, oricum Dumnezeu ar fi despărțit-o politicește, decît de a-și cultiva limba națională, tezaur pe care nu este putere omenească să-l iee de la un popor”.

Nu mai puțin importante în stabilirea obiectivelor comune ale celor două instituții au fost preocupările pentru istoria patriei, grija pentru o mai bună cunoaștere a tezaurului culturii materiale și spirituale de factură populară. Astfel, în articolul-program, *Culegere de documente istorice*, publicat în primul număr al revistei *Transilvania* — organul de presă al ASTREI — George Bariț își dezvăluia intenția de a acorda toată atenția scrierilor istorice, deoarece „ne sîntem datori nouă înșine a îmbrățișa cu toată căldura orice produse istorice ies la lumină în timpul nostru, mai ales cu scop de a împlini lacunele și a revărsa lumina binefăcătoare preste întunecimea secolilor”. Și tot Bariț, în cadrul aceluiași articol, avansa teza cu privire la rolul instructiv-educativ al istoriei: „Mulți cred că popoarele nu învață din istorie. Eu încă cred așa, însă cu aplicare la popoarele de care pînă acum nu a îngrijit nimeni ca să învețe istoria patriei lor”.

Această idee deosebit de prețioasă a fost reluată și aprofundată, fiind expusă pe larg sub cupola Academiei Române, în ședința din 7 septembrie 1870, în comunicarea *Despre istoria mai nouă și mai ales despre istoria anilor 1848 și 1849*, în care același G. Bariț spunea: „Pentru poporul românesc este de datoria bărbăților săi, atât a celor de stat, cît și a celor care s-au devotat literelor și științelor, a purta de grijă cu tot dinadinsul ca el să-și cunoască istoria sa bine și să tragă învățăturile cele mai salutare dintr-însa. Eu adică nu sînt de opinia aceloră care susțin că popoarele nu ar învăța nimica din istoria lor. Firește că nu vor învăța nimic dacă nu va purta nimeni grija ca generațiunile, după cum și succed unele la altele, să și învețe una de la alta; iară să nu fie lăsate a cade întru întuneric în umbra morții”.

Pentru Bariț nevoia cunoașterii istoriei avea un scop precis: susținerea drepturilor și aspirațiilor poporului român la independență și unitate națională: „*Studiul istoriei patriei și a națiunii* — explica el în comunicarea amintită — este pentru națiunea românească una din condițiile esențiale de viață. Dacă limba unei națiuni se numește cu tot dreptul al ei suflet, apoi istoria ei este acel mijloc minunat prin care se manifestă viața sa națională, ea este diploma de legitimațiune cu care un popor se prezintă în societate și în concertul celorlalte popoare. Cîine științei voi? De unde ați venit? Care sînt faptele și meritele voastre în serviciul umanității? Care sînt drepturile voastre în partea Europei în care locuiți? Răspundeți-ne ca să fim în stare de a combina la viitorul vostru, la dreptul și competența voastră de a ședea ca națiune și ca stat în mijlocul nostru și alăturiarea noastră. La toate acestea și alte întrebări de natură acestora se poate răspunde numai cu istoria în mînă”.

Nu ne miră deci faptul că revista *Transilvania* a acordat o deosebită atenție publicării documentelor istorice, fragmentelor din cronici mai puțin cunoscute, din scrisori particulare cu caracter documentar-istoric etc. În sfîrșit, în paginile sale au fost tipărite, în fragmente sau integral, mai toate comunicările prezentate de G. Bariț la Academie, comunicări publicate și în *Memoriile Academiei*. Direcțiile de cercetare a istoriei patriei, așa cum au fost formulate de G. Bariț, au fost împărțite de Academia Română, care a tipărit documente, cronici, impresionanta colecție Hurmuzachi¹ și mai multe lucrări de mare importanță pentru progresul științelor istorice românești.

Același izvor

Deși actul oficial al înființării ASTREI datează din 1861, iar cel al Academiei din 1866, bazele celor două instituții au fost puse totuși în 1860. Andrei Șaguna mărturisește că problema înfiin-

¹ Magazin istoric, nr. 1/1974.

țării ASTREI fusese discutată, pentru întâia oară, în 1860 în cadrul Comisiei ortografice convocată în acel an. Tot atunci, la București, își desfășura activitatea o comisie instituită de Cuza vodă și ministrul Instrucțiunii publice, V. Boerescu, cu misiunea de a compune un „proiect de statute pentru societatea academică”. Din considerente de oportunitate politică, domnul a fost nevoit să amâne înființarea ei. În aceste condiții, conducătorii ASTREI au simțit nevoia să-și extindă activitatea, imprimând manifestărilor organizate de ei un profil academic, mai cuprinzător, cu o rază de acțiune mult mai largă decât cea prevăzută inițial, ceea ce explică și motivează propunerea din 1862 a lui Bariț, ca, în cadrul ASTREI, să se înființeze mai multe secțiuni: filologică, istorică și fizico-naturală. În aceeași ordine de idei trebuie privită și propunerea lui Gavril Munteanu de a se trece la elaborarea dicționarului limbii române.

Împrejurările generale și condițiile material-financiare nu au permis însă ASTREI să dezvolte aceste inițiative, dar este interesant faptul că formula organizatorică preconizată de Bariț — aceea bazată pe secțiuni — a fost preluată, la vremea ei, de către Academie, constituind axul principal pe care s-a clădit, de la bun început și până azi, întreaga structură a înaltului for de cultură. Și iarăși nu este lipsit de semnificație faptul că din comisiunea însărcinată, în 1867, cu elaborarea proiectelor de statute ale Societății Academice (devenită ulterior Academia Română), o activitate laborioasă au desfășurat Timotei Cipariu (vice-președinte al ASTREI), George Bariț (secretar-prim al ASTREI), August Treboniu Laurian și V.A. Urechii. Primii doi elaboraseră, separat, în 1860, proiecte de statut pentru ASTRA, Cipariu venind în 1862 și cu ideea celor trei secțiuni; A.T. Laurian condusesese comisia înființată în 1860 la București, din inițiativa lui Cuza, și în proiectele de statut elaborate atunci figurau, de asemenea, cele trei secțiuni.

Ca ministru al Instrucțiunii publice din Moldova, tot în 1860, V.A. Urechii, inițiasse și el înființarea unei societăți academice, cu un regulament mult asemănător cu cel adoptat oficial în 1866.

Să mai notăm însă și faptul extrem de grăitor că între membrii fondatori ai Societății Academice Române, numiți în anul 1866 de către guvernul din București, se numărau și Iosif Hodoș, Timotei Cipariu, Gavril Munteanu, George Bariț, Andrei Macioni, toți sau aproape toți participanți activi la constituirea ASTREI. Să reținem și faptul că pe listele membrilor activi, corespondenți sau onorari, ai Academiei Române figurau la loc de cinstite numele celor mai reprezentative personalități ale ASTREI: Andrei Bărseanu, Augustin Bunea, Athanasie Marian Marinescu, Ioan Micu Moldovan, Nicolae Popea, Ion Pușcariu, Pavel Vasici, Iosif Vulcan, Sava Popovici Barcianu, Zaharia Boin, Zenovie Păclișanu, Visarion Roman, Ioan Lapedatu, Iacob Mureșianu, Grigore Silași, Andrei Șaguna ș.a. Această listă de nume dovedește că, într-un fel, ASTRA a îndeplinit și rolul unui prim selecător al viitorilor academicieni.

În sfârșit, să notăm și faptul — care conduce spre aceeași concluzie privind raporturile dintre ASTRA și Academia Română — că pe parcursul anilor, revista *Transilvania*, organul de presă al ASTREI, și-a asumat sarcina de a informa corect și amănunțit despre activitatea Societății Academice, publicând informații destinate nu numai cititorilor de la nord de Carpați, ci și întregii opinii publice românești. *Transilvania* are meritul de a fi reflectat continuu și obiectiv viața înaltului for academic românesc.

În lumina celor prezentate, se poate aprecia că cele două instituții, ASTRA și Academia Română, și-au adus, încă de la apariția lor în urmă cu peste cinci secole de veac, o contribuție principală, de mare valoare, la progresul științei și culturii românești, la împlinirea idealurilor de libertate și unitate națională ale poporului român. ■

CARTI SOSITE LA REDACTIE

● Ion Popescu-Puțuri — PE TEME DE ISTORIE.

Editura Albatros, București, 1986, 272 pp., 12,50 lei: eseuri consacrate marilor teme ale istoriei unice și unitare a poporului român, din zorii istoriei și până la marile realizări ale epocii contemporane, reliefându-se importanța Congresului IX al P.C.R., deschizător al unei noi etape istorice în dezvoltarea socialistă și comunistă a României.

● Stelian Neagoe — ISTORIA UNIRII ROMÂNILOR. DE LA ÎNCEPUTURI LA CUZA VODĂ.

Editura științifică și enciclopedică, București, 1986, 694 pp., 45 lei: lucrarea, apărută în ciclul Istoria românilor în izvoare și mărturii — realizată sub egida Comitetului Central al U.T.C. — prezintă lupta pentru unitate politică a românilor.

● Georgeta Stoica, Rada Ilie — ZONA ETNOGRAFICĂ OLT. (cu un cuvânt înainte de prof. dr. Elena Bărbulescu).

Editura Sport-Turism, București, 1986, 124 pp., 16 lei: monografie consacrată uneia din cele mai interesante zone etnografice ale țării, prezentând imaginea tradițională a satului din Cîmpia Română și transformările pe care le-a cunoscut în anii socialismului.

● GÎNDIREA HITITĂ ÎN TEXTE (studii introductive: Constantin Daniel; traducere, notițe introductive și note: Athanasie Neagoi).

Editura științifică și enciclopedică, București, 1986, 360 pp., 29 lei: vechi scrieri aparținând uneia din cele mai însemnate civilizații ale antichității din Orientul Mijlociu, comentate de autorul celor mai numeroase studii de orientalistă din țara noastră.

Prețiosul metal galben a fost cunoscut încă din preistoria Spaniei¹. Multă vreme, provincia romană Hispania (sec. II î.e.n.-V e.n.) a fost considerată o legendă fără a aurului, așa cum, secole mai târziu, aveau să fie Peru, California, Australia, Africa de Sud sau Alaska. În urma săpăturilor efectuate în diverse zone ale țării, s-au descoperit tezaure ca cel de la Carambolo, în apropiere de Sevilla, de la Javea (Alicante) sau de la Aliseda. Conform relatărilor antice, în centrul templului lui Hercule din Cadiz exista o curte, în mijlocul căreia se afla un măslin de aur, având ca fruct un smarald.

În cel de-al doilea război punic, dintre romani și cartaginezi (218-201 î.e.n.)², când Publius Cornelius Scipio, comandantul suprem al forțelor romane din Spania, a cucerit, în anul 209 î.e.n., așezarea Carthago Nova, el i-a dat ca recompensă subordonatului său Lelio o coroană de aur, pentru curajul cu care escaladase zidul orașului.

Cînd s-a întors la Roma, pretorul Galba, îmbogățit peste noapte în Spania, a fost su-

¹ Reproducem acest articol — într-o formă prescurtată și cu titlul și subtitlurile redacției *Magazin istoric* — din revista spaniolă *Historia y vida*, nr. 217 (aprilie 1986).

² În urma acestui conflict, din care Roma a ieșit victorioasă, Spania a fost integral transformată în provincie romană (*Hispania*).

În imagine: piesă din tezaurul de la Guarrazar, datînd din vremea regelui vizigot Receswinth (653-672).

SPANIA:

AUR ȘI ISTORIE

ENRIQUE DE OBREGÓN

pus unei anchete în Senat, la cererea chestorului Cato. Galba, care nu-și putea justifica averile, a împărțit cîteva milioane de sesterții printre senatorii cei mai influenți și cei mai corupți și astfel cazul lui a fost declarat închis.

Iuliu Cezar, ajuns prima dată în Spania, în anul 68 î.e.n., avînd titlul de chestor, a fost atras și el de aurul ei: „Venise să scoată bani, pentru că era înglodat în datorii și, în plus, urmărea să-și creeze o conjunctură favorabilă ambițiilor sale de viitor... Cînd s-a considerat destul de bogat, s-a întors în metropolă“, scria mai târziu un istoric. Despre împăratul roman Claudiu (41-54) se spunea că, în timpul cuceririi Britaniei, în 43, ducea cu sine o coroană de aur de vreo 7 000 livre, provenită din Hispania.

Aproape toată Spania abundă în zăcămintele de plumb, fier, cupru, argint și aur, nota Pliniu cel Bătrîn (23/24-79). Riul Tagus (Tajo) era celebru pentru nisipurile sale aurifere. În Hispania, unde bărbații purtau brăări de aur, se găseau mase mici de aur, în formă de pepite. Romanii au extras minereul de aur din riuri și pîrîuri. Uneori au săpat tuneluri, folosind mina de lucru a sclavilor, ori au făcut mari deschideri de zăcămintele și galerii. Pliniu ne asigură că în nici o altă zonă de pe Terra nu existase o asemenea abundență, vreme de atîtea secole.

Darul de nuntă al Gallei Placidia

La căderea Imperiului roman, una dintre cauzele care au produs invazia popoarelor barbare în Spania a fost atracția pentru bogățiile sale. Despre Ataulf (410-415), conducătorul vizigoților, care au intrat în Peninsula Iberică în sec. V e.n., se povestește că atunci când s-a căsătorit, în anul 414, cu Galla Placidia, sora împăratului roman Honoriu, i-a oferit acesteia ca dar de nuntă 100 vase de aur pline cu bijuterii, provenite din jaful comis, timp de trei zile, asupra Romei de către Alaric, cu patru ani în urmă¹. Iar despre vizigotul Sisenand (631-636) se relatează că a obținut sprijinul regelui franc Dagobert, în acțiunea de dețronare a lui Swinthila, predecesorul său (621-631), promițându-i regelui franc un vas de aur împodobit cu pietre prețioase, considerat relicvă sfântă. Dar cum din această pricină poporul amenința să se răscolească, Sisenand i-a trimis, în schimb, lui Dagobert 200 000 gologani de aur, bani cu care acesta a înălțat abația Saint-Denis, de lângă Paris.

În anul 711, când arabii au început cucerirea Spaniei, conducătorii militari și clerul vizigoților, înainte de a fugi din Toledo, și-au luat cu ei sau și-au ascuns comorile. Cu toate acestea, conform surselor istorice arabe, prada în aur luată de invadatori a fost substanțială: 170 coroane, împodobite cu perle și pietre prețioase. Cîteva coroane votive ascunse în localitatea Guarrazar au fost descoperite abia în anul 1858, astăzi ele aflându-se în Muzeul arheologic național din Madrid. În anul 840, când primul ambasador al Imperiului Bizantin, Quartius, și-a prezentat scrisorile de acreditare la curtea emiratului de Cordoba, întemeiat de arabi în Spania, el a rămas uimit de fastul afișat de cordobezi. Tezaurul regal abunda în aur.

De unde provenea atîta aur? În primul rînd din minele de aur și argint aflate pe terito-

riul spaniol, apoi din comerț. Produsele peninsulei erau foarte bine apreciate în nordul Africii. De acolo și din țări situate la sud de Sahara, dincolo de fluviul Niger, în plină Africă Neagră, seseau în Spania, contra mărfurilor, pepite și praf de aur. De asemenea, negustorii arabi cordobezi făceau negoț cu toate țările din Mediterana, din Orientul Apropiat și din Europa occidentală și centrală.

În timpul primului calif de Cordoba², Abderraman III (912-961), Spania a ajuns centrul distribuitor al aurului și argintului în toată Europa, iar cînd, prin anul 916, s-a produs o falsificare a monedei musulmane spaniole, monedele țărilor din Europa occidentală și-au schimbat și ele titlul și greutatea. În cei aproape 50 ani ai domniei lui Abderraman III, s-au cheltuit enorme bogății pentru construirea fastuosului palat califal, în care salonul califilor avea pereții acoperiți cu jasp și porfir deosebit de frumoase, de nuanțe diferite, împodobite cu lucrături în aur. De tavanul aurit atîrna o mare perlă, dar al unui împărat bizantin. Cele opt uși ale salonului se deschideau sub arcuri de fildeș și abanos, sprijinite pe mici coloane de jasp și cristal de rocă, brodate în relief cu aur și montate cu pietre prețioase. În centrul salonului, se afla un recipient plin cu mercur. Un sclav agita mercurul cu un bețișor, pentru ca el să strălucească în bătaia soarelui și să-i uluiască pe vizitatori. În Sala tronului, deschisă spre o terasă ce dădea spre grădini, exista o fîntînă adusă din Siria, al cărei bazin din marmură verde era împodobit cu douăsprezece figuri de animale, executate din aur roșu, încrustate cu perle și pietre prețioase.

În lucrarea *Cronica general* — un prim eseu de istorie a Spaniei, al cărei inspirator direct a fost regele Alfons X cel Întelept al Castiliei și Leonului (1252-1284) — se afirmă că Spania continua să fie foarte bogată în aur.

Adevărul este însă că metalul nu mai era suficient, zăcămintele cunoscute se epui-

zaseră unul după altul. De aceea, în tot evul mediu s-a nutrit visul transformării metalelor, pentru a fabrica aur în mod artificial. Geber (Jabir ibn-Hayyan), cel mai faimos dintre alchimistii arabi spanioli (c. 721-776), explicase tehnica producerii lui și făcuse prozele. Dintr-un document din anul 1298, aflăm că Juan Englezul, un alchimist ce avea o datorie de 30 gologani la un hangiu din Tarragona, pentru mîncare și băutură, i-a promis acestuia că-i va plăti cînd va descoperi secretul de a face aur.

În acea epocă, în care viața claselor de jos era extrem de grea, potențai își făceau între ei daruri foarte scumpe. Despre Don Alvaro de Luna, favorit al regelui Juan II al Castiliei (1404-1454) se povestește că la sfîrșitul petrecerilor pe care le dădea în castelul său din Escalona, cîteva paji treceau printre invitați, purtînd în mîini niște coșulețe pline cu bijuterii, pentru ca fiecare doamnă să-și aleagă pe cea care-i plăcea. În anul 1460, papa Pius II a trimis ca dar regelui Juan II al Aragonului (1458-1479) un trandafir de aur, cu multe frunze. În vîrfurile lui se afla o altă floare de aur, iar în mijlocul ei era montat un safir.

Carol Quintul se îndatorează

În 1485, un navigator fără noroc, un sîrman aventurier numit Cristofor Columb, a ajuns în Spania cîerînd azil, după ce-și văzuse refuzate serviciile în mai multe țări. La capătul multor peripeții, el a reușit să fie primit de către regii catolici, Ferdinand și Isabella, care i-au încredințat comanda unei mici expediții, pentru a găsi drumul spre Indii, traversînd oceanul. Dar în 1492, cînd a luat sfîrșit Reconquista, prin cucerirea Granadei, ultimul bastion deținut de arabi, vistieria publică era lipsită de mijloace. Regina Isabella își amanetase toate bijuteriile. A salvat situația cavalerul valencian Luis de Santangel, funcționar în slujba celor doi regi. El le-a acordat suveranilor un împru-

¹ Magazin istoric, nr. 8/1976.

² Din 929, emiratul de Cordoba a devenit califat.

mut de un milion de *maravedis* și astfel cele trei caravele, ale lui Columb au putut pleca, pentru a descoperi ceea ce mai tirziu se va numi America¹.

Întors din călătorie, Columb i-a scris o scrisoare lui Santangel, în care îl informa că „a-cestă Española (este) locul cel mai avantajos pentru minele lui de aur și pentru orice negoț... Maiestățile lor vor vedea că le voi da aur, cînd vor avea nevoie, contra unui foarte mic ajutor din partea lor”. Într-o altă scrisoare, adresată lui Gabriel Sanchez, funcționar al Curtii, navigatorul relatea uimit că indienii erau atît de naivi, încît își dădeau „bumbacul și aurul, în schimbul unei bucăți de sticlă, potcoave, cioburi și fleacuri”. Lăcomia umană găsisse țara minunilor. Adevărul este însă că aurul din Indii avea să sosească în foarte mici cantități în Spania. Columb confunda dorințele lui cu realitatea.

Anii au trecut. Isabella, marea lui protectoare, a murit. Columb, sărac și discreditat, victimă a nerecunoștinței, a murit și el. Spania avea noi stăpîni. După efemera domnie a lui Filip I cel Frumos (1504-1506) și a soției sale, Ioana cea Nebună, coroana a revenit fiului acestora, celui care avea să fie Carol I al Spaniei, totodată Carol V al Germaniei (1516-1556). Carol Quintul, rege și împărat în același timp. Amator de mult faț, Carol s-a înconjurat de curteni la fel de cheltuitori. Din cauza lor, *dublonii*, moneda bătută de regii catolici Ferdinand și Isabella, au început să fie din ce în ce mai rari, pînă cînd aproape că au dispărut din circulație.

Între timp, exploratorii și conchistadorii spanioli își continuau isprăvile în Indii. Descoperiseră teritorii enorme, dar acele imense cantități de aur anunțate de Columb nu apăruseră niciunde, pricinuind doar exterminarea băștinașilor din insulele Marii Caraibilor. Delirul conchistadorilor a făcut ca una dintre provincii, Panama, să fie numită Castilia de Aur. Dorința arzătoare de bogății a generat și mituri, ca cel despre Eldorado, care au

Aurul Daciei

Mulțimea tezaurilor descoperite pe întreg cuprinsul țării — de la Stînceni și Băiceni, în nordul Moldovei, la Polana Căpățenești, în Muntenia și Porolna, în Oltenia — atestă bogăția în aur a geto-dacilor și înaltul meșteșug dobîndit de orfverierii locali în prelucrarea nobilului metal. Era, de altminteri, o îndelungă străveche, tezaurele de la Brad și Moigrad dovedindu-ne că aurul era cunoscut și prelucrat de autohtoni încă din epoca de piatră. Artul modelării aurului a continuat apoi în epoca bronzului, fiind ilustrată de fastuosul tezaur princiar de la Hînova — cu piese în diverse stadii de prelucrare (ceea ce atestă faptul că era produsul unui meșteș local), de săbile și pumnalele de ceremonial de la Pârșinari și de altele alte comori ce așteaptă — potrivit expresiei lui Vasile Pârvan — „să fie iară scoase la lumina zilei”.

Fastuosarele podoabe și bijuterii din Tezaurul Muzeului național de istorie reprezintă doar o infimă parte a obiectelor de aur făurite cîndva de strămoșii noștri. Multe, foarte multe dintre ele, au fost jefuite de diferiți năvălitori ce s-au perindat vreme de veacuri, sau au fost înșușite în vremea în care anumite părți ale țării noastre au fost supuse unei dominații străine: romane, otomane, habsburgice etc.

Declanșînd războaiele de cucerire a Daciei, Imperiul roman urmărea să ia în stăpînire și fabuloasele bogății ale Daciei, pentru a reface vistieria secătuită a Romei Imperiale. Propozițiile jafului la care a fost supusă Dacia, după cucerire, au fost, într-adevăr, uriașe. Criton, medicul personal al împăratului Traian, consemna (pasaj păstrat în opera istoricului bizantin Ioannes Lydos) că „putericele Traian a adus romanilor cîinci milioane de livre de aur, o cantitate dublă de argint, în alară de cupe și lucruri scumpe, depășind orice închipuire”. Din că Traian a reușit să descopere tezaurul lui Decebal pe care regele dac îl depusese într-o ascunzătoare, în apele riului Sargetia. Istoricul francez Jérôme Carcopino a făcut o evaluare a cantității de aur jefuite de romani, arătînd că aceasta echivala cu 165 500 kg aur și 331 000 kg argint, cifră considerată de alți cercetători oarecum exagerată. Tot Dio Cassius însă precizează că după întoarcerea la Roma, cu bunurile jefuite, împăratul Traian a dat spectacole de cîre timp de 123 zile, a construit drumuri de piatră prin mlaștinile pompelene „cu clădiri pe margini și cu poduri mărețe”, a întemeiat biblioteci și a ridicat în for o columnă mare și, de asemenea, a topit toată moneda deteriorată, refăcînd, așadar, finanțele imperiului.

Dar cea mai importantă consecință pentru Imperiul roman a reprezentat-o luarea în stăpînire și exploatarea, de către romani, a terenurilor aurifere din Munii Apuseni. Descoperirile arheologice și inscripțiile epigrafice păstrează o imagine crăitoare a proporțiilor pe care, în vremea stăpînirii romane, le-a luat exploatarea aurului dacic. Puse sub administrarea unui funcționar special — procurator aurariorum — la Zlatna, Roșia Montană, Abrand, ca și în alte localități — au fost săpate multe mine, s-au construit șteampuri pentru spălarea nisipului aurifer al rîurilor ce străbateau ținutul.

Falma bogățiilor în aur a Daciei a răzbătut peste veacuri, scrierile medievale menționînd-o în repetate rînduri. Samuel Kőleseri junior — o vreme inspector al minelor din Transilvania, apoi din 1718 membru al Academiei Imperiale (habsburgice) de științe ale naturii i-a consacrat o carte: *Auraria Romano-Dacia*, apărută la Sibiu, în anul 1717, în care făcea o istorie a exploatării aurului începînd din vremea romanilor: „În Dacia această transilvană — consemna el — cercetarea atentă și fidelă de astăzi a rămășițelor dovedește limpede și marelui inventar al exploatării și minelor omenilor ce se îndelungă de extragerea metalelor”. Folosînd datele lui Plinius cel Bătrîn privind extragerea aurului din Dalmatia în vremea lui Nero, Kőleseri încearcă și un calcul al cantității de aur extrase de romani din Dacia: „Dacă am presupune că au lucrat douăzeci de mii de mineri, sînd și spîlînd aur, și că au prelat în flece săptămîna stringătorilor de aur tot atîția episei... [1/96 dintr-o libră metalică] pe lîngă celelalte preări de aur, drept impozit și cens obligatoriu, vei vedea că s-au produs pe fiecare săptămîna din secolenari [100 funți sau libră, adică 50 kg] și opt libră, iar într-un an mijlociu 54 de centenarii cu o aproximatie în plus sau în minus de opt libră”. Ceea ce, transpus în cifre actuale, ar însemna aproximativ 2 700 kg anual sau în 165 ani de stăpînire romană aproape 445 tone aur, ceea ce ar depăși cu mult evaluările istoricului francez Jérôme Carcopino.

Gh.D.

¹ Magazin istoric, nr. 9/1970, 9/1972, 4/1973, 3/1979, 11/1982.

stimulată descoperirile și cuceririle din Lumea Nouă. Legenda s-a bazat pe un fapt real: o ceremonie anuală, în timpul căreia un șef de trib al locuitorilor chibchas (în actuala Columbia), având corpul pulverizat cu aur, făcea bogate ofrande.

Încet-încet, aurul a ajuns în Spania, unde bogății atât de neașteptate au perturbat economia țării și apoi a întregii Europe. În teorie, Spania era acum țara cea mai bogată din lume; dar insuficient de bogată pentru campaniile lui Carol Quintul, a cărui politică îl tirise în războaie interminabile: împotriva protestanților din Germania, a turcilor, care amenințau Europa centrală și occidentală, a Franței, rivala dinastiei Habsburgilor. Îndatorat până peste cap bancherilor din Augsburg, Fugger¹ și Welser, lui Carol V nu-i ajungea niciodată aurul pentru a-și plăti împrumuturile și dobânzile. De aceea, familiei Fugger, numită în Spania Fucar, i-au fost cedate minele de mercur din Almaden, într-o epocă în care mercurul era vital pentru obținerea aurului pur, iar familiei Welser împăratul i-a dat pământurile care astăzi formează republica Venezuela. Aurul din Indii nu a fost o realitate apreciabilă până la domnia lui Filip II (1556-1598), fiul lui Carol Quintul. În 1533, Francisco Pizarro², cuceritorul statului Peru, a venit în contact cu belșugul de aur de acolo.

Francis Drake la Cadiz

Dar, paradoxal, când acest aur, provenit din America, a început să se scurgă în mod regulat în depozitele Monetăriei regale din Sevilla, abundența lui a ruinat Spania. Costul vieții a crescut, iar producția agricolă și cea industrială au scăzut. Lingourile de aur doar traversau Peninsula iberică. Erau cheltuite în războaiele din exterior. Filip II a moștenit toate conflictele tatălui său și, ca și

acesta, a fost întotdeauna plin de datorii³. Cum, în plus, și-a creat și conflicte proprii, armatele și flotele au consumat toate resursele.

Mulți spanioli voiau să emigreze în Indii. Himera aurului a făcut ca mii de țărani să-și părăsească pământurile, stabilindu-se în orașe, cu speranța de a găsi o altă ocupație, mai puțin trudnică și mai bănoasă. Meseriile au început să fie considerate josnice. Meșteșugarii aspirau să fie hidalgi și să trăiască la fel ca aceștia, fără să muncească; la rândul lor, hidalgii, mai preocupați de onoare decât de profitul material, doreau să trăiască asemenea marilor seniori, în lux și lenevie. Corupția s-a generalizat și, la capătul unui secol, Spania se transformase în țara cea mai prost administrată din întreaga Europă, în care greutatea impozitelor apăsa asupra țăranilor, adică asupra celor mai săraci, iar regele era obligat să ceară subsidii clerului și nobilimii.

Expulzarea maurilor, decretată de Filip III în 1609, a reprezentat o altă lovitură dată economiei, prin eliminarea unei minorități extrem de abile în cultivarea cîmpului. Printre nobilii care aveau ca arendași mauri se spunea că „cine are un maur are un bulgăr de aur”. Inconștiența a atins un asemenea punct, încît, în plină criză, curtea lui Filip IV (1621-1665) a fost cea mai veselă și trîndăvă din toată istoria Spaniei. Petrecherile se țineau lanț. Industria și comerțul au înregistrat un vizibil regres, ultimul intrînd pe minile străinilor. Economia spaniolă se afla sub controlul bancherilor genovezi și ai altor țări, iar împrumuturile acestora au acumulat tot mai substanțiale dobânzi.

Cum galioanele spaniole care veneau din Indii constituiau o pradă ușoară pentru pirai, au trebuit organizate flote speciale, care ofereau o mai mare siguranță. În Oceanul Atlantic și mai ales în Marea Caraibilor mișunau mulți corsari englezi, francezi și olandezi, toți pe urmele aurului Spaniei. Cadiz, portul lui de sosire, a fost atacat de mai multe ori de corsarii englezi,

o dată chiar de faimosul Francis Drake. În 1596, contele de Essex, favoritul reginei Elisabeta I, a distrus o flotă spaniolă și a jefuit complet orașul. În ciuda altor dezastre, economia țării a ajuns să depindă de aceste încărcături. În fiecare an, flotele de galioane, purtînd comori din America, erau așteptate cu aceeași nerăbdare.

Urcarea pe tron a lui Filip V (1700-1746), din dinastia de Bourbon, a provocat un război de succesiune (1701-1714), ce s-a dovedit extrem de împovărat pentru vistieria spaniolă. Ea a trebuit să facă alte și alte remiteri de aur și argint către Franța, unicul aliat al lui Filip V, pentru a-și plăti munițiile necesare în conflict.

Invasia napoleoneană din tre anii 1808 și 1813 a ruinat și mai mult Spania. În retragerea sa din fața trupelor franceze, regele Joseph I a luat o caravană în care a încărcat nenumărate odore spoliata bisericilor, instituțiilor publice și particulare. Începînd din 1810, războaiele de independență ale posesiunilor spaniole din America (1810-1826) au pus capăt fluxului de aur care venea de acolo. Economia iberică a intrat într-o îndelungă perioadă de marasm. S-a ajuns chiar la vinzarea Floridei către Statele Unite, în 1819, pentru cinci milioane de dolari. Cuba, frumoasa insulă a Antilelor, aflată sub o coruptă administrație colonială, a continuat să fie o bază de obținere a prețutului metal, o sursă de mari bogății, pentru funcționarii spanioli. Pînă în 1898, cînd, în urma înfrîngerii suferite de spanioli în războiul hispano-american (aprilie-decembrie 1898), Cuba, Puerto Rico, Filipinele și insulele Guam, ultimele rămășițe ale Imperiului colonial spaniol, au fost cedate S.U.A. Ceea ce marca, de fapt, sfîrșitul afluenței de aur american în Spania. ■

Versiune românească
Ana VĂDEANU

¹ Magazin istoric, nr. 2/1977; 9-10/1986; 8-9/1983.

VIENA 1914-1916:

AGONIA UNUI IMPERIU

IRINA MAVROCORDAT

14/27 august 1916. În cadrul unei audiențe speciale, solicitat ministrului de externe al Imperiului austro-ungar, însărcinatul cu afaceri al României în capitala habsburgică, Edgar Alexandru Mavrocordat, prezintă declarația de război pe care țara noastră a adoptat-o pentru „înfăptuirea unității sale naționale”. Momentul grav și hotărîtor prin care — după doi ani de încordată așteptare — trecea toată suflarea românească este astfel consemnat în jurnalul ținut de Irina Mavrocordat, soția diplomatului român: „Dumnezeu să ne aibă în pază și totul să meargă bine. Noroc!” Ultimul cuvînt, ce încheie acest jurnal redactat la Viena în limba franceză — de curînd intrat în fondurile Direcției generale a Arhivelor statului — și ale cărui prime notații poartă data 24 noiembrie 1914 (stil nou) este scris în românește. În paginile lui, autoarea a consemnat diferite întîmplări, discuții, impresii, părieri din Viena primilor ani ai războiului mondial, ani „gravi și triști, frămîntați de sentimente contrare: simpatia mea, compasiunea mea pentru victimele nevinovate ale acestui război înspăimîntător și patriotismul meu, care mă făcea să presimt că va veni și ceasul nostru și că va trebui să consimt la supremul sacrificiu: să-i văd pe cei doi fii ai mei, la care țin atît de mult, ducîndu-se să lupte pentru țara lor”.

Acest document, scris în anii de început a primei conflagrații mondiale, prezintă un dublu interes. Unul de ordin general, al evoluției războiului văzut dintr-unul din centrele sale „fierbinți” — capitala uneia din puterile protagoniste (Austro-Ungaria). Autoarea notează păreri exprimate de oameni politici, de diplomați, militari, știri și comentarii din ziare, ca și fapte și întîmplări din care reiese atitudinea opiniei publice, nevoită să îndure privațiuni din ce în ce mai grele. Ea reproduce, de asemenea, diverse zvonuri despre zdrobitoră victorie austro-germane, ce se vădesc curînd a fi retrageri mai mult sau mai puțin „strategice”, despre propuneri de pace sau despre „iminentă” încheiere a războiului.

În același timp, jurnalul Irinei Mavrocordat este sugestiv pentru urmărirea eforturilor, pe care atît Antanta cît și Puterile Centrale le fac pentru atragerea României: de la promisiuni socotite „ispititoare” pentru captatio benevolentiae, la presiuni și amenințări directe. În acest sens, în cuprinsul jurnalului găsim numeroase pagini despre atenția care se acorda la Viena atitudinii României. „Dacă pîrem slabi în acest război — i se confesa autoarei

generalul Auffenberg — cauza este că planul nostru de campanie prevedea să-i avem de partea noastră pe români în Galiția și pe italieni, înspre Franța" (28 martie 1915).

Pentru românii din Transilvania, Bucovina și Banat, stăpiniți de Austro-Ungaria, acești ani însemnau și perioada de calvar a participării obligatorii la război într-o tabără atît de străină năzuințelor lor firești. Sînt semnificative în acest sens măturările pe care învățătorul Mihai Suru din Orșova i le făcea Irinei Mavrocordat, care — ca și Martha Bibescu, în Bucureștii ocupați de inamic¹ — patrona un spital unde erau îngrijii răniții, asupra „persecuțiilor și nedreptăților cu care îl copleșesc ungurii”; ostașul român își exprima, totodată, nădejdea că România va intra în acțiune, pentru a-i elibera pe el și pe frații săi, și convingerea că „războiul acesta, în ciuda aparențelor și succeselor actuale ale germano-austrieilor, se va încheia prin descompunerea [imperiiilor] lor, căci nu e de admis ca un singur popor să devină stăpînul lumii”.

Autoarea, înrudită cu Ion N. Lahovary și Nicolae Filipescu — doi dintre susținătorii categorici ai alianței cu Antanta — este partizana unei acțiuni directe și imediate, a intrării României în război și ea comentează, firește, evenimentele prin această prismă. Irina Mavrocordat nu înțelege însă întotdeauna resorturile diplomatice ale politicii lui I.I.C. Brătianu, care urmărea să asigure țării cele mai bune și mai sigure garanții.

Dar, pentru a înțelege mai bine, mai exact semnificația informațiilor cuprinse în jurnal, să ne oprim mai amănunțit asupra personalității Irinei Mavrocordat (1864-1955). Era fiica lui Constantin (Moret de) Blaremberg (1838-1886) fost aghiotant al domnitorului Cuza în 1863 și al principelui Carol I în timpul Războiului de independență (1877-1878), și al Mariei Băleanu (1840-1924). O soră a ei era căsătorită cu Nicolae Filipescu, cunoscut susținător al cauzei unității naționale. Dobindind o aleasă educație în sinul familiei și apoi la unul din reputeatele pensionate ale Capitalei, stăpînind o subtilă cunoaștere a limbii franceze și a celei germane, autoarea jurnalului ni se dezvăluie ca o autentică deținătoare a „artel conversației”, punctată deseori de buade, anecdote și o largă disponibilitate spre tot ce este de interes.

Edgar Alexandru Mavrocordat — ultimul reprezentant diplomatic român în capitala Austro-Ungariei; în 1918, anemica alăturare statală multinațională anec să se prăbușească definiție, popoarele asuprite din imperiu câștigându-și dreptul de întărire a propriilor aspirații naționale

În p. 47: Viena anilor de început de secol și autoarea însemnărilor, Irina Mavrocordat

Soțul ei, Edgar Alexandru Mavrocordat (1857-1934) descindea din ramura moldovenească a Mavrocordaiilor², fiind strănepotul lui Constantin Mavrocordat (1711-1769), voievod de anvergură care a avut zece domnii succesive în ambele principate³. Al doilea dintre cei șase copii ai lui Alecu (și ai Elizei Millo), Edgar Alexandru Mavrocordat a primit o aleasă educație și, grație studiilor sale juridice, a făcut carieră în diplomatie, fiind ministru la Haga, iar între 1911 și 1916 reprezentant al intereselor țării noastre în capitala Austro-Ungariei. Una din surorile lui E.A. Mavrocordat, Smaranda Emma era căsătorită cu Ion N. Lahovary (1848-1915), cunoscut om politic al României, fost prim-ministru, ministru de război și de externe și unul din militanții pentru cauza independenței și unității noastre naționale, susținător fervent al reîntregirii naționale, prin alăturarea țării noastre la Antanta. Fiică a lui I. N. Lahovary și nepoată de soră a lui E. A. Mavrocordat, Martha Bibescu (1887-1973), avea să se anunțe, încă din tinerețe, ca o demnă moștenitoare a opțiunilor politice ale tatălui. De altfel, în scrierile ei, Martha Bibescu avea să revină adesea la arboarele genealogic al Mavrocordaiilor, ca și al altor ilustre familii de voievozi ai țărilor române.

De Martha Bibescu o va lega nu numai înrudirea de familie, ci și cea spirituală, dublată de o sinceră prietenie. Dar spre deosebire de nepoata ei — precisă în informații de prim ordin, caustică adesea și cu o perfectă intuiție a fenomenului politic⁴, Irina Mavrocordat va vâdi o mai strînsă sferă de cuprindere istorică, lipsită adesea de aprecieri directe de ordin politic. Judecățile ei de valoare sînt, de cele mai multe ori, implicite, putînd fi deduse din formularea spontană sau din modul în care selecționează

faptele. Deși în calitatea ei de soție de diplomat în capitala uneia din țările Puterilor Centrale se afla în situația de a găsi sursa unor informații de ordin politic, militar etc. de prim rang, nu acestea predomină în jurnalul său, notațiile autoarei referindu-se în general, la lucruri cunoscute. Aceasta fie din cauză că a evitat să le noteze (dintr-o prudență justificată) fie, mai sigur, din cauză că soțul ei — descris ca un bărbat

⁴ Așa cum o vădește mai cu seamă acel celebru Jurnal politic, cuprinzînd anii 1939-1941 și apărut la Editura politică în 1980. Vezi și Magazin istoric, nr. 12/1977 și 1-5/1978.

¹⁻³ Magazin istoric, nr. 12/1983; 10/1977; 9/1981.

grav, sever și reținut — nu o puneă întotdeauna la curent cu toate evenimentele. Datele furnizate de memorialistă își au însă importanța lor. Ele aduc o serie de informații care provin din culisele aristocrației și diplomației vieneze, de detalii deseori interesante, fiind profitabil prin informația istorică pe care ne-o oferă peste timpuri, din Viena „marei război”, informație filtrată mereu de personalitatea autoarei.

Alcătuît la răspîntia a două ere — una, cea veche, a unei Europe a imperiilor multinaționale, eteroclitice, alta, cea nouă, a unei

Europe a națiunilor emancipate, a statelor naționale independente, documentul din al cărui cuprins prezentăm cititorilor revistei Magazin istoric o serie de fragmente edifică asupra atmosferei din primii ani de război și mai cu seamă asupra presiunilor cărora a trebuit să le facă față România, pînă în vara anului 1916. O parte a jurnalului (însemnările dintre 24 noiembrie 1914 și 28 iunie 1915) a fost publicată în Revista arhivelor (cu intermitențe, între anii 1982 și 1986).

Selecție, traducere, prezentare și note,
Mircea SPIRIDONEANU

25 noiembrie 1914. A trecut prin Viena Elena Crețeanu¹. E foarte impresionată de ceea ce a văzut în Franța ca voință, energie, ordine — și totul cu cel mai desăvîrșit calm, consimțindu-se la cele mai mari sacrificii în modul cel mai firesc, fără declarații sforăitoare sau gesturi politice. Francezii sînt decisi să învingă și toți pînă la ultimul sînt gata să-și verse sîngele în acest scop.

Elena este speriată de amozitatea care domnește în România împotriva austro-germanilor; intrarea [noastră] în acțiune este așteptată din clipă în clipă. Pînă și în cinematografe sînt huiduite și fluierate filmele în care apar germani și austrieci, iar francezii, englezii, rușii și sîrbii sînt aclamați. Se pare că e cum nu se poate mai adevărat că regele Carol a fost la un pas de abdicare, cînd s-a văzut în imposibilitate de a-și ține cuvîntul și de a pune în aplicare tratatul încheiat cu Germania²...

29 noiembrie. Mă întorc foarte emoționată de primirea pe care M.S. împăratul a binevoit să mi-o facă adineauri, în timpul audienței de mulțumire pentru crucea cl. I a ordinului Sf. Elisabeta, pe care a binevoit să mi-o acorde [pentru activitatea de caritate, în cadrul spitalului pe care îl patrona]. Am constatat

¹ Elena Barcunescu Crețeanu, nepoată de verșoară de-a doua a Tri-nel Mavrocordat, urmășă a marelui ban de la 1818 Grigore Băleanu și a Mariei Brincoveanu.

² Este vorba de Consiliul de corană din 15/28 iulie 1914, în cadrul căruia România și-a pronunțat neutralitatea, *Magazin istoric*, nr. 7/1976.

Împăratul Franz Joseph, pe care în noiembrie 1914, autoarea însemnărilor îl găsea mult „mai diminuat fizic decît la balul de astă-primăvară, de la Schönbrunn”

că are aceeași minte ascuțită și că este foarte bine informat în toate privințele, dar îl găsesc mai diminuat fizic decît la balul de astă-primăvară, de la Schönbrunn. Mîna îi tremura foarte tare și uniformă îl făcea să pară și mai mic de statură...

3 decembrie. Împrumutul de război austriac încă nu a fost închis. S-a soldat cu 2 miliarde 800 000 [de coroane] strînse cu destulă greutate și grație ultimelor succese repurtate în Serbia, pe care presa le-a relatat umflîndu-le considerabil. Știu din sursă sigură că în Serbia operează 500 000 oameni și că nefericiții sîrbi sînt abia 200 000, că nu au muniții, dar că luptă ca lei, pînă la capăt...

8 decembrie. Martha Bibescu și soțul ei³ au trecut prin Viena în drum spre Italia. Ne-au povestit cît de tragice au fost ultimele zile ale regelui Carol, care era decis mai curînd să abdice decît să-și calce cuvîntul și să nu meargă cu Austro-Ungaria...

Martha îmi istorisea că regina actuală [Maria de Saxa Coburg] era acasă la Mogoșoaia cînd a murit regele și că a fost martora emoției și durerii ei la aflarea veștii. Încercînd să o consoleze, Martha i-a spus: „Doamnă, sînt prima care vă pot spune:

³ George Valentin Bibescu (1880-1941), nepot al domnitorului Gh. Bibescu, unul din primii și cei mai vestiți piloți europeni, președinte al Federației Aeronautice Internaționale.

Maiestate". Încă ceva interesant istorisit de nepoata mea. Se pare că o principesă germană, desigur una din surorile bune sau vitrege ale reginei noastre, a scris: „Ce zici de trădarea lui Albert?”¹ Și când te gîndești că vorbea astfel de unul dintre cei mai eroici regi...

14 decembrie. Mi se dă ca sigur că pînă acum au fost scoși din luptă mai mult de un milion de austrieci, morți și răniți.

Se pare că nu e chiar un marș triumfal, așa cum ni s-au dat asigurări cînd cu Serbia... După ce au pavoazat și au cîntat innuri de slavă pentru a sărbători cucerirea Belgradului, oraș deschis, care se află la frontieră și nu era apărat, austriecii și gazetele lor nu mai suflă o vorbă despre Serbia...

16 decembrie. Sora mea² îmi scrie că am semnat un angajament cu Tripla Înțelegere și că vom intra în război prin februarie. Mă întreb dacă este bine informată.

Marghiloman, șeful Partidului Conservator, deși este în dezacord cu majoritatea din partidul său, continuă să apere interesele Triplicei [Tripla Înțelegere]. Mă întreb ce urmărește, pentru că aceasta nu e o tactică potrivită pentru un ambițios ca el...

Lovitură de teatru în Camera italiană. Giolitti³ a dat citire textului a două telegrame confidențiale... care dovedesc că încă de la 9 august 1913 Austro-Ungaria voia să declare război Serbiei, dar nu a făcut-o din cauza împotrivirii energice a Italiei, care a

declarat că acest atac nu ar fi constituit un *casus foederis* și că deci concursul Italiei ar fi fost exclus, precum și din cauza Germaniei... Take Ionescu adaugă acestor revelații un document inedit. Se pare că prințul Fürstenberg, ministrul Austro-Ungariei în România în 1913, ar fi fost însărcinat de guvernul său, în mai 1913, să aducă la cunoștința guvernului [român] din partea conelui Berchtold (deci înainte de agresiunea perfidă a Bulgariei împotriva sîrbilor⁴ și în momentul în care sîrbii și grecii ceruseră sprijinul eventual al României în cazul sus-amintitei agresiuni) că *Austria* va apăra Bulgaria, ceea ce însemna a spune României că, deși aliată a Austriei, o va avea pe aceasta din urmă adversară dacă s-ar opune ca Serbia să fie nimicită.

Documentul acesta se află la Ball Platz⁵, unde d. Take Ionescu îl invită pe contele Andrassy⁶ să-l citească, pentru că, adăugă șeful Partidului Conservator [Democrat], Fürstenberg, diplomat fin și avizat, nu-l citise decît unui singur ministru din cabinetul de atunci, care reacționase la această declarație în așa fel, încît reprezentantul austro-ungar s-a abținut să-l comunice ministrului afacerilor străine [român] căruia îi era destinat în primul rînd.

Prin urmare, conchide organul de presă al lui Take Ionescu, în 1913, Austria a vrut de două ori să pornească război împotriva Serbiei. Au împiedicat-o Germania, Italia și România, dar ea nu a renunțat la proiectele sale. Nu mai tîrziu decît în aprilie 1914 ea lansa în România, cu toată seriozitatea, ideea războiului *preventiv*. Cînd s-a comis crima de la Sarajevo, ea era la pîndă...

⁴ Moment ce declanșase al doilea război balcanic.

⁵ Sediul Ministerului de externe al Austriei.

⁶ Gyula Andrassy (1860-1929), om politic austriac de origine ungăr, ministru de interne în 1913.

24 decembrie. Nepoata mea, Bibescu, se află în trecere prin Viena, întorcîndu-se de la Paris. A impresionat-o atmosfera austeră a celei ce era, prin excelență, capitala plăcerii.

1 ianuarie 1915. Plec din Viena ca să petrec sărbătorile cu copiii mei la București⁷. Sînt curiosă să văd ce voi mai afla.

Călătoria — plăcută, avut ocazia să aud o convorbire între un general și un colonel [austrieci]. Ambii — foarte descurajați și afirmînd că nu se va putea rezista decît cel mult pînă în mai...

Văzut Nicu⁸, mai surescitat ca oricînd la ideea intrării [noastre] în acțiune. Aici [la București]... toate simpatiile sînt de partea Franței... cei care fac parte din clanul Filipescu, Take Ionescu care... vor război cu orice preț, indiferent de consecințe, se zice că și-au încetat agitația datorită abilității lui Brătianu, care a știut fie să-i convingă că acționa în sensul lor, fie să-i îndepărteze încredințîndu-le misiuni de răspundere în străinătate, ca de pildă în cazul lui G. Philip, I. Cantacuzino, Costinescu fiul etc.

5 ianuarie. Plec mîine din București fără să-mi fi făcut o imagine prea clară despre cele ce vor urma. Nicu [Filipescu] și adepții lui sînt siguri că ne vom angaja în cel mult două luni, alții susțin că facem pregătiri pentru a calma opinia publică, în speranța că pacea se va încheia înainte de a intra noi în acțiune. Regele este foarte, foarte german. Regina, oricît de anglofilă ar fi în sufletul ei și oricît ar dori să ne angajăm, ezită să-și asume responsabilitatea unei campanii. ■

¹ Albert I (1875-1934), rege al Belgiei din 1909. Aparținea casei de obîrșie germană — Saxa Coburg. Cînd la 3/4 august, armata germană a invadat Belgia neutră, regele s-a retras cu guvernul în Franța. Armata belgiană continuă să lupte împotriva invadatorilor sub comanda sa.

² Maria Moret de Blaremburg, căsătorită cu Nicolae Filipescu.

³ Giovanni Giolitti (1842-1928), om politic italian, de mai multe ori prim-ministru. La începutul războiului era neutralist, dar sprijinea ideea unificării Italiei.

⁷ În România, calendarul fiind pe stil vechi, aceste sărbători de iarnă abia se apropiau.

⁸ Nicolae Filipescu (1852-1916), fruntas al Partidului Conservator, se pronunța ferm pentru desăvîrșirea unității naționale.

1939-1945

CORRESPONDENȚĂ SECRETĂ

CASA ALBĂ —

DOWNING STREET 10

CORNELIU BOGDAN

„Este o plăcere să trăiesc în același deceniu cu dv.“ Aceste cuvinte din telegrama trimisă de F.D.R. lui Churchill, cu ocazia Anului nou 1942, exprimă cât se poate de bine starea în care se găseau relațiile dintre cei doi oameni de stat pe parcursul anului 1941. Evoluția relațiilor anglo-americane „la vîrf“ se desfășura aproape fără incidente. Este perioada în care, așa cum subliniază prof. Warren F. Kimball — autorul ediției definitive a corespondenței dintre cei doi lideri anglo-saxoni, apărută în 1984 la New York și din care continuăm să publicăm alte extrase — schimbul de mesaje dintre Casa Albă și Downing Street 10 era dominat de o notă de căldură personală, care făcea ca relațiile Roosevelt-Churchill să decurgă într-o atmosferă prietenească, sinceră, destinsă. În această perioadă, ei au început să-și permită o serie de glume și să adauge, de multe ori, câteva propoziții sau fraze personale la proiectele de mesaje și scrisori pregătite de colaboratorii lor.

Și-au asociat de cele mai multe ori la felicitările reciproce pe membrii familiilor lor, în așa fel încît în cele trei volume ale corespondenței se găsesc zeci și zeci de scrisori schimbate între familiile Churchill și Roosevelt. De obicei, aceste scrisori, scrise de mînă, erau cît se poate de personale. Iată un exemplu în acest sens: nora lui Winston Churchill, Pamela, i-a scris președintelui Roosevelt mulțumindu-i pentru că acesta îi trimisese o fotografie a sa, pe care ea o pusese lîngă o altă, a socrului ei. Pamela Churchill îi scria lui Roosevelt că băiețelul ei, pe care îl chema, de asemenea, Winston Churchill, „nu este încă suficient de mare ca să vă poată deosebi pe dv. de Winston, socrul meu. Mi-e teamă că el va spune ambele fotografii «bunicul»“.

Desigur, toate aceste amănunte personale urmăreau să consolideze relațiile de stat dintre cei doi lideri, în conjugarea eforturilor coaliției antihitleriste pentru victoria cauzei comune.

Audieri în Comitetul Congresului

Anul nou 1941 a adus și un nou ambasador al Marii Britanii la Washington: lordul Halifax, care pînă la această dată ocupase postul de ministru de externe¹. Ha-

lifax îl înlocuia pe lordul Lottian, decedat puțin timp înainte. Anunțindu-l de sosirea lui Halifax în S.U.A., la bordul noului cuirasaș britanic „King George V“, Churchill i-a scris lui Roosevelt că el

ocupat de o personalitate competentă și cu autoritate atît în S.U.A. cît și în Anglia: el, personal, își consolida poziția în Cabinetul de război, unde Halifax continua să reprezinte aripa împăciuristă, mînceneză, a Partidului conservator, iar Halifax însuși era relativ mulțumit, pentru că rămenea în ierarhia înaltă a diplomației engleze și mondiale.

sau orice altă oficialitate americană ar fi bine venită dacă ar dori să viziteze cea mai modernă navă militară britanică. La care Roosevelt a răspuns, la 22 ianuarie: „Sînt încîntat că nava sosește la Annapolis². Dacă pot, mă duc acolo vineri după-amiază și îl primesc pe Halifax înainte de in-

¹ Oferindu-l lui Halifax, postul de la Washington, Churchill împușca doi sau chiar trei iepuri deodată: postul-cheie de la Washington era

² Capitală a statului Maryland și port în golful Chesapeake (la vărsarea fluviului Potomac în mare), Annapolis este situat la aproximativ 60 km de Washington. Aici se află și Academia navală a S.U.A.

Încercarea în port. Un distrugător va întâmpina cuirasatul în larg, servind drept escortă. Aș fi foarte recunoscător dacă doi contraamirali și un consilier de-ai noștri ar putea urca pe navă în golf".

După opinia lui Robert Sherwood, unul dintre consilierii lui Roosevelt și principalul redactor al cuvintărilor sale, gestul președintelui american a fost făcut mai ales din dorința de a vizita nava „King George V”. Deși se făcuseră toate pregătirile ca scaunul său pe rotile să poată fi urcat pe vasul britanic, Roosevelt a rămas pînă la urmă pe iahtul prezidențial, unde i-a invitat la cea pe Halifax și pe soția acestuia. Oricum, era un gest neobișnuit, care depășea orice regulă de protocol și sublinia, public, sprijinul acordat de S.U.A. Marii Britanii. Pe aceeași navă care îl aducea pe Halifax în S.U.A., se aflau și delegații șefilor de stat major britanic, care veneau la Washington să elaboreze în secret, împreună cu colegii lor americani, o strategie comună, în cazul unei participări totale a S.U.A. la războiul împotriva Germaniei.

Desigur, Roosevelt nu se mîrginea numai la gesturi simbolice. Ajutorul american a continuat să sporească, chiar dacă nu atât de repede și într-o măsură atât de mare cum dorea Churchill. Președintele american era însă în mod special preocupat să evite sacrificiile umane din partea țării sale. În același timp, Roosevelt urmărea cu perseverență ca prețul obținut în schimbul ajutorului american să fie cît mai ridicat și mai ales să servească țelurilor politicii de perspectivă a S.U.A. Relația directă cu Churchill era folosită curent în acest scop, uneori prin metode insolite. De pildă, atunci cînd s-a tergiversat punerea în practică a acordului privind transferul către Marea Britanie a unor distrugătoare americane, în schimbul acceptării unor baze americane în anumite teritorii bri-

tanice transatlantice—din cauză că reprezentanții americani cereau cît mai multe privilegii pentru bazele lor, la care britanicii se împotriveau—, Roosevelt a dispus pregătirea unui mesaj către Churchill.

Proiectul, pregătît și aprobat de președinte, suna astfel: „Sînt foarte îngrijorat de întîrzierea în realizarea acordului privind bazele navale și aeriene. La rugămintea dumneavoastră, am fost bucuros să revăd chestiunea locului unde urmau să aibă loc tratativele și, în virtutea considerațiilor prezentate de dumneavoastră, să trimit delegația la Londra. Această delegație se află la Londra de mai bine de o lună și nu s-a realizat încă un acord satisfăcător. De fapt, negocierile par să fi ajuns într-un impas în legătură cu o serie de chestiuni de importanță considerabilă.

În privința cererii de alocații pentru construirea acestor baze, reprezentanții departamentului de război și al marinei militare vor fi audiați în comitetul Congresului, în cursul săptămîinii viitoare. Li se vor pune întrebări detaliate despre statutul acestor baze și despre condițiile de închiriere. În situația actuală, nu se pot da răspunsuri satisfăcătoare acestor întrebări, ceea ce va genera, probabil, și mai multe întrebări. O dezbatere în sens negativ are deja loc în Congres și în presă, în legătură cu condițiile în care obținem noi aceste baze. Mi se pare că este stringent necesar să se încheie fără întîrziere un acord satisfăcător. El ar oferi răspunsuri eficiente întrebărilor care, altfel, ar putea stînjeni rezolvarea multor altor probleme prezente cu care sîntem confrunțați. Sper că veși fi în măsură să vă îndemnați oamenii să urgențeze hotărîrile pe care le așteaptă acum negociatorii noștri”.

Dar Roosevelt a hotărît, pînă la urmă, să nu trimită mesajul. El l-a informat ver-

bal despre conținutul lui pe lordul Halifax, ambasadorul britanic la Washington, spunîndu-i că nu vrea să facă „din finjar armăsar”.

Un punct de cotitură

În aceeași zi, 6 martie 1941, Churchill, preocupat de aceeași problemă, a pregătît un mesaj personal, ferm, destinat lui Roosevelt, în care îi atrăgea atenția asupra unor puncte de dezacord privind viitoarele baze americane din Bermude și exercitarea jurisdicției americane în aceste posesiuni britanice din vecinătatea Mării Caraibilor.

Pînă la urmă, nici Churchill nu a mai trimis mesajul, considerînd, după cum a motivat într-o notă, că o încordare cu S.U.A. pe această temă ar fi adus prejudicii legii pentru împrumut și închiriere. Pe baza acesteia, Marea Britanie putea primi credite din S.U.A. în valoare de 4-5 miliarde lire sterline, pe care atunci spera să nu le mai dea înapoi. Așa că problema s-a rezolvat prin negocieri la nivel de ambasadori, la sfîrșitul lunii martie.

Este un exemplu de soluție găsită nu printr-un schimb, ci printr-un non-schimb de mesaje, la nivel înalt.

Mijlocul anului 1941 a marcat un punct de cotitură al războiului: agresiunea nazistă împotriva U.R.S.S. Serviciile de informații britanice și americane erau în temă. Ele au transmis la Moscova cu precauție, dar în mod repetat, datele de care dispuneau. La 14 iunie 1941, Churchill i-a scris lui Roosevelt că „atacul german la frontiera rusească este iminent... Dacă acest nou război izbucnește, vom da rușilor, desigur, toate încurajările și tot ajutorul pe care ni-l putem permite, conform principiului că Hitler este dușmanul pe care trebuie să-l înfrîngem”.

Într-o cuvîntare radiodifuzată, chiar în seara declanșării agresiunii (22 iunie 1941), Churchill a declarat: „Pericolul care planează este și o primejdie împotriva noastră și o primejdie împotriva S.U.A., după cum cauza oricărui rus care luptă pentru vatră și căminul său este cauza oamenilor liberi și popoarelor libere de pretutindeni, din toate colțurile pămîntului”. La rîndul său, Roosevelt a anunțat că S.U.A. vor da tot ajutorul posibil U.R.S.S.

Ca de obicei în momente de criză, Roosevelt și Churchill nu au schimbat mesaje scrise, ci au recurs la telefon, deși nu există documente în această privință, ci numai o referire a lui Robert Sherwood¹.

În ciuda îndepărtării primejdiei unei invazii germane pentru Marea Britanie, primăvara și vara lui 1941 au continuat să fie foarte grele (pătrunderea militară a Ger-

maniei în Balcani, ofensiva puterilor Axei în Africa de Nord, pierderile mari, ca urmare a activității submarinelor germane, îngrijorări sporite în legătură cu orientarea guvernului de la Vichy etc.). Corapondența Churchill-Roosevelt a abordat toate aceste probleme, acordînd o deosebită atenție măsurilor pentru redresarea situației, în primul rînd a intensificării în S.U.A. a producției de război și a apărării convoaielor maritime.

„Iertați și acceptați...”

În vara lui 1941, cei doi lideri au căzut de acord să se întîlnească la începutul lunii august, în Golful Placentia, Newfoundland (Terra Nova)². Churchill dorea mai de mult o asemenea întîlnire, iar Roosevelt a devenit interesat, considerînd că are nevoie de o manifestare spectaculoa-

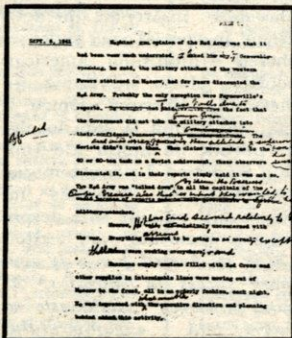
să pentru a influența opinia publică în favoarea unei intervenții mai active a S.U.A. de partea Marii Britanii. Aîmîndoi s-au pregătit de întîlnire cu o febrilitate tînească. Președintele nu i-a informat pe membrii guvernului, ocupîndu-se personal de aranjamente și folosînd, dintre principalii săi colaboratori, numai pe Hopkins și pe viceamiralul Ernest King, comandantul Flotei din Atlantic. Nerăbdarea și, în general, spiritul în care Churchill aștepta întîlnirea reies din mesajul transmis lui Roosevelt la 5 august, de la bordul cuirasatului „Prince of Wales”, cu care pleca spre locul întîlnirii:

„Harry s-a întors dărmat rău din Rusia³ însă acum este iar viu. Îl vom pune pe picioare în timpul călătoriei. Abia am pornit la drum. Aștăzi se împlinesc 27 ani de cînd nemții și-au început ultimul război. De data aceasta trebuie să facem cu toții o tre-

¹ Robert Sherwood, *Roosevelt and Hopkins. An intimate History*, New York, 1952.

² *Magazin istoric*, nr. 7/1986.

³ Harry Hopkins a fost prietenul și consilierul cel mai apropiat al președintelui Roosevelt. El a jucat un rol important în relațiile cu Marea Britanie și U.R.S.S., unde a fost de mai multe ori emisar personal al președintelui. Devenind și prieten al lui Churchill, a fost folosit de ambii conducători ca mediator în aplanarea unor deosebiri de vederi între ei. Harry Hopkins fusese trimis la Londra de Roosevelt, pentru organizarea întîlnirii din Newfoundland. În timpul șederii la Londra, Hopkins a propus, și Roosevelt a aprobat, ca el să facă o călătorie la Moscova pentru a constata la fața locului situația. Hopkins, care avea în general o sănătate subredă, s-a întors din U.R.S.S. epuizat. Vizita lui Hopkins la Moscova a avut o importanță deosebită, pentru că l-a convins pe Roosevelt că Uniunea Sovietică are și capacitatea și voința să facă față agresiunii germane, mai ales că numeroase persoane influente americane susțineau contrariul. În legătură cu aceasta, istoricul sovietic Viktor Leonidovici Malkov, care a cercetat Biblioteca Congresului S.U.A., a descoperit un document al cărui autor este Joseph Davies, document pe care cercetătorul sovietic îl publică în numărul din ianuarie 1987 al revistei sovietice *Novoe vremia*. Este vorba despre o însemnare rezultată dintr-o convorbire a lui Davies — fostul ambasador al S.U.A. în U.R.S.S. — cu Hopkins, însemnare datată 8 septembrie 1941. Nemții erau atunci la porțile Moscovei. Documentul — pe care îl reproducem și noi alăturat, parantezele drepte aparținînd redacției sovietice, cu excepția celei notate M.i., care aparține redacției *Magazin istoric* — poartă corecturile de mîna făcute de Davies.

La Moscova, Hopkins se întîlnește cu Stalin, căruia îi înmînase un mesaj personal din partea lui Roosevelt. Davies s-a străduit să noteze cît mai fidel aprecierile lui Hopkins din convorbirea lor și a făcut chiar o remarcă specială: „I-am trimis lui Harry un exemplar redactat din această memorabilă însemnare... Mi-a spus că este uilit cît de exact și complet am clarificat problema”. Ce l-a spus Hopkins lui Davies?

„După părerea lui Hopkins, noi am subapreciat mult armata roșie. L-am întrebat de ce? În general vorbind [în varianta finală aceste cuvinte au fost eliminate] — mi-a spus el — atașajii militari ai puterilor apusene acreditați la Moscova au privit mulți ani cu scepticism armata roșie. Probabil, singura excepție [în original, este subliniat cuvîntul] (singura) au fost rapoartele lui Faymonville [atașatul militar american — M.i.]. Acest lucru s-a dat-

rat, în principal, faptului că guvernul nu avea încredere în atașajii militari. Nu avea încredere nici în sfaturile lor și îi acuză de o atitudine arrogantă, de desconsiderare [această parte a frazei a fost adăugată de Davies la corectarea textului]. Cînd s-a vorbit despre tancurile de 40 sau de 60 de tone ca despre o realizare sovietică, acești observatori au minimizat-o și, în rapoartele lor, au afirmat pur și simplu că nu este așa. În toate capitalele Europei, armata roșie era subestimată, căci la rapoartele conțineau numai ceea ce se voia să se audă acolo [adăugat prin corectare].

După cum mi-a spus Hopkins, Moscova, dacă ar fi să o comparăm cu Anglia [adăugat la corectare], are o atitudine calmă față de război. Ca și cum totul își urmează cursul firesc. Cu excepția faptului [adăugat la corectare] că femeile muncesc peste tot. Camioane enorme, încărcate cu colete ale Crucii roșii și cu alte materiale de aprovizionare, se deplasau în fiecare noapte, în coloane interminabile și într-o ordine desăvîrșită, în afara Moscovei, spre front. El a fost impresionat de conducerea executivă și de planificarea aflate în spatele acestei activități.

Nivelul de trai, judecînd după îmbrăcămintea și hrană, era aici, după opinia sa, de 50% sau chiar mai puțin față de al nostru.

Stalin deține controlul absolut asupra fiecărui problemă din U.R.S.S., printr-un sistem de cartele și rații alimentare”.

„Hopkins i-a comunicat aprecierile lui nu numai lui Davies, ci și președintelui Roosevelt. A fost informat și Winston Churchill, pentru că, direct de la Moscova, Hopkins s-a îmbarcat pe *Prince of Wales*, pentru a participa la întîlnirea conducătorilor celor două puteri ale coalțiției” (*Magazin istoric*, nr. 7/1986).

bă bună. De două ori ar trebui să fie destul. Aștept cu nerăbdare întâlnirea noastră. Cele mai bune urări”.

Rezultatul cel mai cunoscut al Conferinței Atlanticului a fost Carta Atlanticului¹, iar rezultatele ei practice cele mai importante — conso-

9 august 1941. Pe puntea superioară a vasului „Augusta”, a început seria întâlnirilor Churchill-Roosevelt — din timpul celui de-al doilea război mondial — totalizând 120 zile

lidarea relației personale dintre cei doi conducători care s-au întâlnit aici, în august 1941 pentru prima dată în timpul războiului. Ei au ajuns la concluzia că pot conlucra bine împreună și că este necesară urgentarea furniturilor militare americane atât pentru Marea Britanie, cât și pentru Uniunea Sovietică. Conferința Atlanticului a avut însă și unele aspecte neplăcute în relațiile personale Churchill-Roosevelt.

Astfel, aducând la Conferința Atlanticului o serie de reporteri și fotografi britanici, Churchill a încălcat, înțelegerea la care ajunsese cu Roosevelt. Deși camuflați drept funcționari ai Ministerului

britanic al informațiilor, președintele și entourageul său și-au dat seama de truc și au fost foarte contrariați, temându-se că presa americană — care nu era prezentă — va protesta. Churchill a încercat să aplaneze această impresie neplăcută, transmitându-i lui Roosevelt un album de fotografii de la Conferință, însoțit de următoarea notă scrisă de mină:

„Septembrie 1941

Domnule Președinte,

Iertați-mi egoismul și setea de publicitate și acceptați a-mintirea [semnat] Winston S. Churchill”.

Ca urmare a înțelegerilor intervenite în timpul Conferinței Atlanticului, o misiune anglo-americană compusă din lordul (Max) Beaverbrook, ministrul britanic al aprovizionării², și Averell Harriman, reprezentant personal al președintelui Roosevelt pe lângă Churchill, însărcinat în acea vreme în special cu supravegherea ajutorului american pentru Marea Britanie, au plecat la Moscova pentru a lua cunoștință la fața locului de nevoile de ajutor ale Uniunii Sovietice. La 5 octombrie, Churchill i-a transmis lui Roosevelt opiniile sale despre primele rezultate ale vizitei: „Max și Averell par a fi avut mare succes la Moscova. Acum problema vitală este să facem față angajamentului nostru prin livrări urgente. În mod evident, Hitler a început să simtă presiunea. În septembrie, am fabricat 2000 avioane și cred că efectivele noastre de linia întâi sînt ușor superioare celor germane. În afară de aceasta, aviația rusescă este încă foarte redutabilă.

Cele mai bune gânduri și urări. Aș dori mult să avem o nouă convorbire”. ■

(Va urma)

Traducerea documentelor:
Sergiu CELAC

DECEBAL — NUME ȘI RENAME

(Urmare din p. 20)

În sfîrșit, o ipoteză formulată de regretatul istoric ieșean Nicolae Gostar — ipoteză ce mi se pare plauzibilă — consideră că Duras și Diurpaneus sînt doi regi geto-daci distinctiși care au domnit succesiv.

Dacă lucrurile stau așa, și multe considerente ne determină să credem că ele stau astfel, va trebui să dăm crezare lui Tacitus — contemporan, cum spuneam, cu evenimentele — și să admitem că victoria asupra lui Fuscus a fost reputată de regele Diurpaneus. Cine este în acest caz Decebal, eroul rezistenței antiromane din anii 101-106 e.n.? Recitind pasajul din *Getica* lui Iordanes aflăm că în urma marii victorii, repurtate împotriva lui Fuscus, dacia au dat conducătorilor lor supranume, „i-au numit semi-zei”. Acum regele Diurpaneus, ca urmare a vitejei demonstrație, va fi primit, poate, supranumele de Decebal, ceea ce înseamnă, așa cum au mai sugerat-o lingviști, „cel Viteaz”. Ideea nu este chiar o ipoteză fără suport istoric. Gheorghe Șincai pe care îl evocam la începutul acestui articol și care pare a fi avut acces și la surse istorice ce azi ne sînt necunoscute, consemnează în *Hronica românilor* o precizare ce a fost trecută cu vederea, dar care este de natură să ofere cheia problemei. Anume — scrie el — „Decheval, craiul Dachiei — celei Vechi — carele și Diurpaneus s-au numit” (s.n.).

Așadar, după toate probabilitățile, regele Duras a cedat tronul, la o dată ce nu poate fi precizată cu certitudine, lui Diurpaneus, care l-a învins pe generalul Cornelius Fuscus, victorie în urma căreia a primit supranumele de Decebal, titlu glorios, cu care a intrat în istorie și în conștiința urmașilor geto-dacilor, a românilor. Numele de Decebal s-a transformat într-un simbol al dragostei de țară, al apărării libertății pînă la supremul sacrificiu, sentimente ce i-au animat și îi animă pe români dintotdeauna. ■

¹ Declarația comună anglo-americană cu privire la felurile de război ale celor două puteri.

² Magazin istoric, nr. 6-8/1983.

Concursul MAGAZIN ISTORIC, 30 din 30

CIȘTIGĂTORII

„Este pentru prima oară când vă scriu câteva rânduri în semn de mulțumire și prețuire față de revistă, de redactorii și colaboratorii ei. Vă mulțumesc din inimă pentru tot ce ați făcut și veți face în continuare pentru popularizarea istoriei poporului român.

Mi-a plăcut istoria de mic copil. Am acasă întreaga colecție a revistei dumneavoastră și o citesc cu plăcere încă de la apariția primului număr. Revista m-a ajutat enorm încă de pe băncile școlii pentru a aprofunda unele probleme care în manuale sînt abordate doar tangențial.

Dragostea pentru istorie mi-am exprimat-o și prin participarea la toate concursurile revistei, iar răspunsurile date au fost în cea mai mare parte corecte, fapt care mi-a produs, de fiecare dată, o mare mulțumire.

Tot dragostea de istorie m-a îndemnat să particip la formarea în orașul Fetești a cercului de istorie „Vasile Pârvan”, constituit, inițial, din trei prieteni (Ion Munteanu, Vasile Oprea și subsemnatul). Cercul nostru a participat la o serie de săpături arheologice, fiind un colaborator permanent al muzeelor din București, Constanța, Călărași, Slobozia. De asemenea, cu sprijinul organelor locale de partid și de stat, am reușit să înființăm în orașul Fetești o secție de arheologie afiliată Muzeului județean Ialomița”.

Am citat în întregime una din multele scrisori sosite pe adresa concursului 30 din 30. Semnatul ei, Iulian Pogărnăță, este mecanic de locomotivă la Depoul C.F.R. Fetești.

„Particip de mai mulți ani la concursurile revistei dv., pe care le consider adevărate acte de cultură”, ne scrie statisticianul medical principal Sabin Vălean, din Brad. La rândul ei, Ana Guzun, un alt participant la concurs, ne împărtășește din experiența sa de bibliotecară, timp de 32 ani, într-o unitate militară țirgoviteană: „Am constatat cu mare bucurie că Magazin istoric este revista cea mai solicitată de cititori. Concursurile organizate constituie pentru o mare parte dintre tinerii cititori ai bibliotecii un prilej de bucurie și satisfacție, un izvor de educație patriotică”. Mircea Mihail Polcica, licențiat mecanic în cadrul Combinatului chimic Făgăraș, fiind pasionat de istorie, citește cu mare interes revista dv. Sînt încântat și apreciez întregul ei conținut și îl aștept apariția lună de lună cu mare nerăbdare”. Din Cluj-Napoca, Gheorghe Surduc, electronist, ne mărturisește și el: „Această pasiune pentru istorie am transmis-o și fiicei mele, Ana Maria, elevă în clasa a cincea. Cu multă atenție și răbdare, împreună, am reușit să studiem bibliografia indicată și să dăm răspunsurile la aceste concursuri”.

Odată cu răspunsurile la concursul recent încheiat, 30 din 30, numeroși alți cititori ai revistei au ținut să ne scrie despre sentimentele lor de dragoste pentru istoria patriei și despre interesul cu care urmăresc revista. De altfel, acest interes este ilustrat și de marele număr de scrisori pentru concurs: 15 312, dintre care 2 555 cu răspunsuri exacte la toate cele 30 întrebări.

Concursul 30 din 30 a fost dedicat Anului Internațional al Păcii — proclamat de Adunarea Generală a O.N.U. la propunerea unui grup de state, printre care și România — luptei popoarelor pentru libertate și independență națională, împotriva colonialismului, contribuției țării noastre de-a lungul istoriei la afirmarea înalțelor idealuri de pace și libertate, tradițiilor istorice ale solidarității poporului român cu forțele progresiste în lupta pentru eliberare națională și socială, pentru apărarea și dezvoltarea tezaurului de cultură și civilizație al umanității.

Așa cum ne-am obișnuit de la edițiile precedente, și la actualul concurs s-a făcut remarcabilă prezența unor numeroase colective școlare. Unele dintre ele se află pe lista cîștigătorilor. Printre celelalte, amintim: Cercul de istorie de la Liceul Industrial nr. 3 din Deva, Cercul de dezbateri politico-ideologice de la Școala cu clasele I-X nr. 3 din Corabia, Școala nr. 11 din Bala Mare, Cercul de istorie „Eftimie Murgu” de la Liceul de matematică-fizică din Reșița, Cercul de dezbateri politico-ideologice de la Școala generală nr. 5 din Fălticeni, precum și cercurile de istorie de la Liceul Industrial nr. 3 din Iași, Școala generală dir. „om. Holboacă”, jud. Iași, Școala generală Dorna Candrenilor, jud. Suceava, Școala generală nr. 2 Oradea și colectivul de elevi al clasei a VIII-a B de la Școala generală nr. 12 din Galați.

Îl felicităm călduros pe prietenul nostru din școli pentru frumoasa lor participare la acest concurs, reamintindu-le că, în numărul viitor, 7/1987, vom publica prima serie de întrebări din concursul special organizat pentru elevi și studenți, în vacanța de vară.

Înainte de a-i prezenta pe cei 150 de cîștigători ai primilor concursuri 30 din 30, facem câteva precizări:

— Desemnarea cîștigătorilor s-a făcut, ca de obicei, prin tragere la sorți, numărul concurenților cu răspunsuri exacte depășind de aproape 30 de ori numărul premiilor.

— Premiiile în obiecte vor fi ridicate de la sediul redacției, București, Intrarea Ministerului, nr. 2, parter, începînd cu data de 15 iunie 1987, între orele 14.30-16.30 (luni-vineri) și 10-13 (sîmbătă). Termenul limită de ridicare a premiilor în obiecte este de 6 luni din ziua începerii distribuției; ele pot fi ridicate decît pînă la 15 decembrie 1987, inclusiv.

— Cîștigătorii din provincie care nu se pot deplasa la București sînt rugați să ne solicite formularul tip pe baza căruia pot delega o altă persoană să ridice premiul. În acest scop, vor atașa la scrisorile lor un plic timbrat, pe care își vor scrie adresa completă. Redacția nu asigură expedierea premiilor prin colet postal.

— Abonamentele la Magazin istoric pe un an și, respectiv, 6 luni vor fi făcute începînd cu luna ianuarie 1988.

Adresînd felicitările noastre tuturor participanților la concursul 30 din 30, le urăm, totodată, multă sănătate, bucurii și noi succese în activitate.

Îată-l acum pe cei 150 cîștigători ai concursului 30 din 30.

PREMIUL 1: 1 televizor DIAMANT

1. SILVIU MICLE, Sighetu Marmației

PREMIUL 2: 1 aparat radio OLIMPIC

1. CERCUL DE ISTORIE DE LA ȘCOALA GENERALĂ NR. 1 DUMENI, com. George Enescu, jud. Botoșani

PREMIUL 3: 1 aparat de radio GLORIA

1. ROXANA SUSANU, București

PREMIUL 4: 1 aparat foto ORIZONT

1. COLECTIVUL C.T.E. AL INSTITUTULUI DE PROIECTARE, Deva

PREMIILE 5-7: 3 aparate foto VILIA

1. DAN LASCARACHE, Ploiești
2. CERCUL DE ISTORIE „AYRAM IANCU” DE LA LICEUL PEDAGOGIC, Odorheiu Secuiesc
3. SORIN C. MANOLIU, Cîmpina

PREMIILE 8-17: 10 aparate foto SMENA 8 M

1. LARISA COJOCARU, Slatina
2. CERCUL DE ISTORIE DE LA ȘCOALA

LA CU CLASELE I-X, com. Ștefan cel Mare, jud. Călărași

3. ADELA SZABO, com. Rodna Vechi, jud. Bistrița-Năsăud

4. GHEORGHE M. SANDU, sat Pașepa-Rușani, com. Colceag, jud. Prahova

5. MARIA ESMERALDA STĂNESCU, București

6. CLASA A VII-a B DE LA ȘCOALA GENERALĂ, com. Sagna, jud. Neamț

7. MIHAEL MAIOR, București

8. IOAN BOTOFAN, Zalău

9. CONSTANȚA ENE, București

10. LIVIU LALU, Slobozia

PREMIILE 18-35: 18 serviete

1. PETRE TOMA GRÜNDOLF, București
2. RALUCA IOANA TUINEA, Corabia
3. ERICH MARIUS BARCZAK, Botoșani
4. ION ANGHEL, Pitești
5. IULIANA OPRÎȘ, Jibou
6. VASILE MARCU, București
7. MARGARETA FERARU, București
8. GHEORGHE DUȚĂ, Deta
9. PAUL OFILAT, com. Devesel, sat Comana, jud. Olț
10. CONSTANTIN MACIUȚĂ, București
11. IULIAN RĂDUCAN, Slătina
12. IRINA HAMZU, Piața Neamț
13. ION BRIOTĂ, Cimpina
14. IOAN SCOL, București
15. NATANAEL PETRESCU, com. Vorta, jud. Hunedoara
16. VALERIU FLORIN N. GILIA, com. Dragodana, jud. Dimbovița
17. TRAIAN GHINESCU, Ploiești
18. DAN P. SENTEȘ, Brașov

PREMIILE 36-55: 20 truse stilouri SIRIUS

1. IOAN BITOIU, București
2. DUMITRU I. MAZILU, com. Cărbunești Sat, jud. Gorj
3. ELENA IANCU, Măcin
4. SEBASTIAN DOBREĂ, Roman
5. VASILE CURCĂ, București
6. DANIELA BARBU, Caracal
7. VASILICĂ PAVEL, Bălan
8. GHEORGHE BRAȘOVEANU, București
9. ASAN NEGEATIN, Constanța
10. MIRCEA HORWARTH, Gherla
11. REMUS HAIDAMAC, București
12. GABRIELA TALBÖCK, Timișoara
13. TRAIAN ILIESCU, Butea
14. VIOLETA RADU, com. Dragodana, jud. Dimbovița
15. ILIE RUSULOF, Focșani
16. GHEORGHE IOAN TOMESCU, Bacău
17. RODICA BRÎNZEĂ, București
18. SUAT CADIR, com. Valul lui Traian, jud. Constanța
19. CONSTANTIN STĂNESCU, Craiova
20. ȘTEFAN SILAGHI, Oradea

PREMIILE 56-90: 35 abonamente pe un an la MAGAZIN ISTORIC

1. TATIANA COBAN, Brașov
2. CERCU DE ISTORIE „SIMION BĂRNUȚIU”, DE LA LICEUL INDUSTRIAL, Jibou
3. MARIANA AIONESE, Șimleu Silvaniei
4. RALUCA ALEXANDRA ȘTEFAN, București
5. TOADER LITVINCHIEVICI, sat. Humoreni, jud. Suceava
6. IOAN TOTH, com. Rodna, jud. Bistrița-Năsăud
7. NICOLAE DORU GLĂVAN, com. Adamclisi, jud. Constanța
8. BIROUL ORGANIZAȚIEI DE BAZĂ P.C.R. NR. 79, ȘOS. MOTOR DE LA ÎNȚEPRIINDEREA DE AUTOCAMIOANE, Brașov
9. LIVIU VIOREL ZAHARIA, București
10. ANA GUZUN, Tirgoviste
11. RADU DUMITRU, sat Finari, com. Gorgota, jud. Prahova
12. IOAN RUS, Oradea
13. MARIAN VIOREL DRĂGAN, Slătina
14. IOSIF EGYED, Timișoara
15. CERCU DE ISTORIE, DE LA LICEUL „ECATERINA TEODOROIU”, Tirgu Jiu
16. TRAIAN PURCĂRIN, Timișoara
17. IOAN CIHODARU, Cluj-Napoca
18. ECHIPAJUL PIONIERESC „DACIA FELIX”, DE LA ȘCOALA CU CLASELE I-VIII, CHENDREA, jud. Sălaj

19. EUGENIA SERGHIE, Buzău
20. CERCU DE ISTORIE AL U.M. 01303, Tirgoviste
21. PAVEL BOGDAN DOGOR, Tecuci
22. ȘTEFANIA MAKAL, Constanța
23. CERCU DE ISTORIE „DECEBAL”, DE LA ȘCOALA GENERALĂ NR. 3, Codlea
24. AUGUSTIN RUS, com. Budești, jud. Bistrița-Năsăud
25. GHEORGHE VESA, Salonta
26. NICOLETA CORNEA, com. Brădești, sat Răcarii de Jos, jud. Dolj
27. LUCIAN PROCOPIE, Oradea
28. CERCU DE ISTORIE, DE LA ȘCOALA DE 10 ANI, com. Dobrotești, jud. Teleorman
29. MIHAI V. PIRVUȚĂ, com. Radomirești, sat. Călinești, jud. Olț
30. VASILE VALERIU PRUNESCU, București
31. ALEXANDRU BOLOG, Beclean
32. ION I. NICULAE, București
33. ELENA CRISTINA SOARE, Breaza
34. CERCU DE ISTORIE AL LICEULUI MILITAR „D. CANTEMIR”, Breaza
35. MARIN ȘERBAN, București

PREMIILE 91-150: 60 abonamente pe 6 luni la MAGAZIN ISTORIC

1. LUIZA-CLAUDIA STĂNIMIR, com. Chirnovi, jud. Călărași
2. RISTACHE P. UDUMA, Constanța
3. ȘTEFAN DOBROTĂ, București
4. GHEORGHE SEFER, Deva
5. LAUREAN MOȚĂȚIANU, Călărași
6. RÉKA KOVÁCS, Zalău
7. IULIA ANDREIANU, Drobeta-Turnu Severin
8. MARIAN BUȘCĂ, București
9. CONSTANTIN POP, Tirgu Mureș
10. SORIN SIMIONOIU, Pitești
11. ADRIANA MEDA TOMODAN, com. Pincota, jud. Arad
12. MIRCEA TUREANU, oraș Dr. Petru Groza
13. DORIN DOLOGA, com. Romuli, jud. Bistrița-Năsăud
14. RUDOLF REKKERT, Codlea
15. ELENA POSTELNICU, București
16. DORIN ȘERBĂNOIU, Focșani
17. EMILIA BOBOC, Pașcani
18. FLORIN TEODOR, Tulcea
19. ALEXANDRU JALBĂ, București
20. MIHAELA ULCICĂ, Corabia
21. ANA MARIA ARGHIȘAN, Tirgu Mureș
22. ADRIAN LIHAT, Baia Mare
23. GHEORGHE NIMEREANU, București
24. ROMEO MĂNESCU, Baia Mare
25. DUMITRU RUSU, Brașov
26. DOMINICA MOCOFAAN, com. Mihail Kogălniceanu, jud. Tulcea
27. MARIUS NAGY, com. Receaș, jud. Timiș
28. ELENA MIRĂUȚĂ, București
29. ȘTEFAN GURAN, Aiud
30. RODICA PĂUNESCU, Caracal
31. ILIE LUPU, Titu
32. SABIN GROZA, Oradea
33. CRISTINA POJOGA, Suceava
34. COSTICĂ IORDĂNESCU, București
35. GEANINA ROMAN, Corabia
36. DANIEL SUMEDREA, Zărnești
37. MARIA TEODORA ȘAPTEFRĂȚI, București
38. MARIA DINESCU, Brăila
39. NECULAI VĂLCU, Iași
40. ROXANA GÎRBEA, Brad
41. LICEUL INDUSTRIAL NR. 2, Alba Iulia
42. MARIA GR. BĂȚĂ, sat Cindești II, com. Mihăileni, jud. Botoșani
43. LUDOVIC KNEBEL, com. Mașloc, sat. Alioș, jud. Timiș
44. LUCIAN SORIN SÂNDULESCU, București

45. GHEORGHE I. FLENDESCU, com. Frințești, sat Dezrobiți, jud. Vlcea
46. HOGIA EFENDI, Drobeta-Turnu Severin
47. CERCU DE ISTORIE ȘI ATEISM „URMAȘII PANDURILOR”, DE LA ȘCOALA GENERALĂ PLOȘTINA-MOTRU, jud. Gorj
48. RADU URZICEANU, Suceava
49. PĂSKUCZA SZARITĂ, Jibou
50. VASILE GINGĂ, com. Putna, jud. Suceava
51. IOAN JAKAB, Zalău
52. VALERIU SAYA, com. Deleni, jud. Iași
53. KOLEA KURELIUK, com. Măritea Mică, jud. Suceava
54. DUMITRU ORHEI, com. Bretea Streiului, jud. Hunedoara
55. CONSTANTIN CEZAR BĂLTĂTU, București
56. EMIL RĂDUCU HOCIUNGESCU, București
57. MINA APOSTU, Zlatna
58. IOAN KÖNIG, Tirgu Mureș
59. IVAN CARPOV, Tulcea
60. GHEORGHE BELLU, Brașov

Concursul MAGAZIN ISTORIC 20 ani- 20 întrebări- 20 răspunsuri Răspunsurile la întrebări

1. 27 mai-5 iunie 1936
2. Pentru integritatea și independența României
3. Burebista
4. Lorenzo de Medici
5. Ștefan cel Mare
6. Nicolae Costin
7. Alba Iulia
8. Cucuteni
9. Constantinopol
10. Biblioteca Bodleyana din Oxford
11. Citadela
12. Pearl Harbor
13. 115 000
14. Dacia literară
15. România independentă
16. Mărășești
17. „Partida muncitorilor”
18. Tezaurul lui Priam
19. Budapesta
20. Peste 60 de organizații

JAPONIA: TIMP ȘI COMUNITATE ISTORICĂ

THOMAS C. SMITH

„Japonia — un miracol?” Iată o întrebare ce revine tot mai des în comentariile, articolele și cărțile — una din ele, apărută la noi, poartă chiar acest titlu — consacrate Japoniei de azi. Toate au drept numitor comun tentativa de a explica fenomenul nipon. Și toate ajung, în general, la concluzia că sînt necesare două condiții pentru a înțelege istoria de azi a Japoniei. Prima ar fi cunoașterea trecutului istoric al poporului japonez. A doua condiție, esențială, este efortul de înțelegere a mentalității japonezului. Semnificativă în acest sens este discuția purtată de ziaristul american Robert C. Chris-

In imagine: țărani japonezi în drum spre cîmpurile cu orez, surprinși într-un moment cînd au de înfruntat — așa cum se întîmpla deseori — vînturi puternice (stampa de Hokusai).

topher cu un om de știință japonez. În cursul convorbirii — pe care o reproduce în cartea sa *The Japanese Mind. The Goliath Explained* (Mintea japonezului. Goliat explicat), și al cărei subiect era folosirea în scopuri pașnice a energiei atomice — autorul îl întreabă pe interlocutor: „Dacă ar fi să explicați această problemă unui conațional, ați folosi același termen?” Fără ezitare, japonezul a răspuns: „Nu. Ar trebui să mă readaptez la mentalitatea noastră, să caut alte cuvinte, altfel compatrioții mei n-ar înțelege nimic și ar fi chiar iritați”.

Mentalitatea japonezului este dominată de un sentiment extrem de puternic: cel al responsabilității față de comunitatea căreia îi aparține (familie, companie industrială, țara sa). Desigur, sentimentul acesta

are o rădăcină istorică. Cateclisme naturale care s-au abătut asupra insulelor arhipelagului japonez, zburciunata sa istorie au contribuit la formarea convingerii care, exprimată metaforic, ar suna astfel: oricînd după primul colț pe japonez îl poate aștepta un necaz. Cîți-va factori, ca de pildă poziția geo-strategică a Japoniei, dependența sa, aproape în exclusivitate, de importul de materii prime, precum și faptul că Japonia a fost supusă unui bombardament atomic, n-au făcut decît să întărească și mai mult această convingere. Ea a determinat formarea unui sentiment de responsabilitate individuală față de colectivitate, de o amploare nemaiîntîlnită în altă parte. Astfel, eșecul sau succesul sînt socotite probleme ale grupului respectiv, nu ale

individului izolat. Aspect reflectat și de proverbul japonez „Culul ce iese înafară trebuie bătut la loc”. În general, subordonarea intereselor individuale față de bunul mers al societății a permis japonezilor și o extremă adaptabilitate față de solicitările ivite la un moment dat, așa cum au dovedit-o deja în repetate rânduri, chiar în ultimul secol.

În rezultatele înalte atinse de dezvoltarea economică japoneză intră, ca un factor de o deosebită importanță, modalitatea de utilizare la maximum a timpului. Afit a celui social, cît și a celui individual. Factorul timp se constituie, fără îndoială, ca o parte consistentă în seriozitatea cu care lucrează japonezii, ceea ce — după cum îi declara un om de afaceri nipon profesorului Costin Murgescu¹ — este explicația de bază a superiorității productivității muncii în societatea japoneză.

Aceste aspecte, surprinse într-un moment semnificativ — prima jumătate a secolului XIX, perioadă premergătoare inscrierii Japoniei pe calea capitalistă de dezvoltare — sînt analizate și de Thomas C. Smith în articolul *Peasant time and factory time in Japan (Timpul țărănului și timpul industrial în Japonia)*, publicat în numărul 111 (mai, 1986) al revistei britanice de studii istorice *Past and Present*. Îl reproducem în continuare, într-o formă prescurtată, cu titlul și subtitlurile redactate.

- Dorin MATEI

¹În prezent, în Japonia se desfășoară ceea ce economistii numesc „revoluția tăcută”, concretizată în „mișcarea pentru productivitate”, care tinde „să pătrundă treptat în toți porii societății spre a crea — în pofida contradicțiilor de clasă proprii societății capitaliste — o conștiință de masă a responsabilității comune față de destinele economiei japoneze”. (*Japonia în economia mondială*, București, Editura științifică și enciclopedică, 1985, p. 110).

Un bun de mare preț

„Dacă familia de agricultori vrea să scape de sărăcie, — afirma Ito Masanari, autorul unei cărți de agricultură, scrisă în anul 1840 — trebuie să considere timpul prețios. Sculindu-se mai devreme, sau scurtînd odihna zilnică, se pot lucra două ore în plus pe zi. Aceasta înseamnă 720 ore pe an, echivalentul a 60 zile, două luni în care nu se consumă hrană, nu se plătete leafă, nu este nevoie de ulei pentru iluminat... Astfel familia poate scăpa de chinurile sărăciei, se poate înălța, poate face să strălucească faptele strămoșilor și, coborî binecuvîntarea asupra urmașilor”. Sfaturi similare se întîlnesc adesea în cărțile de agricultură scrise în Japonia epocii Tokugawa². De altfel, țărănul japonez prețuia în mod deosebit timpul, considerat un bun trecător dar de mare preț.

O primă cale pentru economisirea timpului de lucru o constituie alegerea celor mai potrivite unelte. Agricultorii din provincia Kanai erau considerați un model pentru restul țării, deoarece aveau unelte specializate pentru fiecare operație. Ei erau de părere că „orice în afaiă de unealtă potrivită îi face să consume timp, efort în plus și dă rezultate slabe”. Pînă și în inapoiatul ținut Hokuriku, munca la cîmp a vecinului era urmărită cu un ochi critic, iar familia care nu dispunea de unelte cele mai noi ajungea de risul satului.

Suprafețele agricole mici, numărul redus de animale de lucru ca și forța de muncă insuficientă impuneau o planificare extrem de riguroasă a timpului. *Hyakusho denki* (Viața țăranilor), o culegere de cunoștințe agricole, larg răspîdită în jurul anului 1680, insistă în mod deo-

sebit asupra acestui aspect: „lucrurile care se cer făcute în timpul anului trebuie să fie planificate și pregătite la început de an; altfel, totul se va aglomera la sfîrșit și vor apare necazuri. Ceea ce trebuie făcut în decursul lunii se cuvine a fi plănuuit din prima zi. Dacă fiecare moment al fiecărei zile nu este folosit bine, țăranul nu va putea scăpa toată viața de sărăcie”. De altfel, o bună parte a zecilor de manuale de agricultură publicate în perioada Tokugawa abordează aceeași temă. Ele îl previn pe agricultor să înceapă pregătirile pentru semănatul de primăvară îndată după Anul nou, să pregătească rogojini și funii, să repare unelte, să se asigure că echipamentul pentru animale este în ordine, să curețe șanțurile și să plivească buruienile de pe poteci, să taie lemne, să planteze perdele de copaci, să facă reparații în casă, încît să nu își consume mai tirziu timpul cu astfel de treburi. Un proverb foarte des citat recomanda: „Plănuiește-ți anul în prima lună iar ziua de dimineață”. Ba, uneori, agricultorul era sfătuit să-și orînduiască „munca oricărui zile în seara dinainte”.

Orizontul timpului nu se mărginea doar la durata anului. Țăranii erau îndemnați să economisească mereu și, în special, să pună deoparte în anii prosperi pentru inevitabili anii grei, cînd pînă și țăranului înstărit i se putea întîmpla să-și piardă pămîntul, să-și vadă familia pe drumuri din cauza sărăciei, iar el să ajungă servitorul altuia. Cum nu exista nici o modalitate de a controla evoluția vremii, chiar și cele mai grijuile chibzuite planuri puteau fi oricînd date peste cap de factorul de risc pe care îl reprezentau condițiile atmosferice. Jurnalul ținut de familia Noguchi din Kyushu, acoperind perioada 1847-1865,

² Dinastie militară, care a condus Japonia între anii 1603-1868.

este o adevărată „saga” a luptei cu natura: într-un an inundație, anul următor secetă, prea multă ploaie la începutul verii, prea puțină mai târziu.

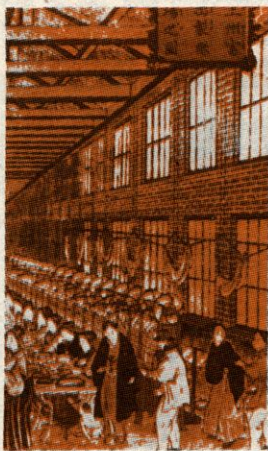
Să ne mai mirăm atunci că un agricultor precum samuraiul de rang inferior Ishigawa nu-și rezerva într-un an decât 18 zile de odihnă? Ishigawa era un om instărit, fără a fi bogat. El locuia în ținutul deluros de la apus de Edo, zonă în care agricultura avea în mai mică măsură un caracter comercial, iar dezvoltarea tehnică era mai redusă decât în alte părți ale țării. Jurnalul lui Ishigawa — ce datează din 1867 — acoperă fiecare zi a anului selenar¹ și ne oferă imaginea cea mai detaliată a folosirii timpului de către un agricultor din perioada Tokugawa. Familia sa plan-tase 12 culturi și se ocupa și de creșterea viermilor de mătase. Coordonarea unui număr atât de mare de operații necesita o planificare deosebită. Adesea Ishigawa trecea în zile succesive de la secerișul unei culturi la semănatul alteia, măcinatul unei a treia, pentru a se întoarce la treieratul primei culturi. Se adăugau obligațiile ce decurgeau din statutul său social. Ishigawa trebuia să își petreacă 39 zile pe an cu îndatoriri publice și ceremoniale, dintre care unele, prin însăși natura lor, nu puteau fi programate în funcție de interesele sale. Restul de 315 zile erau împărțite astfel: 223 zile de lucru la câmp, 35 zile de lucru în casă, două zile de târg, 35 zile diverse alte munci (inclusiv 16 drumuri de o jumătate de zi la târg) și 18 zile de odihnă.

¹ Anul selenar avea 354 zile, deci era cu 11 zile mai scurt decât anul solar. Pentru a compensa diferența, se adăuga o lună în plus la fiecare 33 sau 34 de ani.

Pedeapse

pentru cronofagi

Din jurnalul citat se desprinde imaginea unei extraordinare variații și mobilități a sarcinilor de la o zi la alta — 127 operații agricole diferite în decursul unui an —, a fluxului constant de muncă și a rarității zilelor de odihnă. Prezența unor ritmuri agricole este sugerată de tendința de a plasa activitățile publice la începutul anului, înainte de semănatul de primăvară. În aceași perioadă sînt înregist-

Odată cu dezvoltarea industriei, mulți dintre țărani devin muncitori în fabrică. O întreprindere din 1872 — stampă de epocă

trate și cele mai multe zile de odihnă: cinci. Din luna martie — cu excepția lunii a șaptea, cînd sînt prevăzute trei zile de odihnă — nu întîlnim mai mult de o zi liberă pe lună. Evenimente deosebite puteau aduce modificări ale planurilor: sărbătoarea satească pentru mult așteptata ploaie din luna a

opta, drumuri la târg, construcții urgente, pentru care se tăiau lemne timp de mai multe zile.

Ne putem întreba totuși dacă familia Ishigawa nu constituia un caz de excepție. Oricum, pedeapsa pentru cei care nu foloseau cu grijă timpul era foarte grea, putînd duce la pierderea pămîntului. Deseori dispăreau proprietăți însemnate în timp ce alte, mici sau mijlocii, creșteau, iar proprietățile care într-o anumită perioadă sporeau se diminuau în perioada următoare. Familiile nu se stingeau din lipsa copiilor, căci ori-cînd puteau fi adoptați urmași, dacă exista pămînt, sau alte proprietăți care să poată fi lăsate moștenire. În schimb, ele dispăreau, se împrăstiau sau migrau din cauza eșecului economic. În efortul lor de a-și organiza timpul și energia în mod eficient, familiile luptau deci pentru a se menține în cadrul comunității. Nereușita în această luptă avea consecințe triste. „Dacă o familie vinde acareturile și casa părătească primită de la strămoși și neglijează cîmpurile și lasă ca acestea să se împrăstie ajungînd la alții, pierde astfel drepturile sale în sat, poate atunci să fugă în cel mai îndepărtat ținut și tot nu va scăpa de pedeapsa cerului pentru lipsa de respect filial”.

Familia (ie) constituia în lumea japoneză o entitate complexă, cu o viață ce depășea durata unei generații, fiind înzestrată cu cea mai înaltă valoare morală. Autoritatea familiei asupra membrilor săi este demonstrată de faptul că în registrele civile indivizii erau întotdeauna înregistrați prin apartenența la familie, nici-

odată autonom. Eventual, erau trecuți ca familie cu un singur membru. Dreptul de a lua parte la adunarea satului, de a folosi apă din sistemul de irigații, de a participa la gospodărirea templului, chiar și dreptul de a locui în comunitate erau atribuite familiei, niciodată indivizilor. Dacă toți membrii unei familii mureau, rudele, sau chiar satul, numeau un urmaș, din același neam sau nu, pentru a moșteni numele familiei, casa, strămoșii și îndatoririle fiscale. Un autor de la începutul secolului XIX nota în acest sens: „Gospodăria se compune din cîmpuri, bogăție și moșteniri de familie transmise de către strămoși. Aceste bunuri nu ne aparțin nouă, membrii în viață ai familiei. Nu trebuie, nici măcar în vis, să ne închipuim că sînt ale noastre. Ele aparțin strămoșilor care au întemeiat casa, nouă doar ni s-a încredințat îngrijirea lor și trebuie să le transmitem urmașilor... S-ar putea să aibă loc evenimente pe care nu le putem controla, cum, ar fi inundații, incendii ori boli și din pricina cărora vinderea proprietății devine inevitabilă. În acest caz, trebuie să facem tot ce ne stă în putere, economisind și plănuiind, așa încît să recuperăm ceea ce a fost vindut, să reîntregim proprietatea și să o lăsăm neștirbită copiilor și nepoților noștri”.

De la strămoși pentru nepoți

Timul nu aparținea deci individului, ci familiei și, prin intermediul ei, satului respectiv. În cadrul fiecă-

rui sat se stabileau reguli complexe pentru folosirea timpului: numărul potrivit de zile de doliu pentru membrii familiei de rang diferit, felul și numărul bucatelor ce se cureau servite oaspeților cu diferite privilegii și, în consecință, timpul afectat pregătirii lor, ocaziile în care se putea aduce *sake*¹ la cîmp ca să fie servit în pauzele de lucru, dacă sătenii aveau sau nu dreptul să părăsească satul pentru a lucra altundeva. În anumite sate, era interzisă întreruperea lucrului pentru a face urările de Anul nou altcuiva decît părinților și copiilor. Controlul comunității asupra modului de folosire a timpului era dictat nu numai de considerente strict utilitare, ci și de precepte morale. Într-adevăr, este greu de găsit un cuvînt care să semnifice munca în context social fără să conțină și ideea obligației față de ceilalți. Obişnuința subordonării intereselor individuale celor ale comunității și implicit deprinderea de a folosi eficient timpul se învățau de mic copil. De aceea, „copiii trebuie feriți de la o vîrstă fragedă de risipă, încăpăținare și alintare. Întrăcămintea și celelalte obiecte pe care le folosesc trebuie să fie sub nivelul rangului și posibilităților familiei. Dacă, din prea multă dragoste, copiii sînt răsfățați cu lucruri scumpe, vor ajunge să le placă risipa, iar gustul pentru risipă va crește cu vîrsta. Înfrînarea se deprinde greu dacă nu este învățată devreme”. Mare era rușinea ce se abătea asupra familiei care nu reușea să își educe copiii în acest spirit, „căci dacă ei nu vor ține cont

de dorințele părinților, vor trîndăvi și vor atrage ruinarea familiei, efectele crimei lor vor dura timp de generații”.

Comunitățile sătenești alcătuiau pentru tineri adevărate regulamente de comportare, care îndemneau la cumpătare, decență, sobrietate și hărnicie, calități identificate cu pietatea filială. Ele dădeau exemple și atrăgeau atenția asupra primejdiilor nestăpînirii, zgîrceniei, libertinajului, irascibilității și a altor tipuri de păcate asociate cu folosirea greșită a timpului. Petrecerea timpului liber cu prieteni tineri putea duce la fapte nepotrivite și lipsă de respect filial față de tată și mamă. Tinerii trebuiau să participe în cadrul grupului la sărbători, să se scoale devreme, să muncească aprig și să se dedice cu tot sufletul îndeletnicirilor familiale. Timpul liber trebuia consacrat studiului. În vremea serbărilor, ei nu aveau voie să plece din sat, să bea, să joace jocuri de noroc și să folosească argoul. Nerespectarea acestor porunci ar fi făcut de rușine părinții și satul.

Învățat de mic copil să prețuiască timpul, supus apoi unui permanent control social, țărănul japonez și-a format o puternică disciplină a muncii și o percepție cu totul particulară a timpului ca bun social. Drept urmare, adaptarea sa la rigorile muncii în fabrică s-a făcut mult mai ușor decît în alte zone geografice. Aceasta a fost baza fantasticei organizări și folosiri a timpului de muncă în cadrul întreprinderilor japoneze, cu evidente consecințe asupra dezvoltării istorice de ansamblu a Japoniei de azi. ■

În românește de
Daniela CĂLUIANU

¹ Băntură specifică, preparată din orez.

SOVATA — INCURSIUNE ÎN TIMP

Dr. VASILE SMĂRÂNDESCU

Istoria Sovatei este legată, înainte de toate, de geologie. Odiñoară teritoriul pe care se află astăzi stațiunea (ca și întreaga depresiune a Praidului) constituia o lagună marină, nu prea adâncă. Clima caldă din anumite perioade a determinat evaporarea apei și formarea, prin depunere, a unor masive straturi de sare (localitatea însăși e așezată pe un munte de sare). Urmele acestor depuneri sînt evidente și astăzi, în pădurile de fag și brad din preajma Sovatei, în care, unde și unde, de sub stratul subțire de humus apar colțuri albe de sare — ceea ce conferă împrejurimilor un aspect deosebit de pitoresc. Vreme de milenii, sarea a fost principala bogăție a zonei fiind exploatată încă de pe vremea stăpînirii romane. La Praid — în apropiere de Sovata — se află o astfel de mină veche de aproape două mii de ani, care constituie un obiectiv turistico-istoric de mare interese.

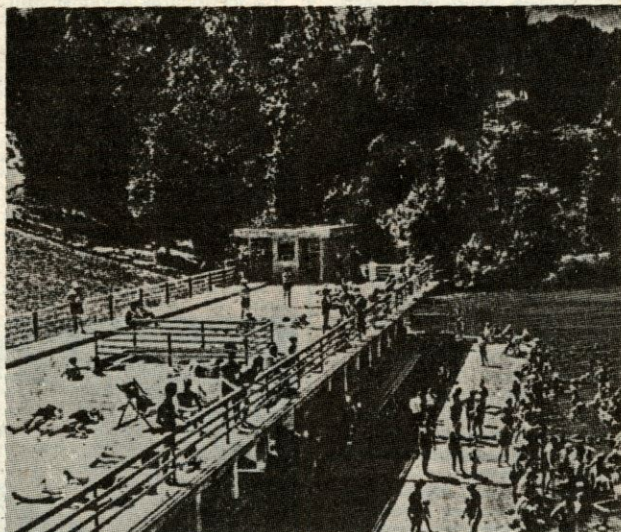
Alături de această bogăție milenară, s-au adăugat apele sărate cu proprietăți balneare. Acolo unde blocurile de sare au fost puternic erodate, au apărut lacuri salin, ale căror proprietăți terapeutice au fost observate din timpuri îndepărtate. Prima mențiune a Sovatei, datează din 1597, dar desigur calitățile terapeutice ale apelor sale au fost observate de localnici încă cu multă vreme înainte.

Cel mai renumit dintre lacurile salin ale stațiunii ca dimensiuni — 48 000 m² suprafață și 18 m adîncime — și, mai ales, ca însușiri, ceea ce face din el un lac unic în Europa, este Lacul Ursu. A luat naștere în urma prăbușirii

tavanului unor goluri subterane (carsturi în sare), petrecute în sec. XIX. Trei piraie — Toplița, Auriul și Deșiul — au contribuit la formarea acestei mari întinderi de apă. Lacul Ursu se distinge printr-o salinitate foarte pronunțată spre fundul apei și tot mai scăzută spre suprafață, unde se formează o peliculă de apă dulce provenită din piraie. Caracteristica sa cea mai importantă o prezintă fenomenul de heliotermism, de înmagazinare a căl-

surafată, temperatura apei este de 20-25°C.

De subliniat că pelicula de apă dulce de la suprafață are un rol deosebit de important în protejarea temperaturii straturilor de apă sărată. În anul 1965, cînd s-a produs o scădere a debitului celor trei piraie, temperatura maximă a apei a scăzut la 40°C. Pentru a menține neschimbate proprietățile heliotermale ale lacului, s-a întocmit, în 1971, un proiect de aducțiune con-

Sovata, ieri...

durii de către apa sărată. Printr-un dinamism special, razele soarelui încălzesc cu precădere zona din adîncul lacului, în așa fel încît în unele locuri, apa atinge peste 60°C; la 1,5-2 m — adîncimea ideală pentru organismul uman — temperatura este de 40°C. La

trolată a apei dulci, care a asigurat astfel parametrii balneari necesari.

Proprietățile Lacului Ursu îl recomandă pentru tratarea diverselor afecțiuni. Diferențele de temperatură și de salinitate au influențe dintre cele mai favorabile asupra corpu-

...și astăzi, în anii în care, ca și celelalte stațiuni din țară, a cunoscut o puternică dezvoltare

lui omenesc, stimulând reactivitatea întregului organism, a sistemului nervos central și a organelor dirijate de acesta. Indicațiile terapeutice vizează în primul rând afecțiunile ginecologice, dar și pe cele reumatice, tulburările circulatorii, afecțiunile articulare, pe cele ale sistemului nervos periferic, precum și pe cele care necesită o cură internă — tulburări digestive, de nutriție, insuficiențe endocrine. S-a stabilit, de asemenea, că apa izvoarelor sărate stimulează secreția astrică. Pentru folosirea cât înaltă judicioasă a acestui dar al naturii, stațiunea dispune de o modernă bază de tratament (ce comunică prin culoare acoperite cu hotelurile Făget, Brădet și Aluniș), precum și de un personal medico-sanitar de înaltă calificare.

Celelalte lacuri ale stațiunii sînt, de asemenea, recomandate într-o serie de afecțiuni: Lacul Aluniș (9 000 m²; 7 m adîncime maximă), care conține nămol argilo-silicos și se particularizează și printr-o mineralizare și helioterme mai scăzute (30°). Lacul Negru, dispune de un strat de nămol sapropelic foarte sărat și bogat în substanțe organice utile, este indicat pentru împachetări cu nămol tot timpul anului.

La fortificarea organismului contribuie și climatul continental submontan, cu acțiune calmantă asupra sistemului nervos, ca și secularele păduri de fag, stejar, brad, mesteacăn și castan sălbatic răsărite în chip miraculos pe acest munte de sare pe care e așezată Sovata.

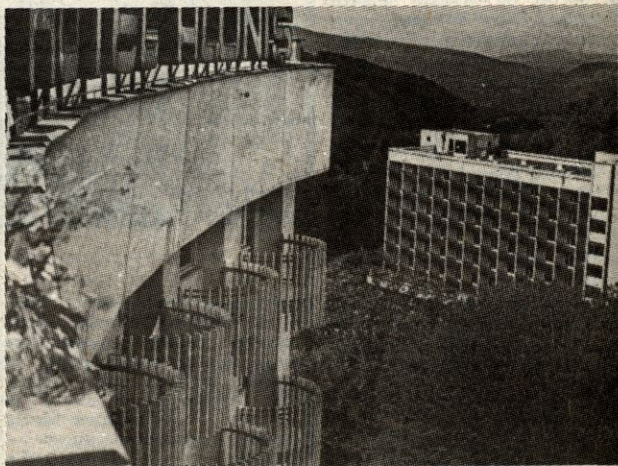
Stațiunea se află într-o zonă foarte pitorească. Lacurile Verde și Roșu — de dimensiuni mai mici și cu o salini-

tate redusă — sporesc frumusețea peisajului natural. Ele se află la marginea Muntelui de sare, pe ale cărui versante, șiroaiele de apă rezultate din ploii au sculptat un microrelief cu lapiesuri (șanțulețe) ce fac din acest monument al naturii un obiectiv turistic mult căutat.

Interesante obiective turistice se află și în învecinată munți ai Gurghiului, spre ale cărui vîrfuri (Cireșelu — 912 m, Capela — 720 m, Becheș — 1 079 m, Dealul Mic, conduc multe trasee ușor de străbătut de drumeți în tot cursul anului.

Așezarea, cum arătam mai înainte, datează din sec. XVI, dar adevărata dezvoltare a cunoscut-o de un secol și jumătate încoace și în mod special în ultimele decenii. Edificator este faptul că în 1919 ea primea anual doar 1 206 vizitatori; două decenii mai târziu găzduia 3 942 vizitatori anual. În prezent, numai hotelurile Sovata, Aluniș, Făget și Căprioara au o capacitate de 1 000 locuri, cărora li se adaugă alte 2 500 locuri în vile, cabane și camping — toate ilustrînd ritmul în care se dezvoltă și această stațiune și este pus în valoare bogatul tezaur de sănătate oferit de apele sale. ■

O modernă bază turistică: hotelul „Aluniș”

POSTA MAGAZIN ISTORIC

MULȚUMIRI

Magazin Istoric XX. Mai bogat ca oricând, curierul revistei ne-a adus în ultimele luni un număr sport de scrisori, telegrame, cărți poștale, ilustrate etc. Semnările lor — oameni ai muncii de cele mai felurite vârste și profesioniști — au ținut să reînnoiască expresia sentimentelor lor de dragoste pentru istoria patriei și poporului român, de prețuire și atașament față de Magazin Istoric care a intrat în cel de-al 21-lea an de apariție. A acestor gânduri bune li s-a alăturat consemnările colegiale citite de noi cu freamcă bucurie în ziar și reviste din țară și din Capitală. Simțindu-ne emoționați de felul cum sînt onorate publicația și activitatea noastră, vedem în toate acestea un îndemn puternic pentru a continua să promovăm în paginile revistei Magazin Istoric istoria cea adevărată. O vom face fără a pregeta.

ÎN PREMIERĂ LA MAGAZIN ISTORIC

Prezent la marile forumuri mondiale ale istoricilor (Moscova — 1970, San Francisco — 1975, București — 1980, Stuttgart — 1985), ea și la numeroase alte manifestări științifice internaționale (Congrese de studii sud-est-europene, cele de bizantinologie și tracologie, precum și Congresul mondial de istoria științei) din ultimii 20 de ani, Magazin Istoric are bucuria de a se regăsi astăzi în ultimul volum (VI) al lucrării fundamentale Bibliografia istorică a României, apărută în 1986, sub redacția acad. Ștefan Pascu. Este o confirmare a contribuțiilor științifice pe care numeroși cercetători li a dădă istoriografiei contemporane publicind rezultatele cercetărilor lor în premieră în revista noastră.

Printre „noutățile” care în cel 20 ani de existență a Magazinului Istoric au apărut în paginile revistei, dobindind apoi notorietate publică, se numără studiile despre tezaurul de aur 3-4 000 ani de la Timova și Brad, despre rezultatele identificării culturii Cucuteni unică în Europa cu mijloacele celor mai noi tehnici de investigații fizico-chimice și petrografice, redeschiderea discuției științifice pe marginea capitulațiilor și a statutului țărilor române în raporturile lor cu Imperiul otoman, cei 5 000 volevoizi, cnezi și juzi ai Transilvaniei, mărturiile documentare noi privind realizarea Unirii din 1859, a currierii independenței absolute de stat a României sau a împlinirii marelui ideal al unității naționale la 1 Decembrie 1918, raporturile înaltului comandament român cu aliații în primul război mondial și scurtarea duratei celui de-al doilea război mondial în Europa cu aproximativ 200 zile. Și lista studiilor și evocărilor bazate pe rezultatele investigațiilor și interpretărilor istoricilor români și care au fost înțită oară comunicate opiniei publice prin intermediul Magazinului Istoric este departe de a fi completă.

Cu pagini inedite sau nerespuse în circuitul științific, au fost readuși în

atenția marelui public de cititori reprezentanți de seamă ai istoriografiei naționale: N. Bălescu, M. Kogălniceanu, A.D. Xenopol, N. Iorga, D. Onciul, V. Părvan, I. Lupăș, A.L. Lapieduta, Gh. I. Brătianu, C. Giurescu, N. Densușianu, P.P. Panaitescu.

A devenit o mult apreciată tradiție publicarea cu regularitate a unor pagini semnificative din însemnările încă netipărite sau mai puțin cunoscute ale unor personalități reprezentative ale vieții politice și culturale românești. Astfel, în cei 20 ani, cititorii au putut lua cunoștință de jurnalele sau evocările memorialistice inedite ale lui L. Rebreanu, I.G. Duca, Take Ionescu, C. Argetoianu, Armand Călinescu, Ștefan Callimachi, Dulfu Zamfirescu, Al. Rosetti, Gala Galaction, Gr. Gafencu, R.R. Rosetti, C.I. Parhon, G.T. Kirileanu, V.I.C. Brătianu, M. Manolescu, Ialer Pop.

Au fost prezentate, de asemenea, pentru prima dată în limba română, fragmente din seriile memorialistice ale unor proeminente personalități politice, militare, diplomatice, din lumea întreagă, cu relevante mărturii asupra evenimentelor pe care le-au trăit pe scena istorică a acestui secol, printre care: W. Churchill, Ch. de Gaulle, F.D. Roosevelt, A. Eden, A. Kollontai, Clu De, B. L. Montgomery, K. K. Rokossovski, G. K. Jukov, S.M. Siemenko, A. I. Pokrișkin, O.N. Bradley, V.I. Ciulkov, A.M. Vasilevski. Multe dintre aceste lucrări au apărut, apoi, în volum în traducere românească.

Au semnat, de asemenea, în paginile revistei — mulți cu articole în exclusivitate pentru Magazin Istoric — nume prestigioase ale publicisticii istorice și culturale mondiale, printre care: A. Malraux, B.W. Tuchman, A. Decaux, C.W. Ceram, B. Davidson, A. Castellet, R. Geysens, J. de Launay, M. Baumont, E.V. Tarle, P. A. Jilin, M. Gallo, Al. Werth, F. Erlanger, C. Ryan, S. Runciman, L.D. Tappe, St. Zweig, S.N. Derjavin, A. Toynbee, A. Strindberg, Th. Mann, J. Vanvelkenhuyzen, F. W. Deakin, W. Gerditz, L. Bezdniemski, Yu Shixiong, Zhong Wei, L. Hart, J. Mauriac, A. Maurois, A. Tsvetaeva, Pablo Neruda, K. Simonov, G. Proceac, J. Orioux, J. Minj, L. Pellard, M. Brion, Ph. Gosse, M. Pagnol, M. Schumann, R. Sedillot, H.M. Danov, V.P. Borovicki, J. Kessel, F. Funk-Brentano, A.L. Funk, Fr. M. Padron, R. Etienne, H. Michel, M. François, J. Carcopino, F. Braudel, H. Troyat, J. Ki-Zerbo, G.W. Prange, St. Pollo, Vercors, G. Shirer.

AJUTÂND REFUGIAȚII POLONEZI

Prof. C. DOBRESCU, din Ploiești, ne scrie pe marginea articolului Septembrie 1939. Ospitalitate românească refugiaților polonezi (nr. 10/ 1986): Poporul român, în lupta sa pentru apărarea ființei naționale, și-a manifestat deplina solidaritate

cu lupta dreaptă a poporului polonez, acordându-i un substanțial sprijin moral și material. În acest context, se înscriu și acțiunile de ajutorare a refugiaților polonezi întreprinse de locuitorii județului Prahova.

Astfel — după cum consemnează documente de arhivă din acea vreme — forurile locale au acordat o atenție deosebită asigurării unor condiții umane miilor de refugiați civili și militari care, „atît cel în trecere prin județul Prahova, cît și cei ce s-au oprit temporar, au fost bine primiți de către autorități și cetățeni”. Chestura Poliției Ploiești raporta că „unele restaurante au refuzat să primească bani pentru masa servită de cei lipsiți de mijloace”. La Ploiești s-au înființat cămine „pentru înlesnirea materială a refugiaților poloni și asistența lor morală”, precum și cantine. Una dintre acestea a funcționat în str. Buna Vestire nr. 68 și asigura zilnic hrănirea a peste 250 persoane.

La 27 septembrie 1939, în Prahova se aflau 556 polonezi, dintre care 274 civili, pentru că în luna noiembrie numărul lor să crească la peste 1 400. Autoritățile menționau că aceștia „sînt mulțumiți și satisfăcuți de felul cum sînt tratați și primiți de locuitori”.

Pentru copii polonezi s-a înființat în Ploiești, la 20 octombrie 1939, o școală primară cu 6 clase, unde învățau 44 elevi, precum și un gimnaziu cu 4 clase și un liceu cu 2 clase, unde erau înscriși 62 elevi. Se preda în limba polonă, dar elevii învățau și limba română.

În perioada 15 noiembrie 1939-30 martie 1940, s-a cheltuit de către Prefectura județului Prahova suma de peste 13 283 380 lei pentru hrana și întreținerea refugiaților polonezi, în care intrau și indemnizațiile zilnice acordate. Un refugiat matur primea 100 lei pe zi, iar un copil 50 lei.

Cristian POPIȘTEANU

IMPORTANT

În numărul viitor, prima serie de întrebări din cadrul concursului organizat pentru elevi și studenți în vacanța de vară.

Participarea nu este însă restrictivă. La fel ca și la edițiile precedente ale concursurilor Magazin Istoric, pot lua parte toți cititorii revistei noastre.

Bibliografia concursului: colecția revistei pe anii 1985-1987.

Întrebările — într-o nouă formă de prezentare — vor fi publicate în nr. 7,8/1987 ale revistei.

Deci, nu uitați! Pentru a vă asigura participarea la noul concurs, completați-vă din timp colecția revistei 1985-1987.

CONTENTS (Romanian History) I. Ceausescu Independence: Its Meaning and Continuity in Romanian History (III) ● C. Popisteanu, V. Buduru, M. Stefan, V. Avram 1877-1878: The Romanians Fight for Their Freedom ● D. Berclu, I.H. Crisan 1900 Years after King Deccebalus' Accession to the Throne ● I. Dumitriu-Snagov Trajan's Column in Colour ● M. Musat, C. Popisteanu, F. Constantinlu, V. Dobrinescu The Dictate of Vienna: An Expression of the Policy of Force ● V. Veliman Turkish Chronicles about Prince Mircea the Great ● G.I. Brătianu History in the Black Sea Area (III) ● A. Dobre 1861-1866: The Cultural Association of the Romanians of Transylvania (ASTRA) and Romanian Academy ● I. Mavrocordat In Vienna, during the Years of the First World War ● V. Smărăndescu Sovata: A Historical Account

SOMMAIRE (Histoire roumaine) I. Ceausescu L'indépendance — sa signification et sa permanence dans l'histoire roumaine (III) ● C. Popisteanu, V. Buduru, M. Stefan, V. Avram 1877-1878: Les Roumains se battent pour leur liberté ● D. Berclu, I.H. Crisan 1900 ans depuis l'accession au trône du roi Deccebal ● I. Dumitriu-Snagov La Colonne de Trajan en couleurs ● M. Musat, C. Popisteanu, F. Constantinlu, V. Dobrinescu Le Diktat de Vienne — une expression de la politique de force ● V. Veliman Chroniques turques à propos du prince Mircea le Grand ● G.I. Brătianu Le passé sur la côte de la Mer Noire (III) ● A. Dobre 1861-1866: L'Association culturelle des Roumains de Transylvanie (ASTRA) et l'Académie roumaine ● I. Mavrocordat A Vienne, pendant la première guerre mondiale ● V. Smărăndescu Sovata — incursion historique

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) I. Чаушеску Независимость — смысл и постоянство румынской истории (III) ● К. Попистеану, В. Будуру, М. Штефан, В. Аврам 1877-1878. Румыны вступают в бой за свободу ● Д. Берчу, И.Х. Кризан 1900 лет со времени вступления короли Децебала на престол ● И. Думитриу-Снагов Черные изображение Колонны Траяна ● М. Мушат, К. Попистеану, Ф. Константиину, В. Добринеску, Венский диктат — выражение политики силы ● В. Велиман Турецкие летописи о господах Мирче Великом ● Г.И. Братяну История у Черного моря (III) ● А. Добре 1861-1866. Культурное общество румын в Трансильвании (ASTRA) и Румынская академия ● И. Маврокордат В Вене в годы первой мировой войны ● В. Смэрэндеску Совата — исторический экскурс

INHALT (Rumänische Geschichte) I. Ceausescu Die Unabhängigkeit — Sinn und Permanenz der rumänischen Geschichte (III) ● C. Popisteanu, V. Buduru, M. Stefan, V. Avram 1877-1878. Die Rumänen kämpfen für ihre Freiheit ● D. Berclu, I.H. Crisan 1900 Jahre seit der Thronbesteigung des Königs Decebal ● I. Dumitriu-Snagov Die Trajanssäule in Farbe ● M. Musat, C. Popisteanu, F. Constantinlu, V. Dobrinescu Der Wiener Diktat — ein Ausdruck der Politik der Gewalt ● V. Veliman Türkische Chroniken über den Fürsten Mircea der Grosse ● G.I. Brătianu Geschichte am Schwarzen Meer (III) ● A. Dobre 1861-1866. Der Kulturverein der Rumänen Transsilvanians (ASTRA) und die Rumänische Akademie ● I. Mavrocordat Wien während des ersten Weltkriegs ● V. Smărăndescu Sovata — ein Abstecher in die Vergangenheit

SUMARIO (Historia romana) I. Ceausescu La independencia — sentido y permanencia de la historia romana (III) ● C. Popisteanu, V. Buduru, M. Stefan, V. Avram 1877-1878. Los rumanos luchan por su libertad ● D. Berclu, I.H. Crisan 1900 años desde la subida al trono del rey Decebal ● I. Dumitriu-Snagov La Columna de Trajano de colores ● M. Musat, C. Popisteanu, F. Constantinlu, V. Dobrinescu El Diktat de Viena — una expresión de la política de fuerza ● V. Veliman Cronicas turcas sobre el príncipe Mircea el Grande ● G.I. Brătianu Historia al Mar Negro (III) ● A. Dobre 1861-1866. La Asociación cultural de los rumanos de Transilvania (ASTRA) y la Academia Rumana ● I. Mavrocordat En Viena, durante los años de la primera guerra mundial ● V. Smărăndescu Sovata — incursion histórica

ABONNEMENTS : ROMPRESFILATELIA — Sectorul export-import presă, București, Calea Griviței, nr. 64—66, P.O.BOX 12—201, telex : 10376 psfir.

magazin istoric

București, Intrarea Ministerului nr. 2, parter — Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 1, Căsuța poștală 1-702, Cod 70 100. Telefon 150 200, interior 406 ; 917.

REDACTIA : Gheorghe David, Florentina Dolghin, Ioan Lăcustă, Dorin Matei, Ioana Ursu Năstășel, Marian Ștefan
TEHNOREDATOR : Anton Tănase
CORECTURA : Georgeta Apreotesel, Constanța Avram

PREZENTAREA ARTISTICĂ : Radu Ion Popescu

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții, școli etc., de la orașe și de la sate. Prețul unui număr — 6 lei, abonamentul pe 6 luni — 36 lei, pe un an — 72 lei.

Tiparul executat la Combinatul poligrafic „Casa Scintei” — București

42 427

